

Mario
Bellizzi

PASIQYRI E HJEA
LO SPECCHIO E L'OMBRA

poesie fuori luogo
dai Balcani al Mediterraneo

Edizioni Prometeo

PASQYRA DHE HIJA

Poezi kurbeti nga Ballkani në Mesdhe

Umbra - spectrum - speculum
Hije - lugat - pasqyrë

Ky është një vag fushash heterotopike të cilat në projektim tregojnë një prani gjërash dhe lëndësh të vendosura në prag të paraqitjes: *re-trahere* etimologjikisht ‘vë në vendin të duhur’ që mendja kap mu në të njëjtën mënyrë dhe që kanë të njëjtin kuptim. Pasqyra ku shihemi ku s’jemi, dmth te një vend jo-real i cili hapet virtualisht prapa sipërfaqes është, në të njëjtën kohë, një vend patjetër i vërtetë, lidhur me gjithë hapësirën që e rrethon. Michel Foucault (*Fjalët dhe gjërat. Një arkeologji e shkencave njerëzore*) zbuloi konceptin e heterotopisë dhe përshkruajti pasojat e saj: “Heterotopitë shqetësojnë, patjetër pse dëmtojnë fshehurazi gjuhën e përditshme, pse ndalojnë të thuhet këtë *dhe* atë, pse thyejnë dhe ngatërrojnë të thënat të përgjithshme, pse prishin para kohe ‘sintaksën’ dhe jo vetëm atë që ndërton fjalitë por tjetrën më të fshehtë që ‘lidh’... fjalë dhe gjëra. (...) heterotopitë (si ato që hasim herë-herë në Borges) shterpojnë bisedënë, ngatërrojnë fjalët ndër ato, i vënë në dyshim nga rrënjët, çdo rregul në gramatikë, mbështjellin mitet dhe shterpojnë lirizmin e fjalive”. Poetët me gjasë, në një luftë të parabarabartë, nga ato atmosferë shqetësuese mundohen të gjejnë mbetje lirike për të thurur përsëri të pranishmen dhe të ardhmen me të zbriturit të “një gjuhe që gëlltitet dhe përtipet ajo vetë, që vjell edhe një mbetje natyrore – të tijën- që s’mund as ta përvetësojë as ta barazojë me të përgjithshmen fuqi të konceptit” dhe në përputhje “me sa ndëlgohet në atë, (...), lëhet me një fërfëllimë të flatrave tokën natyrore dhe sjell me veten trupin e tij natyror” (J. Derrida, *Glas*). Poezia, me një pëlhurë bisedore, rrënjore dhe subversive në ëndërrimin e saj, por në kufijtë e endofazisë, e mbushur me vegime për shkak të vërshimit i vazhdueshëm të ngjarjeve e së tashmes në të kaluarën, dhe anasjelltas, tregon në gjuhën e saj, dhe përmes saj, zhvendosje dhe prita shpëtimtare e një përjetshëm *gjetiu*. Poezitë janë *jashtë vendit*, dhe joaktuale, sipas Nietzsche, dmth veprojnë kundër kohës, brenda kohës dhe për ardhmen, janë radhitur me fjalë të vdekura a grisura, të huazuara prej tokës/detit lindor të një etnie shqiptare: *arbëreshët*, e cila u vendos në Italinë jugore në shek. XV. Gojdhëna nguluese e kësaj gjuhe, këtu ndërtuar me grafeme, jeton në caqet e moskuptimit

këtej Adriatikut dhe e panjohur, në variantet e saj, nga ana e bregut balkanik, dhe ndryshe. Fjalët në përkthimet e gjuheve duken në ankth, që luten të bëhen të paktën *shënime në fund të faqës*. Poezitë kanë thithur limfën nga toka-gjuhë të ndryshme: ëndërrore si ‘*e Bukura More*’ e Peloponezit, toka-deti lindor të ikjes me anije pesëqindvjeçare; sidomos nga të tjera që po zhduken ose që janë duke rritur dhe duke u shtuar por të ekstrapoluar gjetiu; në fund, nga toka përkohësisht të varura ndërmjet shkretëtirës e Mesdheakut dhe zgjatur drejt fshatrave të hinterlandit jugor, arkaik, grekomadh, bizantin, ... edhe me *gjitoni* shqipfolëse, të lindura nga trazira e popujve të kthyer të paqëndrueshëm nga grabitjet e Perëndimit, nga kushtet klimatike, luftërat, mungesat. Në një vend të tillë, magmatik, pa gjuhë të sigurt, *këtu e tani*, shkruajta një lloj ditari udhëtimi, në të egrën paraqitje të trupave anapraptas në historinë. Në botimet e ardhshëm e librit (në Kosovë, Maqedoni, Shqipëri), përcaktimi i nëntitullit *fuori luogo* dmth *jashtë vendit* do të jetë përkthyer me substantivin *kurbet*: tokë e huaj, e mërgimit, e shtegtimit, e shpërnguljes. Me gjasë në yjësinë e simboleve të fjalës ku bënë pjesë edhe *kurbati* si endacak, arixhi *kurbani*, kafsha e flijuar për fitime materiale e shpirtërore të reja, do të ndodhë një rindërtim pa afat i heterotopisë, të pasqyrës e të hijes. Është në kromozomet e shoqërive njerëzore *hybris*-a që pjell shkretëtira për të sjellë kurbanin në fli. Prej kohe dhe në historinë, vegimtarë, shenjtër, profetë, heronj dhe heroina të paepur ndaj *status-it quo* e poetët kanë qenë *kurbanet* therur në vetmi e plotë: tani është hera e të *Huajit!* Vendi i shenjtë i *asylum-it* (ασυλον) po vjen rrënuar. Poetët, me glosolalinë e amshueshme e tyre, duhet të bëjnë *poiesis* dhe të tregojnë sa shohin ata sy të fshehtë, kthyer ndaj *të brendshmit shtet të huaj* të njeriut, rreth të cilit flet Jung, për të hyrë në ëndrrat, por me sy të tjerë gati të dëshmojnë kundër krimeve që shtypin shenjtësinë e jetës.

Trebisacce, Tetor 2018

Mario Bellici

... anything that has happened since is never lost for history.
... çdo gjë që ka ndodhur kurrë është e humbur për historinë.
... nulla di ciò che è avvenuto va dato mai perso per la storia.

Walter Benjamin

ME SHUAJ PREJ ERE

Mario Bellizzi (Bellici), u lind në Shën Vasil të Kalabrisë, i diplomuar për matematikë në Universitetin e Kozencës, nisi të bëhej i njohur në letrat arbërisht në vitet '80 të sh. XX, së pari me *Antologia poetica*, Shën Vasil 1982; pastaj me *Kristla (Gramigna)*, poezi, Shën Vasil, 1983, ribotuar te *Fjala*, Prishtinë, 1984; me monografinë *San Basilio Craterete. Comunità albanofona del XV secolo dell'area del Pollino*, Castrovillari 1995; *Who are we now?*, poezi, Dukagjini, Pejë 1997; *Vallja e zaravet - La danza delle fate*, përralla e legjenda të komuniteteve arbëreshe të Parkot këmbetar të Pollinit, Castrovillari 2000; *Last exit to Bukura Morea/ Ultima uscita per la Bella Morea*. Geo-poesie arbëreshe di migrazioni multiple. Dalla storia all'eterotopia, Castrovillari 2003; *L'anemone rosso e gli uccelli di De Rada*, studim etnolinguistik prej 476 ff., Castrovillari 2006; *Con Dioniso verso Costantinopoli*, Castrovillari, 2006; *Good bye Shin Vasil*, Castrovillari, 2008; [*La Chiesa dei Profughi*, Castrovillari, 2014; *Gli agrimensori del Re*, Castrovillari 2018]; duke zhvilluar kështu paralelisht dy fillet e interesimeve të tij pasionale: të poezisë dhe të studimeve.

Zogjtë që do të kenë humbur këngën dhe popujt me shoje prej ajri

Fillin e studimeve e kishte nisur me monografinë për Shën Vasilin, për t'u mbledhur në një fokus më këndgjërë të interesimeve, që është ai i studimeve etnolinguistike për arbëreshët në krahasim me Ballkanin, domethënë për botën shqiptare-arbërore, çka ngërthen vetiu aspekte

historike, aspekte gjeografike, aspekte të mërgimit, prandaj të krahasimit me botën që rrethon komunitetet arbëreshe, me botën ballkanike, me historitë në njëërën dhe në anën tjetër, etj. Libri i tij *L'anemone rosso e gli uccelli di De Rada* sjell vështrime pasionale nga hulumtimet etnolinguistike të autorit në këto relacione për *Vdekjen, Lindjen, Trupin si tregues të emocioneve, Qarkun e ngjashmërive ballkanike, Zërat njerëzorë, të grave, të shpirtit e gjuhës së veçantë, Bekimet-mallkimet-sharjet, Mjedisin, Kufijtë tokësorë e perimetrin e shpirtit, Hënën-kohën, diellin-vrojtimin, ujin-kujtesën dhe harresën, Kafshët totemike, Dendromorfizmin, bimët e lulet, Perceptimet e ngjyrave, Sëmundjet dhe akromatizmin terapeutik*, për të përfunduar me *Shqiptarët në vështrimin antropologjik të udhëpërshkruesve*. Solla gjithë përmbajtjen e tij për të theksuar aspektet e ndryshme të hulumtimit në një fushë jo shpesh dhe jo shumë të elaboruar në botën albanologjike, aq më pak për arbëreshët. Në lëmshin e madh të botës së sotme me shkrirjet dhe universalizimin, Bellici parapëlqen të shohë nga afër dhe nga brenda “bashkësive mjaft të vogla dhe tradicionale, në të cilat të ketë mbetur e gjallë lidhja midis kulturës, gjuhës dhe mendimit, të saktësuar dhe të konsoliduar në rrjedhën e një historie kulturore”, siç parapëlqen ai të thotë me fjalët e etnolinguistit italian G. R. Cardona. Hulumtimi në simbolet dhe simbolikën, në gjërat që, sipas Bellici-truhen në njatë “freezer të lashtë të gjeo-historisë” përtej mërgimeve, si segmente të rëndësishme popullatash “antropologjikisht dhe etnikisht të tjera, komunitete kryesisht të folësve kultura e të cilëve është rikuperuar, kryesisht përmes pasqyrës së gjuhës së shkruar”, në rastin konkret të zonës alabanofone, i delte atij jo i mjaftueshëm dhe i mangët. Të pakta kanë qenë studimet antropologjike dhe etnologjike për lidhjet dhe ndikimet e ndërsjella midis gjuhës, kulturës e mendimit, ndër të tjera, edhe për shkak të gjuhës italiane të kontaktit, e cila “nuk e ka bërë urën njohëse për të ‘hyrë’ në këtë të menduar dhe në këtë kulturë”. Studimet episodike që ishin bërë, sipas tij, nuk japin mundësi të nxirren prej andej njohje universale e linguistike, por sikur japin certifikimin e vdekjes (së prezumuar?) të alteritetit antropologjik të arbëreshëve. Studimet e thelluara linguistike të Çabejtë, me depërtimet e shumta etnolinguistike, natyrisht, në frymën e shkollës *Fjalët dhe sendet*, i kishin dhënë atij dhe një frymëzim në këtë pikë, “pas më shumë se 30 vjetësh, asnjë studim nuk i ka rimarrë

hulumtimet në fushën antropologjike dhe etnolinguistike midis arbëreshëve dhe shqiptarëve me kriteret shkencore”. Karakteri specifik gjeopolitik dhe aspekti periferik kulturor i botës ballkanike, bashkë me fatin folklorik, që, sipas tij, shteti italian i kishte destinuar diasporës së tij albanofone, vetëm sa e kishin vështirësuar çështjen. Prej këndeje mund të nxirret konstatimi i hidhur për stagnimin e hulumtimeve dhe për nevojën e theksuar për të pasur një qasje metodologjike krahasuese, sinkronike e diakronike, “mbi kulturat e popullatave autoktone dhe të diasporës që falsin ‘të njëjtën’ gjuhë, por kanë zhvilluar ndjeshmëri të ndryshme”. Bellizzi, pas kësaj, sprovën e tij e sheh si frut të një pune ‘anakronike’ individuale, për të rimarrë fillin e diskursit për t’i përkapur të dy realitetet dhe për të bërë urën midis tyre. Ballkani, me “popujt fluidë dhe mërgues, të aftë për të ruajtur dhe prodhuar në ecje forma të ireduktibilitetit”, “me fatet e reja në shoqëritë e desakralizuara që po ndeshin” atij i duket posaçërisht me interes. Këtu ai i rikthehet figurës së De Radës për ngjashmërinë tonë me “zogjtë që do ta kenë humbur këngën”, ku ‘burimet e ligjërimeve tona kanë shterrur’, ‘objektet janë bërë inerte, të ftohta, pa shpirt, simbolet të mbyllura, poiesis e inçepuar, zërat e shpirtit pa rrëfim’. “Duhet ta ri/ëndërrojme mitin, të bëjmë të vazhdojë poiesis, ta rikomponojmë trupin e shkrirë të Adonisit, trupërat tanë, simbolet”. Kjo ndërmarrje hulumtuese në mitet, ritet, simbolet, në lidhjet midis gjuhës e botës, në kërkimin e tyre tek arbëreshët dhe tek shqiptarët, në krahasimin dhe ofrimin e tyre në një vend, për Mario Bellici-n është dhe një mënyrë për ta rindërtuar tërë gjeohistorinë e një bote, për ta parë atë ashtu si duket përmes simboleve të saj, po në të njëjtën kohë edhe për të parë diçka më shumë për vetë simbolet, për lidhjet e tyre me objektet, etj. Bellici poet sikur nuk le pa çarë dhe në këtë fushë. Por për ne këtu nuk mund të vazhdohet më tej, sepse përpara kemi një përmbledhje relativisht të plotë të krijimtarisë së tij poetike, e cila kërkon vëmendjen e saj.

Kush jemi ne tash?

Në letrën që më dërgonte më 1997 Mario Bellici, bashkë me 12 vjersha arbërisht, kishte vënë këtë shënim: “Kam edhe më poezi po tani s’kam koh. Duall dielli e dal jasht te bej kater hapa e te verej malet pse gjith keta gjera bine ndihem Perendi ...”. Ai atëherë ndjehej Perëndi tek vërente malet dhe

bënte katër hapa derisa po delte dielli përtej Moresë së tij të Bukur, në Shën Vasil. Sapo të kthehej nga horizonti i maleve, nga ajo që Zef Skiro di Maxho nga Sicilia do ta quante ‘elemente të natyrës’ - erë, zjarr, tokë, ngjyrë, sapo të kthehej “bujk i një fushia/ ku bihen shega”, te parajsa që e bën “banor të një gjuhia/ e shkrifinj/ sikurse t’ish plot me sfrodhulla” (kundërshti), bëhej dyshues me të madhe: *Who are we now?*, poezi të viteve ’80, të njohura për ne vetëm në vitet e vona ’90 të shekullit XX. Me “Kush jemi ne tash?” dhe poezitë e tjera Mario Bellici-t, për Zef Skiro di Maxhon, “kërkon identitetin e veçantë kulturor, ndërgjegjen e ‘arbërit’, që këtu lidhet me atë politike dhe shoqërore”. *Era, zjarri, toka, ngjyra, deti* janë gjithnjë atje në poezinë e Mario Bellicit bashkë me mrekullimin me lindjen e diellit, me horizontin dhe malet, me qiellin letër dhe detin bojë, siç do të thoshte ai, bashkë me njatë ndjesi jugu mesdhetar, po *ne kush jemi tash?*, pyeste Arbëreshi. Po, Arbëreshi, që “bën pjesë në një seri pakicash: gjithë bota kalabreze, madje gjithë jugu i Italisë, është i ngjashëm: zinxhir pakicash ku gjen edhe tjetërsimin, e sidomos mbijetesën e vështirë...”. Atëherë kisha përmendur shqetësimin e Bellici-t për fatin e grupit etnik pakicë në një situatë ishullore “në periferinë kapitaliste”, ku ndërlihdeshin, të qenit provincë, viset narkotizuese, marginalizimi, mungesa e komunikimeve të brendshme, mungesa e kujtesës, e gjëra të ngjashme, që, në idetë e tij përbënin “çështjen e jugut”, në tërësinë e së cilës hynte edhe ndjenja e ‘efektit të etnocidit’. Në tekstet jopoetike të atëhershme, si parathënie e shtesa të tjera, ai nuk linte pa përmendur qëndresën ndaj “integritit dhe homologjimit” me pasojat e shprishjeve shoqërore, sepse, siç mund të shihej dhe te mendimtarë italianë apo të tjerë, “ata që nuk kanë rrënjë dhe janë kozmopolitë” i shtrohen “vdekjes së pasionit dhe njerëzores”, Mario sikur kërkonte të ngjizte një “fshat që gjëllin në kujtesë”, të cilit do t’i kthehej vazhdimisht imagjinata dhe zemra, për ta “riplasmuar në zë universal” përmes veprave të dijes apo të poezisë. Dhe për të thënë diçka edhe për një ndjenjë të tij për të qenë luftarak, ai atëherë, në parathënien italisht kishte indikuar një fill që të çonte tek një “vepër e viteve ’60 të poetit amerikan, vat i brezit beat, Ferlinghetti”. Por “kush janë tani etnikisht dhe antropologjikisht arbëreshët?” ishte pyetje së cilës as atëherë dhe as tash nuk i jipet një përgjigje e lehtë dhe njëkuptimëshe. Por ai vetëm pyeste, ashtu sa për të shprehur atë aspekt të të pyeturit që, sipas R.

Barthes-it, derisa ka një subjekt të cilit i drejtohet, përmban agresion. Po kujt i drejtohet kjo pyetje e Bellici-t? Atij vetë, arbëreshëve, neve të tjerëve, italianëve, lexuesve të çfarëdoshëm, rruzullimit, Zotit, të gjithëve përnjëherë apo askujt, kjo mbetet pezull. A thua? Po plagët që u kanë shkaktuar arbëreshëve, si dhe pakicave të tjera etnike, fenomene si papunësia, emigrimi, konsumi, integrimet e detyrueshme në shoqëri më të gjera, e fenomene që përpiqeshin të shpjegonin dijetarët edhe italianë e kalabrezë me ndjesitë që prodhojnë e vrojtimit poetike sikur rrinë galuc në poezitë e Bellici-t të vëllimit *Who are we now?*, sepse, siç e thoshte vetë në atë parathënie “di më shumë i marri në shtëpinë e vet, se i urti në shtëpi të huaj”. Më në fund, aspektin kështu të papërcaktuar të pyetjes sikur e gjejmë edhe pak të formësuar në fjalët e tij jopoetike derisa sugjeronte se po fliste nga aspekti i vështrimit “të trupave gjeografikë të ekstrapoluar dhe të zhvendosur në një territor gjithnjë e më shumë të privuar nga katër këndet themelore: nuk ka më kënde themelore! Para kataklizmave të tilla shoqërore, edhe poeti, posaçërisht ai arbëresh, është gjithnjë e më shumë lakuriq!”. Duke përfolur apo rimarrë diçka nga pashënia për librin “Who are we now?” që botuam te Dukagjini më 1997, në atë gjendje që kishim ne atëherë gjithsesi me ndjenjën e trandjes së këndeve tona themelore, po dua të vazhdoj më tej në fillin e të pyeturit për poezinë e Mario Bellici-t dhe të pyeturit që bën ajo, për autorin, për një subjekt, për ne, duke dashur të marr vesh diçka më shumë. Në librin e bukur të poezive me titull “*Last exit to Bukura Morea*” përfundon me një vjershë gati homonime: “La Bella Morea o Elogio dell’atopia”. “E Bukura More ose Lëvdatë i pavendimit” më duket se mund të ndiqet njai fill, apo edhe diçka si ‘kënd themelor’, e që mund të jetë pikërisht *atopia*, apo *E Bukura More* me tërë kujtesën, historinë, mitet, shpresën... Përkthimin e bukur shqip, përfshirë ndonjë ngjyrim të këndshëm arbërisht, sikur e errëson fjala *pavendim* e përdorur për të përkthyer fjalën *atopi*, që lidhet me *topos* – vend, *topia*, që shoqërimisht të çon te *utopia*, etj. dhe jo te *vendimi*, pra nuk ka një përkthim të përshtatshëm shqip-arbërisht dhe do përdorur pikërisht ashtu siç përdoret dhe italisht apo në çfarëdo gjuhe tjetër, pra “Lëvdatë atopisë”. Dhe ç’është kjo lëvdatë për atopinë? Në kopertinën e librit italisht ishte bërë shpjegimi: “... Dalla Storia all’eterotopia” (nga Historia te heterotopia, tjetër-topia), ndërsa brenda i kushtohet poetit arbëresh Zef Serembe, “poet me këpucë prej ere” (poeta

dalle suole di vento, mbase *shuaj* më parë se *këpucë*). Dhe mua më duket se kur i rashë në fund librit gjeta fillin, atë atopinë, të *Bukurën More*, të përthyer në heterotopinë e Mario Bellici-t, që, siç mund të pritej nga një poezi me referim te frymëzimi serembian, nuk të rrëmben me kërkimet në shprehjen, as me sentimentin e rrëfyer, po më parë me njetë shtrirje borgesiane në kohëra e hapësira, në vende e histori, në mite e të vërteta, në besime e ndjesi, dhe në kalimin nga njëra tek tjetra ashtu natyrshëm. Kujtim, lëng jete, ëndërr, cak i paarrtshëm, i humbur në ndërdijen, pjesë e pavetëdijes, diçka si Itaka, topos atopik:

Pesë shekuj, po këndoj një kthim të pamundshëm në të Bukurën More

Dhe ky këngëtim vendoset në brigjet e Jonit, në Mesjetë, afër zjarrit të kasolleve, po të kasolleve që kujton të jenë ndërtuar nga Peshkopë e Princa, në udhë të padukshme, afër dallëndysheve afrikane, në muzg të kohëve, të çon te bujarët që

*Mbollën
djallëzoren vazhdimësi të së tanishmes
dhe në bebëzën e vesës së bijve
vendosën
trashëgiminë e ditëve dhe ethet e ringjalljes.*

atje, në brigjet e Kalabrisë dhe të Bazilikatës, ku gratë krenare vështronin në tërheqjen e saj mrekullore *Morenë*, e bashkë me to dhe ne bijtë plot mahnitje

*shikuam mëmat të stolisura me yje
dhe fushat e shegave
që e folmja-vizatuese e tyre
na qëndiste në purpurën e kujtesës.*

Zefi (di Modika) thotë se do ta ketë parë të *Bukurën More*, e cila mund të jetë 'lidhja e besës me kohën/ malli endacak për bashkërenditje', por *E Bukura More* e Marios është

*Ndoshta
vetëm një trandje e përkohshme
që çel hapa në të tanishmen*

Sipas zakonisht që ka marrë në këtë vëllim, Bellici e shihte të nevojshme të jepte dhe disa indikacione fare konkrete për këtë poezi italisht, ndër të tjera se Morea është një rajon i pëlleshëm në jugperëndim të Peleponezit, ‘i lënë nga stërgjyshërit e mi në vitet 1520-1530’. Pas Jeronim De Radës, vargjet e bukura të këngës-poezi “Oj e Bukura More”, me gjithë atë “trishtim të thellë”, e që “prindërit tanë të mërguar e këndonin për çdo Pashkë të drejtuar nga Deti Jon”, i kishte rigjetur Luigi Petrassi. Dhe Mario vijon me referenca: ndërtimin *verbopane – foljebukë*, thotë, e mora nga Majakovski, ndërsa *vronja – shôfar*, briri-fyell për të shpallur ngjarje me rëndësi, i kishte ardhur nga ebreitët, kurse Zefi ishte vetë Zef Schirò di Modica, përkthyesi i poezisë, për të na zhytur kështu në labirintet e gjera rruzullore. Por kjo poezi vinte në fund, pas Parathënies dhe Hyrjes, italisht, shqip e anglisht, pas ciklit *Shqipëri/ Albania*, ciklit *Arbëria*, pastaj ciklit *Kosova* dhe në fund fare *E Bukura More/ La Bella Morea*. Aty përmbledhej një pamje-ndjesi për atë atopos, për njetë tokë të premtuar “që çel hapa në të tanishmen” dhe s’është asgjë më shumë, apo asgjë dhe gjithëçka? Siç thotë Mario, pika e nisjes është *gjitonia*, është vatra, që s’është Itaka, sepse Itaka sjell me vete të tjera tundime, sjell shoqërimin e idesë odiseane megjithë përballjen me veten, me “rrugën për mrekulli që të dha” (Kavafi), duke marrë rrugën e shndërrimeve, pra *gjitonia*, një topos-mitër për Bellici-n, s’është më, prapa saj kemi vetëm hapësirën boshe, “një paraqitje hyjnish të lashtë pa vendbanim”. Trishtim? “Pas shpërnguljes së të ikurve shqiptarë të shek. XV në brigjet e Italisë, një farë **imprinting gjenetik** trishtimi dhe shastisjesh gjeografike po ndjek prej pesë shekujve historinë e kësaj thyezë të lindjes. **E Bukura More** ka qenë (dhe është) një luftë vigane luajtur në fushën e integritit e të alteritetit, një shpresë në rikthimin e atij dheu”. Tjetër pas tjetrit, me trishtimin për shprishjen e gjitonisë, me trishtimin gjenetikisht të mbrerë, me shastisjet gjeografike, po *kush jemi ne tash?* Mario Bellici nuk i mban larg engjëjt e referimeve të veta – de Rada, Serembe, Trakl, Rilke. Dhe është ky i fundit që i frymëzon njësinë mistike të lidhur me mjerimin e gjuhës që ka formalizuar pikërisht caqet e veta, duke bërë që e dukshmja të bëhet e padukshme dhe e kundërta, por ia bën të mundshme ikjen nga Shila e lokalizmit komunitar, që atij s’i duket

zgjedhje assesi, ashtu si nga Karibdi “i prishjes abstrakte në hapësirën pa vende të globalizmit duke gjetur një lloj ircocervo – hapësirë e dyanshme, hapësirë konceptuale në të cilën mund të mbahen lidhje kolektive ‘të gjata’ për të kapur dije e kultura botërore dhe për t’i zbatuar në vend për formimin e identiteteve jo të paqësuar”. Po këtu i del atij Shqipëria, e kaluara, shek. XV, por tani e mishëruar me të tashme tjetër gjeografike e antropologjike në Itali; Arbëria, “zonë arritjesh për të ikur, zonë kalimi vazhdimisht e ekstrapoluar”, që malli dhe e ardhmja e fusin vazhdimisht në kujtimin e Tokës së Premtuar, të Bukurës More, “tashmë vetëm një *locus* magnetik i shpirtit e jo më krahina pjellore në jugperëndim të Peleponezit, e braktisur nga të parët tanë në ikje gjatë viteve 1520-1530! Ajo është po një erëz, një qëndisje e bukur te truri im, një kujtim i pandërprerë, jo më lidhur me tokën, por me atopinë”. Në këtë ankth kërkimesh topikë, apo më parë fragmentesh të një topike në njatë rrugë mrekullitare të frymëzuar nga Engjujt e Rilkes, Mario Bellici papritur dhe jo më në kujtime ndesh përfundimisht Kosovën, “territor shqetësues në *puzzle*-n e Balkanëve, i shënuar me kufi, ku historia kapërcen gjeografinë”. Dhe ku të ndalojmë, tutje vijojnë “*topoi* që shkatërrojnë sintaksën dhe pjellin Arbëri të tjera në Gjermani, në Zvicër, në Maqedoni, në Amerikë, një farë (h)eterotopie”. Shqetësimi i Mario Bellici-t është si të mblidhen ato copëra më se pesëshekujsh, “ikja e trupave, e zemrave, e truve të arbëreshëve, kosovarëve, shqiptarëve, maqedonasve, arvanitëve në një shekull të pastajmë, me pak fjalë në shek. XX”. “Filigrani i kësaj pune borgesiane s’do të ishte sigurisht pa *red shift*, pa hutim, pa ri/krijim të krahinës së re historike e gjeografike ku jetojmë e bëjmë ëndrra ,... të kufijve të rinj, por më shumë të krahinave tona psikike mendore”. Ngushëllimi për Marion vjen nga fakti se ndër ‘popujt me këpucë prej ere’, pra nga të shpërngulurit e tjerë, krahina e tij është tmerrësisht afër Greqisë, e cila i ruan arketipat në formë hyjnish, ndërsa ne mund ta stilizojmë Kaosin hyjnor. Në këtë makth topie-atopie-heterotopie-utopie, librin *Last exit to Bukura Morea* Mario Bellici e fillon me vjershat për Shqipërinë/ Albania, të shkruara italisht, arbërisht e shqip apo ndonjëherë arbërisht-shqip, diku vetëm arbërisht. Fillon me *Ide vetmie e markadesha*, ku, ashtu siç paska bërë vetmia që xixëllonjën ta quajmë me kaq shumë emra, po ashtu dhe po ajo vetmi paska bërë të paskemi shumë emra për shqiptar, emra që, për të parën si për të

dytën, “askush i kujton”. Do punë të gjejmë gjuhësisht zëvendësimin për emrin *xixëllonjë*, antropologjikisht për *shqiptar*. Po nesër, do të ketë vetëm një emër për *arbëreshë*, *xixëllonja* dhe *vetmi*? Apo do të jetë vetmia e para? Këtë hyrje me distancim trishtues e ndjek pamja e *Qiparisave të Mnemosynës*, e zhytur në ndërtekstin e Arsitofanit dhe të gurëve të varrezave, që nuk ngurren të na i shpjegojë Bellici i dijshtëm në shënimet italisht, ku në mëngjes katundi zhytet në detin Jon dhe sjell me vete gërmimet arkeologjike dhe “natën me krahët e zi”, që “ka pjell, për herën e parë, një vezë plot erë”. Në Mnemosyne (vend i kujtesës?),

*Nga parathira ruaj i çmendur¹
këtë ëndërr pa krye me diellin ndër sy*

Dhe më tej hapësira të paskaj me popuj të vënë në linja të pafund të ikjes, duke “sfiduar manjetizmin e Historisë dhe të Qëllimit të saj”, “çekuilibrim hyjnor”, pastaj me ndërgjegje të çrregulluar largohem nga vendi me vetëm një grusht gërdhuze shekujsh të patrajtë, më tej vargje pamjesh për mohime lëvizjesh, “burgje ajërore”, dhe fëtojnë një *Lutje me porosi*, shpërthim shpjegues i trishtimit në lirikën e mëparme me një lirik në zë, *poetin me kostum të bukur e kravatë blu*, që ka ditur të këndonte “për socializmin, për partizanët e planet pesëvjeçarë”, për të nesërmen, por që tani, ata që kundërshtojnë në sheshe nuk ngurren t’i quajë “huliganë, leprozë e lepuj”, vetëm sepse

*Shumë nga ata ikin
nga deti e nga malet, drejt tokës së Kanaan-it
që pastaj ata thonë se është Amerika, Italia, Gjermania.*

Kjo polemikë poetike nga Hora më 4 janar 1991 e sjell sërish fare konkrete qenien ‘në kërkimin e tmerrshëm të drejtësisë’, ekzistencën e rrezikuar nga vetja, arsyen e ikjes, të ikjes pas shekujsh, të ikjes tek të ikurit. Të këtilla motive e motivime dalin përpara te poezitë *Një letër për Çim Arifin*, shqiptar i mërguar, edhe më shumë te *Të kuqtë e Onufrit* me pamjet e rikthyera të sh. XV

¹ nga dritarja vështroj i çmendur.

*ata të tri galerave të Andrea Dorias...
E para me pëlhura e mëndafshe
e dyta me bukë, verë e vaj
e treta me burra e gra ...*

nga vendi

*... ku do Kadareja se Akeronti rridhte
e shqiponjat bënin foletë e tyre*

që ndodhet në Lindje e Perëndim, me dëshmitarët me fytyrën tënde hëne, si
prej katërqind para Krishtit,

*Anije të papritura
e para me ~~hashish e kallashnikov~~²
e dyta me ~~ruffanë e lavire~~
e treta me fëmijë e të uritur kërrabaça...
Të prurën natën në portet e Brindisit, të Otrantit ...*

në mendje

*njëj me polake, braziliane, zezake
... më fal trupin tënd, sahatin tënd
për një grusht dollarësh...*

për të marrë përgjigje që kalon ndjenjat, përfytyrimet, përgjigjet
metahistorike, cikle epike, sepse “mbase ti je nga Berati”, ndaj

*e vetmja është një farë tragjike,
motër shqiptare, që mund të jap.³*

Në vijimin e domosdoshëm si *Red shift* për ‘tokën e etërve të mi’, të atyre
që na mësuam ikjen matan detit, po edhe njëherë spirancë të Shpirtit - vlerën
e besës e të miteve, duke sugjeruar si një namë për ikje, për të ndryshuar
pas shekujve në

*...Tokë pa bij
të gjithë të mërguar*

² Vijëzimet në mes sikur sugjerojnë çka mund të mos duam të themi apo dëgjojmë.

³ “E vetmja gjë që mund të jap, motër shqiptare, është njëfarë tragjike”.

*tokë me etër pleq
etër jashtë Historisë jashtë Kohës...*

kjo 'ikje e Tokës' vjen e ta përplas në fytyrë tërë zjarrin e të kuqes së ikonave të Onufrit, sepse

*nuk ka më Ferra nga të cilët të shpëtosh
Parajsa për të kapur.*

Në vrullin e të gjallës nga lidhja e hulumtuar arbëreshe-shqiptare, arbëreshe-ballkanike, të përjetuar kështu rëndë e thellë, pas parabolave deradiane, Bellici vjen me shpjegime lirike, me pikasje pamjesh të ngurtësuar:

*Burgje ajërore
këtu o atje
të fshehura.
Brenda shqyren
trima
si flamuj gjaku të piksur.*

Dhe në të tilla përkapje lirike, përtej dialogut me të gjallën dhe të gjallët, më duket sikur shpërthen liriku Bellici. I tillë ai është në tërë lirikat nga ciklet arbëreshe, nga njato pamje si në qiell të fiksuara, të pastra e të ngjeshura, transparente në ngjyrësinë e tyre tejkohore. Në njatë thjeshtësinë e tyre deradiane dhe në transparencën e imazhit, më shpesh në mesazhet, më dukej se kisha gjetur diçka të ngjashme, të asociueshme me poezinë e autorëve oksitonë të sh. XX. Bellici në reflekset, Bellici poet, Bellici jo-dialogues, i qetë e jo-i-revoltuar, zhytet më thellë, shkon më tej, përtej topoive konkretë, në atopinë e tij, apo më parë në akroni, bëhet i kthjellët. Dhe në këto kthjellime më shpesh gjuha e vendit të tij, arbërishtja me tërë begatinë e leksikut të saj të veçantë, aty-këtu e spërkatur me fjalë të shqipes së sotme. Poezia e Bellici-t, më duket, nuk mund të kullohet kështu në lirikat e shkurtëra pa njato kërcime në të në gjellën e ndyrë të kohës me topitë e saj të veçanta - Arbëri, Shqipëri, Kosovë.

Dhe poezinë, që ai diku do ta quajë dhe poezi-reportazh, për Kosovën dhe për realjet e saj Bellici do ta fillonte me një mbindërtim të gjerë tek *Barbarët* e Kavafit për ligjvënësit që presin të vijnë barbarët, me poezinë *Nëse dallëndyshet vijoje ta ndërtojnë folenë në Kosovë...*, ku këta barbarë, vijnë po me ligjet e tyre, por ndryshe nga të Kavafit,

*ata i kanë ligjet e veta
të hekurta e të flakshme
ligje thundrash të xhipave të zinj*

Ndërsa helikopterët me zhurmat e tyre nuk lejojnë të lexohen poezi

*gazrat lotsjellës përlotojnë sytë e dallëndysheve
kuadrigat e barbarëve shpërndajnë
të ikurit, prej gjaku,*

...

*Asnjë balonë e asnjë akulllore
helikopterët nga sheshi largojnë
flutura, dallëndyshe, gra dhe pleq,
fëmijë të ngatërruar me përralla të mërzitshme*

...

*Kapitan Arkani do ta ndalojë edhe pirjen e duhanit
për shkak të tumorit në mushkëri
që Beogradi ose OKB-ja paturpësisht
do t'i fajësonin gazrat lotsjellës,*

për të vijuar rrëfimin përtej ironisë

*barbarët pastaj mbërrijnë në Drenicë
para kohës së paraparë
për shkak të klepsidrës së prishur*

dhe megjithë hijedritat e historisë, megjithë heshtjet e Herodotit e të Tukididit, ka diçka që bën që

*pas shumë shekujsh dallëndyshet
vijoje t'i bëjnë foletë në Prishtinë
domethënë se pranvera s'qe shuar, as mbytur*

Siç dinë dhe thonë poetët më mirë se historianët. Kjo poezi që shkruar më 5 mars 1998 italisht, mbase, sepse në atë gjuhë poeti Bellici donte ta gjente lexuesin që mund ta përkiste. Këtu botohet shqip me përkthim të A. N. Berishës. Po e marsit 1998 është dhe poezia *Me fytyrë kthyer kah Meka*, për sulmin e barbarëve në katundet e Drenicës, për qëndresën e Jasharëve, të shënuar me numër dhe me emra, për masakrën makabre, kur

*policia barbare
i varrosi në një varr të përbashkët
të martën në mbrëmje, në shpejtësi, pa rënë terri,*

Por që të afërmit i zhvarrosën një nga një për t'i vendosur në arkivole, duke shënuar dhe pamje të denja për ekspresionistin Benn:

*gjëja që vërejtin fotografët
nga çarçafët e bardhë
ishte një grumbull mishi i paformë
në një arkivol me ngjyrë të kuqe
ishte një fletëz mbi të cilën shkruante 'djegur'
brenda një fëmijë i shkrumuar pa ditur se kush ishte.*

Ky 'reportazh poetik' i Mario Bellici-t, ndryshe nga ai kur nuk mund të ofronte më shumë se njëfarë tragjike, vjen e përshkohet me *Betim në gur*, mu si te Kanuni: *Ky Dhe është Dheu im*, për ta shpallur solemnisht, pse jo me patetikë që vjen prej thellësive kohore të Kanunit, prej akronosit, identifikimin e poetit:

*I sillemi tri herë
tri herë kufirit të dheut-varr
Kosova ime e stërvuajtur
në supet e mia të lodhura prej poeti
një gur dhe një plis.*

'Reportazhin' e tij poetik Mario Bellici e vijon në vitin 2000 duke shkelur dhe prekur Dheun e Kosovës në njetë gjendje kaosi që do ta quajë Babiloni, provincë e Prishtinës.

“Kosova mund themë se është pranë Eterotopia-s”, shënonte në fund Mario Bellici, i cili në këtë vëllim vijon me ciklin *Maqedonia*, vendi ku, pas tij, “historia është trans dhe nevon shumë kujdes”, vend ku “gjunjët e statujave guri/ janë me xhumba e gjak”, pra

Kimne besë kështu zë fill Liria!

Libri vijon me ciklin *E Bukura More*, të cilit i paraprin shënimi nga *La vie immédiate* e P. Eluard:

*Kënaqësia për të udhëtuar
Drejt gjallesave të harruara
Nëpër rrugë të paharrueshme.*

Atopia e Bellici-t nuk kuptohet mirë po s’u përkap jo si të thënë të nënkuptuar, po më parë si praktikë në tërë këtë vorbull, po them prapë, borgesian, të ndërthurjes së të tashmes me të shkuarën, të gjeografisë me historinë, të mitit me realitetin, të tekstit me ndërtekstin, të toposit me atopinë, të mëtesës dhe zhuritjes për ta rigjetur fillin përmes shkrirjes gjuhë/ mendim/ ndjenjë/ pamje të asaj topie të kudokërkuar, të rigjetur gjithandej në popuj me shoje prej ere, pra rruzullorë, e kjo domethënë me gjuhë që shpreh më së miri mendimin/ ndjenjën, paçka se e folme, dialekt, gjuhë standarde, italisht, citat anglisht, fjalë të huazuara, apo të gjitha përnjëherë. E megjithatë, Mario Bellici lirikat e tij më të ndiera i shkruan

më së shpeshti arbërisht, gjithsesi me mjaft ngjyrime nga shqipja, por pa ia hequr atë që ai do ta quante ‘zdral’, pa e lëmuar, por shkruan të tjera në shqipen standarde me xixa arbëreshe, apo edhe italisht, me përkthime në gjuhën standarde, më shpesh nga të tjerët. Është ndonjëra syresh më e përshtatshme? Jo, Bellici në atopinë e tij thjesht ka nevojë për të gjitha. Për mendimin tim, në letrat shqipe/ arbërore Mario Bellici, më shumë se si studiues dhe përtej të qenit i revoltuar i përjetshëm, përtej nevojës për të mos e fshehur këtë, më shumë se veprimtar, është sot një nga të shquarit e poezisë arbëreshe.

MBIJETESA E QENIES

Mario Bellici është krijuesi më i veçantë në hapësirën e sotme poetike tek arbëreshët e Italisë. Këtë më së miri e dëshmon edhe me vëllimin poetik që titullohet “Pasiqiri e hjea”, me çka mund të thuhet gojaplotas se poezia e tij është një prirje e vërtetë moderne e postmoderne. E theksojmë këtë për arsye se na vjen me një ligjërim të lashtë drejt kohës sonë për ta shndërruar praninë e tij krijuese në një shkëmbim të ndjeshëm në aspektin e përballjes me rrethanat jetësore të qenies arbëreshe. Pra, në radhë të parë vjen me synimin e madh për ta shpërfillur globalizmin që gëlltit çdo gjë të mundshme në emër të retorikës së njëjtësimi të përgjithshëm. Si një vetmitar i pakundshok në këtë pikëpamje, ashtu siç është edhe vetë mërgata arbëreshe matanë detit, gjithsesi autori ndjek rrugën qenësore në kuptimin hajdegerian, thjesht duke u mbështetur vetëm në thelbin e saj, e cila ndodhet ndërmjet arkaikes dhe modernes, si një dukuri e veçantë fenomenologjike, me çka synon ta shqiptojë zërin e vet poetik me të gjitha shqetësimet e brendshme që e përcjellin në hapësirën ku jeton dhe vepron. Duke mbetur besnik i fatit historik, ai nuk zhvendoset në asnjë mënyrë nga bërthama e kujtesës kombëtare; përkundrazi, me zërin e shprishur arbëresh vjen furishëm edhe në kohën tonë, duke përmbysur me elegancë frikën dhe mitin e përhapur se globalizmi po i përpin gjërat e vogla e të pafuqishme dhe duke krijuar realitetin e ricikluar si një amalgamë të pamëshirshme kulturore. Poezia e Mario Bellicit është kundërvënie e këtij përjetimi real dhe mitik, është provë shumë e fuqishme për ta treguar vendosmërinë dhe vizionin e tij krijues. Nëpërmjet poezisë, ai përcjell dromcat ekzistenciale të qenies njerëzore, duke i ngritur ato në përmasa të qarta poetike. Kështu e përlligj praninë e vet si subjekt lirik përballë kohës dhe hapësirës me të cilat krijon marrëdhënie të ngushta shpirtërore dhe të natyrshme njëkohësisht. Si qëmtues dhe mbrojtës fanatik i gjuhës së mjedisit të tij, ai sjell tërë trashëgiminë e mundshme duke e ngritur poezinë në nivelin e një gjedhje të lakmueshme për lexuesin. Ai në mënyrë të guximshme rrënon mitin e zhdukjes së gjuhës, duke hedhur poshtë të gjitha zërat që e ushqejnë atë:

*Këtu si Ora zezë
dica pëshpëritën se vdiqe ... po është e rreme
ti fshihe e tund flamurin e kuq
më bën sythin nga një jirë.
Ec me shëndet, gjuha ime e hollë, gjuhë zganxirre.*

Kështu e pohon mbijetesën dhe ngadhënjimin e saj, ndaj zhbiron çdo gjë të mundshme që i përket asaj, që nga gojëdhënat, përrallat e deri te rrëfenjat e ngjarjet e ndryshme. Ky është synim shumë fisnik i tij me çka e rikthen atë në vendin e vet si një thesar jo vetëm fjalësor, por aq më tepër edhe poetik. Me anë të këtij ligjërimi ai paraqet pamjet jetësore, duke kaluar nëpër udhëkryqet e kohës, gjithnjë duke kërkuar atë që i përket atij dhe duke e risjellë në formë të kujtimeve e përmallimeve. Në fakt kemi të bëjmë me një ringjallje poetike të jetës arbëreshe, nga e kaluara tek e tashmja. Si pjesë përbërëse e këtij realiteti, ai shfaqet si Promete që rindez zjarrin e lashtë. Identifikimi me zjarrin është një ritual i dmosdoshëm, sepse rreth tij sillen të gjitha ndodhitë dhe rrëfimet e shumta. Ndaj jo më kot thotë “shpia është vatra”. E gjithë kjo shndërrohet në metaforë të jetesës në katundin arbëresh. Kjo do të thotë se zjarri është figurë themelore për zbulimin e qenies arbëreshe; aty frymon njeriu dhe jeta, dhoma dhe shtëpia, përjetimet dhe kujtesa, rrëfimet dhe dëshmitë etj. Duke bredhur me ngulm në mjediset e katundit, ai ndeshet me realitetin e hidhur të cilin e ringjall nëpërmjet përfytyrimit dhe mbamendjes. Ballafaqimi me mungesën e gjërave shkakton dhembje e mall përvëlues. Dhe për këtë arsye thotë:

*Në gjellogjinë e brendshme
Nuk shikoj më katundin tim
Hithra u mbiu kudo
E ka përmytur
Fëmijëria derdhet në ëndrrat
Të vdekurit
Lot që piksen
Bëhen det guri.*

Pa dyshim kjo është lidhje shumë e ngushtë shpirtërore që shpërthen në çaste të caktuara. Autori kërkon ta ringjallë me anë të poezisë,

ta risjellë si pamje të gjallë para lexuesit. Thjesht, ndryshimet që kanë ndodhur kanë krijuar zbrazëti të llahtarshme, ndaj patjetër t'i thotë me anë të vargut:

*Nuk gjen më lule në këto shtëpi, as njerëz
Sheh të shprishura mbi truall vetëm livera të shqerr
Kufa me urth e pa grurë
Thit një erë si të rreshkët të mbylluri.*

E gjithë kjo paraqet një marrëdhënie tepër të ndjeshme të poetit me mjedisin e katundit, ku gjithnjë e shpalos shpirtin e vet plot mall e dashuri. Në këtë mënyrë ai dhembjen e vet e shndërron në art, duke krijuar një pamje të gjallë e truallore, plot përshkrime psikologjike e metaforike. Katundi bëhet topos i dhembjes dhe vetmisë. Aty e zbulon vazhdimisht qenien dhe shpirtin. Asnjë çast nuk ik prej tij, por i këndon me tërë dhembjen e bukur të tij:

*Katundi im i rrethuar nga qetësimi
Pëshpërit fjalët të moçme
Të shkurtuara si jeta e të thella si errësira.*

Pra e ndjen deri në palcë atë që ndodh me katundin, por sikur është e vetëmjaftueshme edhe pamja e tkurrur e tij për ta lartësuar me anë të ligjërit poetik. Mbase më tepër brengoset për fatin e njeriut, sepse ai e mba gjallë jetën e katundit. Megjithatë, mungesa e tij shkakton trishtim të paparë, madje duke e detyruar të pyesë vetvetiu për këtë fat:

*Pse fjuturojnë korrilat e dallëndyshet
Tek qielli i këtij katundi
Ndonëse udhët e sheshet janë pa fëmijë?
Kush i pret? Mosnjeri?*

Në të vërtetë, me anë të këtyre vargjeve ai lëshon kushtrimin për shuarjen e katundit. Dhe lexuesi s'ka si të mos e ndjejë thellë këtë ndjenjë kaq të fuqishme njerëzore e krijuese. Kështu Mario Bellici edhe njëherë e dëshmon veten si zë burimor i qenies arbëreshe, duke u shfaqur natyrshëm me poezinë e tij si vazhdimësi e Jeronim De Radës apo edhe si një palimpsest i tij, duke e epërsuar frymën e vet poetike në një shkallë shumë të lartë, qoftë në rastet kur ligjërimi është krejtësisht i mëvetësishëm në aspektin e shprehjes poetike, figurës, konceptit, qoftë edhe atëherë kur

shfaqet në mënyrë intertekstuale me ndonjë varg apo strofë të De Radës a ndokujt tjetër, duke krijuar tërësi të reja artustike. Pra intertekstualiteti poetik i M. Bellicit është koncept tipik postmodern në përputhje me kohën dhe rrethanat e sotme. Si pasardhës dhe vazhdues i frymës së De Radës ai dëshmon se poeti jeton me poetin, e sjellin dhe e risjellin njëri-tjetrin nëpër kohë të ndryshme. Në këtë rast Mario Bellici nuk shkëputet nga tradita paraprake, por e përsos atë në një shkallë të lakmueshme. Në fund të fundit, ai jo më kot thotë:

*Në këmbë Zotërinj,
Unë jam Historia.*

Identifikimi me historinë është i mjaftueshëm për ta kuptuar lidhshmërinë shpirtërore të qenies së tij individuale dhe shoqërore. Ai vetëm e ripohon këtë në kontekstin e sotëm kohor e hapësinor. Prandaj poezia e tij mbetet ndjesi e thellë që ngjallet fuqishëm dhe të ndërgjegjëson për fatin dhe qenien e arbëreshëve në rrethanat e sotme. Ky është autori që e sheh realitetin drejt në sy dhe bën qenien e sotme arbëreshe të mbijetojë si vizion artistik.

LAST EXIT TO BUKURA

YSHTJA DHE NDIJIMI

Dilëm përpara Naim Frashëri
Sot unë jetoj dhe shikoj vegimet e tua
botën tënde ajrore e shndërrimeve.
Vdekja midis nesh, si zjarr në kallama,
s'nderohet më, motra jonë Vdekja!
S'i vë kufi jetës së turpëshme që mendove?
Mbi këtë tokë mishërohet ajo jetë apokaliptike
që Ti ëndërrove në Bagëti e bujqësi.

*Gjësendi s' humbetë kurrë, e gjë s' vdes me të vërtetë,
Mase ndryshohenë pakë, po janë në këtë jetë,
As shtohet, as pakësohet, as prishetë gjithësija,
Vdesën e ngjallenë prapë si gjith' edhe njerëzija,
Këtu janë gjithë ç'janë, e gjithë ç'gjë munt të jetë,
Ëngjëllitë, perënditë dhe aji Zot'i vërtetë!
Se një trup e një shpirt është gjithësija, që s'ka anë,
Të gjallë edhe të vdekur, gjithë brënda në të janë.*

Unë bashkëjetoj me njerëz (kurrë të lindur)
që s'kanë më fuqi të mos të vdesin.
Në një ankth më shkelin syrin
më dhurojnë koka kola dhe raki
te fast food-i i fundit të kësaj gjithësi monotone.
Ringjallen vazhdimisht pa pushim
brenda rrethit të lodhur të pigrekut.
Pra nxiri maskën asaj vajzë
e mjera është e kalbur dhe qelbet si manushaqe' pa erë
qeshin brenda një valleje mortore.
Maskat e motit arkaik
të skalitura dje nga Pleqëria dhe Vdekja në fytyrë
këtu sot i sjellin njëzetëvjeçaret lozonjare.
Maska dhe shtirje, Vdekja fshehet në gjellë.
Ndhëm moj Naim të çaj atë rreth!

Dua të jetoj vetëm një herë
me frymën e ftohët, yjore
që rruzullimi më dergon në fytyrë.
Dua të jetoj tue ecur drejt një zhvillimi jashtëqendror.
Naim, i përvuajturi maratonist!
Me vrapjen tënde vigane në kohë
na prure lajme të vagëlluara, ... mbinjerëzore.
Dhromi im më prori shkatërrimin e kuptimit
më ka rravguar përdreq në shkretëtirë
në boutique-n e joshjes ekzotike së zhdukjes.
Prishet magjia në takoj të kaluarën.
Mjaft me shndërrimet!
Jetërsimi im lind
nga çrrënjosja dhe nga jo-kthimi, Naim!

TEK HAPET TRËNDAFILI

Sot Leka me kalin nevon të shkojë në një zyrë,
e pastaj te një tjetër zyrë, ende do të kthehet prapë
sepse njeriu-burokratikus-ushtarak të Ambasatës
tha se dokumenti nuk ka vulën e Perandorit.
Po kali do kashtë, modhull dhe elb,
barin e gjelbur që bihet andej ndër fushat, mbi kodrat.
Kali po edhe Leka
kanë një ide fikse.
I thon rojes që me përkrenare karte
rri i ngurtë përpara diellit:
Tek hapet trëndafili, atje ma ka ënda të jem!
E tha Naimi,
Ai më ka çelur kokën ... si zjarr në kallame.
Perandori atëherë mallkon gjithë trëndafilet në Senatë
Senatorët, kalin dhe barin,
bimat, bukurizët e majit.
Leka do ...
Dhelpëria e Fuqisë do të gjëj një rrugë shpëtimi
bile një korridor për Lekën dhe për kalin besnik.
Po po ... do të shkojnë në shteg
një korridor të numëruar.
Nga njëra anë dhe nga ana tjetër
statuja mermeri me cigare në buzë
dhe këmba në kryq.
Në thellësinë e zemrës
do t'i hapin një supermarket
të mjerit Lekë.
Brinjët e tyj do të jenë rafta
këto ka menduar Fuqia për Lekën.
Sod më shumë se dje
është një ide revolucionare
të ndodhesh
atje ku lulëzon trëndafili.

Me gjithë se sot është Vjeshta
dhe në Tetovë çdogjë është e zymtë
gratë plot edukim
rrinë pa folur në një Pazar
duke qëndisur flutura argjëndi.
Hajde zotërinj, zonja dhe bujarë
Shkojmë atje ku lulëzon trëndafili!

HIJE

Në nëntor Maqedonia
është e tërë një shkëlqim
por pa dritë dhe afsh.
Në Balkan
jetohet në dyshimin më të tejme
ndër thyezat.
Këtu asgjë është e tërë
siç thonte Pessoa rreth Portugalit të vet.
Njëherë të mëdhenj
Ilirët e Aleksandri
në librat historie paraqiten
sot me madhëri të kotë.
Gjeografia
është ëndërr e një sendi të bjerr.

A E SHEH SI PUNON GJITHËSIA?

Dielli, hëna, yj, dhe, qiell, kërcejnë në një valle
bujku me cigare në buzë
shet specat ngjyrë ylberi në pazarin e Tetovës.
Një qerre pa yjësi dhe i hëlqur nga kuej mermeri
shkon në një rrugë e kalldrëmtë.
Muezini drejton ushtri lotësh shiu
që zbresin tue vizuar sytë e fëmijëve.
Vajzat ndër arat e ngjyrave
përdorin të kuq qershie për të lyer ikonat
dhe të kuq shege për gjakun e t'vdekurve.
Kopshtet fëmijësh këndojnë me zë plepash
të dridhës midis manushaqeve.
A e sheh si punon gjithësija?
Si dërsijnë shtjerrat brenda fanellat të trasha.
avlëmendi prej druri është i kalbët
dhe merimanga ari argalisin ëndrra dhe prralla.
Por ankthet janë duke humbur rrugët nga shtëpitë
zanoret nga abetari, verën nga rakia.
Mijëra fytyra punëtorësh pushojnë
ca herë populli është shtjerrë manar
e kështu punëmbarrë, populli im

*njëri mih, jatëri lëron, njëri mbjell, jatëri prashit,
kush tharr, kush kor, kush mbledh duaj, kush shin
kush sharton, kush krasit, një bën pluar' e sëpatën*

Naim, është një unazë e mbyllur kjo punë!
Zemra ime valëvit flamurin e kryengritjes
mbi grumbuj gërmadhash
mbi anijet me të arratisurit
mbi dëborën e shtypur nga emigrantet zbathur
që s'lën gjurma
një flamur i shqyerr
që mijë duar qëndisin me maja pyjesh

A e sheh si punon Gjithësija, Naim?

*Perendia e ligjesisë rri mbi kodrat e Hollywood-it
me leshra të florinjta e të ergjënttë krahrorë
ball'e gush' e faq' e llërë dhe këmb' e duar dëborë.*

Sot është një kurvë
që lan flokët me lotët e të varfërve
dhe ka shqetësim kur vizaton kufijtë me të kuq buzësh.
Nga shtigje yjsh të losur si gëlqere e bardhë
Profetë, bujq, fshatarë,
të shkretë, tufa trëndafilash,
një miliard bektashinj përmbysin Arsyen e historisë
Naim Frashëri, a e sheh si punon Gjithësija ime?

BUZË STATUJASH

Do të përpjek buzë statujash greke
që buzëqeshin
ndërsa valltare do të kërcëjnë
me muzika balkanike
dhe shiu
do të jetë ritmi i frymës të bektashive.
Ankthi dhe kryengrytja
për kufijët gjeografikë
do të jenë regëtimat e ngulëta mbi lodrat e Lekës.

KËTU HISTORIA ËSHTË TRANS

Në Tetovë, në mes një lulishte të gjelbër
mbi një kërcell mermeri
është kumbisur
me trajtë tregimi kryet e Naimit.
Këtu përballohet ushtria për një statujë të çmendur
që s'mendon më gjatë
të shndërrohet në pëllumb dhe të fluturojë në Kumanovë.
Kapen pas një kezë malesh
një grumbull fshatra-ndërgjegje
fshatra kuarci dhe gjaku
vëzhgojnë tinëzar luginën
për të diktuar Kod në dorë zakonet e vjetra.
Në cipën e periferisë
në Kohët e Kohave
duar të mjerueshme shtrinë
ndër varrezat pllaka me Rrota dhe Diej
emra të vdekurish në luftat kundër fesë
për lirinë ose dashurie.
Sot sytë e tyre të zyrtë shikojnë
puthjet e dashnorëve të gjalla
këtë Rezistencë të jashtëzakonshme
minaret, lumin dhe lulishtet me trëndafila
akuarelet përrallorë që bujku paraqesi gjatë urave të holla.
Argjendarë-ëndërrues krah për krah me kalldrëmet
ndër dyqane të vogla nxjerrin lajle ari
unaza me pika të planetëve në gjishtën të Gjithësisë.
Këtu historia është trans dhe nevon shumë kujdes.
Thell syve të një lustraxhiu
pashë që ndrinte krenaria e Lekës.

PIKËPYETJE-PIKËÇUDITËSE

Babiloni, provincë e Prishtinës,
asnjeri s'di gjë!
Gjetk të tjerët
kanë mendime më të qarta për të ardhmen tënde
për ty kanë shpikur
një Liri fringo e të lirë me 90%
një fustan me yj dhe vija për t'e vesh ... me kësulën
edhe një zhvillim humanitar breg më breg
me mbrëmje vallëzimi te Grand-i
Mysafyrë Nderi njerëz pa nderë.
Të bisedojmë për modelin e zhvillimit? Sikter!
Për shqiptarin që jeton në Kosovë apo për të arratisurit
... bobo! Është më mirë të flitet për Sibillat e Bogdanit
për samar-standardizimin e gjuhës
për alfabetin arab apo varret e etruskëve
me Pavarësi e Plot!
Edhe për vendqëndrimin e tankeve
thotë një ndër mijërat Komisarë evropianë
do të jini ju Zotërues.
Qetë- qetë Poetët-parashikues ndërtojnë
katedrale me dritë dhe betonarmë pranë bazat ushtarake
ku të paraqiten mbiemëra, brerore dhe souvenirs,
'Rrallësi e tjera që prekin Ndërgjegjen Njerëzore!'
Me kaq, malet janë të ngopura ende me gjak
dhe ylli i fundit është i fshehur mbi pyjet.

VALLJA E RRETHANAVE

Një buxun¹ jet llamë¹
i shtënë mbi një mozaik
me staçaz² guri për truall
pa trajtë
Hapa një xhavidhe mbrënda³ hënës e detit
një anie, një tank, një mijë raketa

fëmijë që me lot ikonash
thërrisin⁴ nga shpellat e Shpirtit të Kohës
vallë të parakohës.
Kosova një fushë pa bar

pa pema, botë e djegur
këmbë që rrjedhin si milingona
venë këtu e ktje të reshtura
nga Perendi çeliku
që fluturojnë në qiell pa dallëndyshe
që pështuan vërtet n'atë herë
ushtarë të egërsuar me gishta fitimtarë
përpara fotografëve
Ç'kanë fituar?

¹ zip, kovë, kazan me lëtyrë, çorbë; ² astërk, dysHEME; ³ midhje brenda;
⁴ ulërinin

HIEROGLIF PËR ANTROPOLOGË

Nga shkrepimat drite të kompjuterit
vete tue kërkuar me zemrën në gojë
lajme mbi pushkatimet, spastrimet, shtegtimet,
kundërshtimin e Ademit në mal, në Prishtinë,
fije ndjenjash,
lutje shumëgjuhëshe, kode të reja poetike.
Mbatanë Rexhepi
më pyet për këtë shesh jugor
për ne arbëreshë
pakicë etnike mbeturinore dhe dinake
hieroglif për antropologë
“Në katund qëndroi vetëm ndonjë plak,
arkitekturat të lehta, të zbehta të shtëpive,
lojërat e krojt me ujë tashmë harraq”.
Ç’dua të të thomë?
Këtu historia ose para-Historia tue kulluar ka rrëfiksuar
brez pas brezi droçka egërsie
fotografi të zverdhura ... kujtime
sot kemi palëvizshmëri, zbrazëti të plotë, vapë,
rrugë zbrazëta.
Gjithçka është ekuilibër ngjyrësor
të kuqtë i errët të bashkisë
verdhësia okër e kishës
pylli me gjelbërinë e tij e mbyllët
bërrylat të rënda shekujsh të gjitonive lindore
dredhi i kundërshtimit tragjik dhe si unazë
të birit të plakur bashkë me nënën
ose të arratisur dhe të bjerr përgjithmonë në gjeografinë.
Palëvizshmëri, zbrazëti e plotë, vapë, heshtje.
Jugu im është një përqaftim rrotullor dielli, i pafund.

LIRIJA

Këmbë xathur mbi ferrat
një gunë e kuqë
një tërkuzë e zezë që pengon duart
sytë që përgjojnë mbatan
më atej se mendimi.
Gjunjët e statujave guri
janë me xhumba¹ e gjak.
Kimni besë
kështu zë fill Liria!

¹gërvishtje

TË KUQTË E ONUFRIT

Nga një vend i hershëm i botës vjen dhe ti
po nga ai i të parëve të mi
ata të XV shekull
ata të tri galerave të Andrea Dorias
(si në kohën e të ikurit-fshehtë Enea)
e para me pëlhura e mëndafshe
e dyta me bukë, verë e vaj
e treta me burra e gra.
Një vend
ku do Kadareja se Akeronti të rridhte
e shqiponjat bënin folet e tyre.
Lindje e Perëndim
dëshmitarë i ke në fytyrën tënde hëne
prej katërqindi p.k.
Anije të papritura
e para
me hashish e kalashnikov
e dyta
me rrufjanë e lavire
e treta
me fëmijë e të uritur korrabaça
në të lashtën të munduar
e sot, prej kapitalizmit të vonshëm
të atij me paillettes e quiz
të prurën natën
në portet e Brindisit, të Otrantit ...
e pas mbi makina të çara
në arkeologjinë e nëntëshme e përdhunuese
plot mjerim verbues të Domicjanës.
Pa cohë, pa kezë, me kanune të tjera
fatthënës televizivë në mendje
njëj me polake, braziliane, zezake
për një karneval-valle të çuditshëm
modash e bojërash më fton me theks ballkanik

Saranda, Kavaja, Durrësi, Vlora, Shkodra, Fieri, Berati, Tirana?
e më fal trupin tënd, sahatin tënd
për një grusht dollarësh.
Mbase ti je nga Berati ...
Hove ndjenjash,
magma përftyrimesh, të panjohura, metahistorike,
cikle epike
infektive të zemrës
mungesë dredhish, barababel, papeshueshmëri.
E vetmja është një farë tragjike, motër shqiptare,
që mund të jap.
Në maj te hijesirat tona
do të lulëzojnë ikonat e kuqe të Onufrit
e do të ndihet i lahutave vringëllimi
me litaret e fuqishëm të detit Jon e të ëmbël.

RED SHIFT

Tokë e etërve të mi
më mësove Artin i Ikjes
ikje të syve matan detit
dhe të rrënjëve nga rrethi i maleve

Tokë e të parëve të mi të arratisur
më mësove vlerën e Besës dhe të miteve
njëra spirancë e Shpirtit
të tjerët zgjedha të trupave

Pas shekujve u ndryshove
je vetëm Tokë pa bij
të gjithë të mërguar
tokë me etër pleq
etër jashtë Historisë jashtë Kohës

Ikje e Tokës, tani,
më djeg fytyrën
me zjarrin-ikona të Onufrit
nuk ka më Ferra nga të cilët të shpëtosh
Parajsa për të kapur.

RAPSODIA N° 28, USHTRIM STILI
MËSUES J. DE RADA

Ish një trim mbatan deti
me një pasiqyr ndë dorë
muar e ngrëjti pasiqyrthin
rrezat e diellit bënë t'përpikjn një kopile
viri-viri bën sit e vajzës.
Ndodhi jëma dritësore:
-Trim, çë llambarise t'ime bil
mos ng'e di xoje nani:
Një kopil çë dritëson një vash e do mir e e do për nuse.
-Taksi palen e u e marr.-
Palen më i taksi jëma:
-Bir i jap u s'ime bil
për cilonë driten rreth e qiellit për brezë
spingullat t'i vë ndë gji illin marr qiellsit
diell menaties për kezë
për cohë detin
e llumbardha dhja si borë.-
E me ndrekj e m'e pastroi
prana trimit ja e dërgoi
ja e dërgoi me një ani.
Trimi vate e e muar për dorie
e m'e kjelli ndë shpi e gjithsei bëne më xu.
E m'u vu e m'e porsinej:
-Shihem shpin e bukura ka treqind dritësore
ajiri i hapen e i mbullin si do ti, vashes, frin,
mbrëndë atje kumbis llumbardhat.
Ndër duar tënde u gjith i vë
mos u helmo e mos sharto'
e shi' të ruash ka shkrepin dielli.
Nga të shtun ti m'i tagjis
një për një e m'i potis
nga të diell m'i namro

po të mos biersh ndë një
se aq më biren sa të llipsen.
Vasha e gjegji me tërbim
nat e dit ngë zu pushim,
vej e vij dritësorasit.
Kur erdh e diella
e shkreta fshehur vërejt detin
vërejt detin e shartoj
pra zu fill t'i nëmroi
e më e mira i mangoi.
Ajo u vu më llastimisej:
Çë t'i thëm u zotit t'im
kur të vinj sondënith?
Erdh po mbrëmia e zoti sai
nëng u duk e nëng u mbiodh.
Vasha qajti e shartoi,
as la ndë helm m'e pritur
era mos i prir shertimet.
Zogjët tagjisi e potisi
një për një të shtun mbrëma.
Mori e diella kur u di
malli po djepes e saj
zëmres bine e i nxuar një vaj
pra llumbardhat nëmroi
e pa se jatëra mangoi.
Java pas javie
gjithë fjeturuan e van
pas të zonjës e sai për mon.
Ajo nd'ato shpi të veta
ndëdh me helm e me mëri
prit për mon zotin e sai
dit pas dit atie u los
pala u bë një grumbull hi
e m'u shua si një qiri.

BETIM NË GUR

Sllobodan Millosheviq
ky Dhe është Dheu im
Dheu ku u lindën fëmijët e mi
babai dhe nëna ime
gjindja e fisit tim
paraardhësit e mi
ku ata i ranë lahutës
ku therën demat e dasmës
ku mbollën trëndafila erëkëndshme dhe pemë
ku iu lutën Zotit dhe Allahut
duke kënduar bëmat e trimave.
Të betohem sipas zakonit shqiptar
Kanunit të Lekës.

I sillemi tri herë,
tri herë kufirit
të dheut-varr
Kosova ime e stërvuajtur
në supet e mia të lodhura prej poeti
një gur dhe një plis.
Nëse ky dhe nuk është dheu im
e imja është një shpifje
që mund të bartë
në këtë jetë dhe në tjetrën
me peshën e këtij guri
edhe peshën
e gjithë asaj
që këmbët e të dashuruarve
dhe të mërguarve shkelen
derisa ishin gjallë!

Shën Vasil, më 6 shtator 1998
(Përktheu nga italishtja, profesori kosovar Anton N. Berisha)

NËSE DALLËNDYSHET VIJOJNË TA NDËRTOJNË FOLENË
NË KOSOVË ATËHERË BARBARI ARKAN S'KA FITUAR

Anëtarët e Fisnikërisë
senatorë të mbarë viseve
më s'duan të nxjerrin ligje
presin mbërritjen e barbarëve

(pse të nxirrën ligje nëse barbarët vijnë?)

Ata i kanë ligjet e veta
të hekurta e të flakshme
ligje thundrash të xhipave të zinj
sipas zakoneve të dherave të largëta të tyre

(pra pse të nxirrën ligje nëse barbarët vijnë?)

Fisnikët me Kanunin e Dukagjinit
Besa, fiset, rrëfimet e Kreshnikëve
pilisat mbi flokë të bardhë duan një kafe
po kafenetë janë të mbyllura

Poezitë puhi të lehta
helikopterët shurdhues
s'lejojnë të recitohen
ligji i barbarëve s'lexon poezi

Gazrat lotsjellës
përlotojnë sytë e dallëndysheve
kuadrigat e barbarëve shpërndajnë
të ikurit, pre gjaku,
rrugët e qytetit, të gjitha, janë të mbyllura

Pa ndalur vargu i fëmijëve,
në rresht për dy, me nëna dhe gjyshër,
klithin për kafetë e mbyllura
ditëve do të ketë pranverë dhe akulllore

(ligji i tyre është tejet i rreptë ndaj fëmijëve)

Arsye do të ketë për çrregullim
Senati mendon se famëziu Arkan
do të zbatojë ligje të reja
më 21 mars ditën e pranverës

(ligjin e shfuqizojnë të gjitha ditëlindjet)

Asnjë balonë e asnjë akulllore
helikopterët nga sheshi largojnë
flutura, dallëndyshe, gra dhe pleq,
fëmijë të ngatërruar me përralla të merzitshme
(sheshet duhet vetëm të kalohen)

Vetëm ujë ... aspak raki
Herodoti shkruan se
'Barbarët vënë drejtpërdrejt në ujësjellës
fluor kundër kariesit e vaksinë kundër flamës'.

Kapitan Arkani do ta ndalojë edhe pirjen e duhanit
për shkak të tumorit në mushkëri
që Beogradi ose OKB-ja paturpësisht
do t'i fajsonin gazrat lotsjellës

Ndërsa i presin barbarët
senatorët janë në mejtime
1°) çka duhet të bënin sikur të mos bënin ligje?
2°) çka do të hanin fëmijët nëse s'do të hanin akulllore?
3°) dallëndyshet do të fluturonin symbyllur?

Duhet shpresuar se ndoshta barbarët s' mbërrijnë!

ose të të shpresohet se

- a) fëmijës së Arkanit ia kënda akulloret;
- b) fëmijëve të drejtuesve të helikopterëve
u pëlqejnë balonët dhe dallëndyshet;
- c) përrallat u rrinë në hatër fëmijëve të shoferëve të xhipave.

Do të ishte shpresa e fundit

pikërisht e fundit

që kapedan Arkanit

dhe hordhive të barbarëve të tij

t'u pëlqejnë poezitë

Mjerisht burimet e lashta historike të Tuçidite

thonë se 'artet, poezia, letërsia, filozofia për barbarët

janë shprehje e zhburrnimit, e rrënimit dhe shenjë

e zakoneve të përmjerra'

E po që se historianët gabojnë?

.....

Barbarët pastaj mbërrijnë në Drenicë para kohës së paraparë,
për shkak të klesidrës së prishur

në orën 9.20 të armatosur me autoblanda

në orën 10.15 një helikopter i tyre fluturon mbi Prishtinë

në orën 10.18 radhët e grave, të fëmijëve,

të burrave parakalojnë në qendër

në orën 10.25 gjendja merr tatpjetën

në orën 10.30 ndërhyjnë barbarët me artileri të rëndë

në orën 10.38 i mbyllin rrugët që derdhen në qendër

në orën 10.40 hedhin pa mëshirë edhe gasin lotsjellës

në orën 10.55 manifestuesit u shpërndanë, kuadrigat-xhipa

shkallmuan masën e çarmatosur

në orën 11.10 protesta që mbyllur. Barbarët largohen.

Kronistët thonë se
së paku 100 të vdekur
me dhjetra të arrestuar e të rrahur
fluturat dhe dallëndyshet nuk ishin më në qiell
Senatorët, sipas burimeve historike,
duke ditur se barbarët do t'ishin kthyer
përsëri para kohës së paraparë
për nderim të barasnatës së pranverës
pa dyshim patën një ide

Mirëpo në arkive
s'ka gjurmë
Herodoto dhe Tuçidite
nuk flasin
një copëz e shpëtuar nga zjarri
rrëfen për çunakët
që shpëtuan atë botë
ndër ta dhe fëmijët e famëziut Arkan

Pas shumë shekujsh
dallëndyshet
vijnë t'i bëjnë foletë në Prishtinë
domethënë se pranvera
s'qe shuar,
as mbytur
dhe ... poetët dinë
më shumë së historianët.

Trebisaçe, më 5 mars 1998

(Përktheu nga italishtja: Anton Nikë Berisha, kosovar)

ME FYTYRË KTHYER KAH MEKA

Qindra të vrarë:

14 gra, 12 fëmijë, nga tre deri në dhjetë vjeç,
7 pleq mbi të shtatëdhjetat
dhe tre trupa të djegur në katundin e Prekazit.
Vllazëria Jashari mund të thuhet se u shua.

Ata kërkuan Ademin

nuk e gjetën ...

vranë Zarifen, Kushtrimin, Aliun, Faikun,
Beqirin, Sherifin, Hajzerin, Halitin
Halilin, Qazimin, Blerimin,
Bujarin, Abdullahun, Elhamen.

Pas sulmit të barbarëve

në katundet e Drenicës

të gjithë donin të iknin

kahdo qoftë dhe kudo qoftë

(në raste të tilla gjeografia është një luks).

Trupat e grave dhe të vashëzave

të bërë shoshë nga plumbat

trupa të thëngjilluar

në Skënderaj vënë në radhë.

Ishin nga Prekazi i Poshtëm,

nga Llausha e nga Dubova.

Këtyre trupave, mistere të përftimit,

pamje skulpturore të Mikelanxhelos,

era e vdekjes frynte

çarçafin që mbliidhte një nënë

si një vel drejt panjohurin

një fëmijë i vluar me një setër

i nënshtrohej ligjeve të shpërbërjes së materies

simbol i shumësisë dhe liritimit.

Sido që të jetë,
i bartën me kamion
nga morgu i Prishtinës në Skënderaj
policia barbare
i varrosi në një varr të përbashkët
të martën në mbrëmje, në shpejtësi,
pa rrënë terri.
Pastaj në Livadhin e Pajitimit
të afërmit i zhvarrosin të gjithë
i hapin disa arkivole
mbi to ishin ngjitur disa fletëza
me emrin e të vdekurit
të fshirë nga shiu.

Gjëja që vërejtin fotografët
nga çerçafët e bardhë
ishte një grumbull mishi i paformë
në një arkivol me ngjyrë të kuqe
ishte një fletëz,
mbi të cilën shkruante "djegur"
brenda një fëmijë i shkrumuar
pa ditur se kush ishte.

Në fund i lëshuan përsëri në varr.
"Janë djemtë tanë, janë motrat tona,
jemi me ta në dhe e në qiell".

Të gjithë me fytyrë drejtuar kah Meka,
si e kërkon tradita islamike
e përsëri burrat e disa gra
të pranishëm në përcjelljen mortore
largohen para së të bjerë terri.

(Përktheu nga italishtja, kosovari Anton N. Berisha)

DITA E BALLKANIT

Mikut poet Ali Podrimja

... Kur erdhi dita e Ballkanit
Imzot i velur nga se u dha
ujin, Dritën dhe sërish Dritën
e pastaj Malet, Bukën dhe Verën
dhe qumësht dallëndysheje
s'qe ende i kënaqur u mendua mirë të endë një petk
me një mijë ngjyra
aty – këtu, sumbulla ari e argjendi.
... Po më të bukurat, më të shkëlqyerat
i vuri në gjoksin e Prekazit
ku jetojnë njerëzit që s'i frikohen vdekjes
mbi bjeshkët e larta ku shqiponjat rrinë.
... Imzot
ende s'qe i kënaqur me krijesën e tij!
Deshi të lagte atë petk
në muzikën e lahutës e të çiftelisë.
Pastaj i lodhur nga ai mundim krijues
vajti të pushojë pak.
I Tmerrshmi përfitoi nga çasti
shqeu në njëmijë copa atë veshje përralore.
Ushtritë e engjujve fluturuan
t'i japin Perëndisë kumtin e zi!

*Madhëri, Madhëri
Vështro ...!*

Qajnë Kerubinët të helmuar.
Nga ai çast Hyjnia, në kohë të kohëve,
urdhëroi të qepin me tela gjemborë.
ata copa të shqyera
(janë kufijtë në gjeografi).

Edhe Ai vetë nuk dinte ç' duhej bërë ende.
T'i stiste sërish po sikur ishin nga fillimi?
U dëgjuan një mijë të folme
një mijë tinguj dionisiakë ... lodrash, daullesh ...
e një mijë valle e njerëz që i luteshin Zotit
... lutje midis grumbujve të shtëpive të djegura
lopët që kullosnin anës rrugëve me varreza
me kryqa të vdekurish.
Sytë e En Theos-it panë atë errësirë!
Vetëm në Prekaz shkëlqente drita e atyre diamantëve
dhe në Rrotën e Kohës jeta hidhte valle me Vdekjen.
Në honet e syve të kopileve çdonjeri ish i rrëmbyer.
Imzot atëherë foli me zë jehonash e pëshpëritje flladi.
Ç'u bë u bë e Mira dhe e Liga rrinë bashkë.
Secila në Babiloninë dhe Kaosin bënte vullnetin e vet.

Prizren, 20. 8. 2000

DIMRI I MËRGIMIT

Poeti vë çofa¹ të kuqe te dera e natës
mbushin me puzëm² fjalësh
vargjet e tij sa të rrinë shtuara në kohë.
Po largësia është largësi
një thikë e ehjur³ që shpon
zëmrën e ëndërrave
e e bën cikërrima⁴.
Dimri i mërgimit bënë të thahet dega e trëndafil
dhe s'gjenden lule të tjera
ndër trevat e trëmbësisë.
Në lëmë kreshta pa grurë
Zogjtë s'kanë që të bëjnë
Fjuturojnë të reksur⁵ mbi retë.

¹ çuflla; ² niseshte; ³ mprehur; ⁴ copëza, grima; ⁵ trembur

BABILONIA, PROVINCË E PRISHTINËS

Mikut Rexhep Ismajli

Mjaft më me JO, në do çaste,
kjo JO bëhet çelës për të hyrë në Ferr.
Babilonia,
provincë e Prishtinës!
Amfiteatër surreal e i dhunshëm
trupa të varur në zbrazëti
me pranga të lidhur në një tub hekuri
janë shfaqur në një autobus
që qarkullon në një rrugë të shkretuar.
Në lojën barbare, sytë e Prishtinës
kanë për t'i thënë burimit të shpirtit e të zërit:
Është e ndalur të shqiptohet Folja JO!
Burrat, bukë e kripë,
në kaosin e Babilonisë,
provincë e Prishtinës,
tani ecin të lirë midis njerëzve
të lirë si gjithnjë brenda një entropie poetike
dhe kryengritëse.

Prishtinë, 24.8.2000

TRANCE

Mikut poet Osman Gashi

Fuqi e Dervisheve në trans!
Kanë mundësinë të bëjnë të fluturojnë tanket
në një rozarozinë të Prizrenit!
Predhat në gjoksin e Kosovarëve
nuk bëjnë absolutisht huq
nëse Kosova e mban frymën.

Kosovë, 26-8-2000

PAQË NË BALLKAN

Edhe myezinët me zërin e vrazhdë
nga majat e minareve
thërrasin mjaft, mjaft, mjaft!
në të gjitha gjuhët e botës.
Paqe në Ballkan!
Urdhërojnë të përgatiten
tryezat e dasmës
me trëndafila, sparta, bakllava.
Dhe këta pleq me mustakë të bardhë
e plisat në kokë
do të kërcejnë bashkë me vashëzat
rreth Çmendurisë së kufijve të shteteve.

Prizren, 20. 18. 2000

FUSHË KOSOVË

Grumbuj mbeturinash të djegura në Fushë Kosovë
një radhë biblike kamione të mbushur me specat e verdhe
makina, autobuse plot njerëz që kthehen në shtëpi
Së largu mbi kodrën e ëmbël
Dielli do të arrijë Hënën.
Shpejt do të perëndoje Dielli
nga ai Apokalips tymi, pluhuri, vapë e jashtëzakonshme.
S'ka më fuqi të jetë i soditur!
Nata do ta kapërcejë ditën!
I kuqi i Onufri-t lyen sytë-ikona të Evës.

Fushë Kosovë, 26-8-2000

FYELLI E DASMA

Mikut Robert Elsie

Jemi shumë pak në Prishtinë me vegime të përbindshme
Dhe vall mjaft të lehtë.
Në dasmë së Lindjes me Perëndimin si thonë pleqtë
- S'bëhet dasma me një fyell! -
Lule e historisë të çelura
por me rrënjë pa tokë (si deshtin Hyjnitë)
dhe të erësuar me të ardhmen.
Sy, me ankthe, midis minareve dhe ikonave
Sy me irida të violionistëve arixhinjë ata të Chagall-it)
Jemi pak në Prishtinë, vetëm sy e lule.

PASQYRA DHE HYJA

TRE TRËNDAFILA

Bleva tre trëndafila të kuq
e i ngallosa brenda gotës së zakonshme.
I pari trëndafil është kushtuar muézenit
të mjerë, që në agim na pëshpëriti në veshë
nga maja e Gjithësisë
lutje për shpirtrat tanë të qëlluar.
Të dytin trëndafil e mbajta për sytë e mi të trishtuar
dhe të etur për të kuqen-ikonë.
Trëndafili i tretë ish(te) një uratë për ty(j)
trup prej mjalti dhe papirusi
trup i ngjeshur me brumë ishujsh
kravela¹ me trajtë petali.

¹ bukë shtëpie

SKOTISA¹ NATËN

Natën e bëra thela thela me toprën² e përrallëvat
gjaku i saj është dritë
(si dinë edhe dallëndyshet!)
po nani, nani që ngë kam më ku të fshihem
ku do të prëhem?
(Do të) doja të kumbisëssha mbi një shtrat
me nënkrija³ kashte e dy ëngjëj për anë
me errësirën që pikset si gjizë ...
Po nani që skotisa Natën s'është më e mundur!
Shih ç' dëm bëra!
Nxëra sytë⁴ me duart e mia e qëndrova si buriu⁵!

¹ therta; ² sëpatën; ³ jastëk, nënkresë ; ⁴ u verbova; ⁵ urithi

TE MBULÛARAT

Për së llargu duket
se ata janë të huaj
flasin me veten
korrabaça¹ të zhveshur
pa stolitë, e pa ngjyrat e tyre.
Lëvizen sikundër t'ishën te një amfiteatër
sy të pështjellë²
në një dritë të vjetër.
Venë tu(r)e gjetur thomse të *Mbulûarat*
ato, cilave, të gjëgjëme,
*fjâlen bështërme*³ *të pâr*
gjëat pasënjën, jets pâ
zàle e pâ ambnî me mō'n.

¹ lugata; ² mështjellë; ³ krijuese;

DIMRI I MËRGIMIT

Poeti vë çofa¹ të kuqe te dera e natës
mbushin me puzëm² fjalësh
vargjet e tij sa të rrinë shtuara në kohë.
Po largësia është largësi
një thikë e ehjur³ që shpon
zëmrën e ëndërrave(t)
e bën cikërrima⁴.
Dimri i mërgimit bën të thahet dega e trëndafilut
dhe s'gjënden lule të tjera
ndër trevat e trëmbësisë.
Në lëmë kreshta pa grurë
zogjtë s'kanë që të bëjnë
fjuturojnë të reksur⁵ mbi retë.

¹ çuflla; ² niseshte; ³ mprehur; ⁴ copëza, grima; ⁵ trembur

SIRISËNDI

Dica vetë thonë se është një kryqevote¹ qetësimi
ca të tjerë një thirrje e shtypur²
përndryshe jehona e Bukurisë.
Dridhet praku, udhët puthi(j)n benë
se atje do të lindet një gjitoni e re.
I huaji siell pas në trastë copa shkretëtire
dhe një sirisënd³.

¹ udhëkryq; ² mbytur; ³ ulli i vjetër prej fletave të ndritura

DRAGOI DHE KUÇEDRA

Orët e Liga natën venë tu(r)e gjetur djem
sa t'i shitojnë me dhëmbët të ehjura¹
misht të sirmë.
Por nënat dhelpërisht
ka mot e jetë në djep vënë një kopan
dhe sapo dihet² me sy të zgardhulluar
numërojnë gjithë ato vëra.
Është e nevojshme të emërohet djali,
thonë gratë, sepse '*exheli*' ende s'është t'e ruajë
ashtu e emëruan *Plak*, por është vetëm një emër i rremë,
për të gënjyer Orat e zeza.
Natën e tretë
vijnë Tretat e Natës për t'i caktuar fatin foshnjës.
... Ndë këto vende çdo gjë është e ngatërryer³
të lindesh, të jetosh, të vdesësh,
ende të përdoret emri ...
Megjithatë pranë do të gjëndet ngaherë
një Vitore ose një Dragua i armatosur me shigjeta
që lufton dhe fiton kundër Kuçedrës!

¹ mprehtë; ² gdhihet; ³ e ndërlikuar

KËMBË E DUAR

Me këmbë e duar
të penguar me një sagullë¹
nga dherat rrotull
gjegjem cicërimat e zogjve
erën e luleve(t)
çë bihen në 'të paraverë.
Cicërimat, erërat
bëjnë të gëzohet jeta
japin burrërinë të rronj.
Kush mund të m'i nxjerr këto?

¹ tërkuzë

ÇAMBË¹ ËNGJËJSH

Erdhi Djalli²
shkarzyejti ikona me kopre dhensh
kakërdhitë i shprishi
ndër katër jirat³ e dheut.
Më truall, te buhoi⁴,
shihen çamba⁵ diç ç'lanë ëngjëjt.
Do të presim verën
të dimë më shumë nga një pjakë
ç'po ndërton kalive⁶ afër dejtit.

¹ gjurma ; ² dreqi ; ³ pikat ; ⁴ pluhur ; ⁵ gjurma ; ⁶ kashtore

9 TABLEAUX

Tableaux 1.

Gruaja me qumësht, mjal(t)ë e gozhda
ngjesh(in) farën si t'ish brumë
psa e pastër del në oborr
me një pëlhurë të bardhë ndër duar.

Tableaux 2.

Burri ther(in) pulën e farës
sa të përgjaket parmenda e thesi me grurë.

Tableaux 3.

Tek i pari avëlaq¹ varros(in) farë, këmbë e krera pulash
zë fill të mbjellë me fluturim o me të shtime
kur hëna është e re, e merimanga bën fije ari në botë.

Tableaux 4.

Sy të ulët mbi tokë, zë i lartë,
bujku i tiksur² parkales³
O i Zoti i arës,
lëshoi vendin fares!

Tableaux 5.

Kur drita mund(in) natën
vapë e lëmë janë pandarë
shirja e drithërave kërkon të fryjë *Dhëndri i bardhë*⁴.
Hjidhet e hahen kuleç.

¹ hulli; ² trëmbur; ³ lut; ⁴ erë e lehtë

Tableaux 6.

Burrat të lodhur vlojnë drapinj të në kalive⁴.
Me kashtë e fufë⁵ çilet një flakadaje.
Nga njeri kërcen mbi zjarrin e këndon.

Tableaux 7.

Shtatzënat rreth strumbullarit
të ngulur në mes lëmit
litikojnë⁶ tue luar
fanmjen⁷ e djalit.

Tableaux 8.

Kur nata vate përpara ndër udhët e fshehta
e dielli si krok lëshoj nga vea e errësisë
dalin njerëzit gjysmë të qëlluara⁸
të mbledhi(j)n hi(ri)n e bekuar e atij zjarri
ndër dherat dhe e shprishi(j)n, mbi krerat e kafshëve.

Tableaux 9.

Dje gjithçka ish magji
sot vetëm çmenduri.

⁴ kasolle; ⁵ kallamishte; ⁶ grinden; ⁷ fatin; ⁸ përgjumur

GJUHA RIZOMË

Gjuhët bëjnë shaka si dhia
prandaj delarë dhe Akademi me ata dalin trush
djersi(j)tin t'i mbylli(j)n (m)brenda oborrit të Fjalorëve
Ndërsa unë dashuroj fjalët të arratisura të *dogançes*
që kalojnë kufijtë si të fshehtat
“*Camosu, o cimadh se ta thurën tortëzest!*“¹
Me ata unë ëndërroj simetri dhe va
hone dhe përfaqime të fshehta midis popujve.
Gjuhët ndër udhëkryqet e Historisë
zëmërgjer ndërrojnë fjalë
pa egërsi i ngallmojnë
në gjeografinë e heshtjes së natës.
Ndonjëherë bëjnë atentate në një guerilje
që lëshon trupa e fjalë ndër lëmenjtë afër kufijve.
Mekaq
shfletojmë listën e kreditorëve të shqipes.
Egjiptianët i dhanë *martrinë*²
erdhën pas filozofët grekë me *pirivolin* e *trondofilan*
dafinën e *vasilikoin*
kallogjerin që i vuri *kurorë*³ nusës e dhëndërit
si kanë zakone bizantinët.
Litinjte menduan për kohën
ashtu dhuruan ca emra muajve
me *gështenjën* dhe *bukën*.
Më tutje, Turqit më se lufta dhe ikje
me mirësi na zgjatën *manushaqen*
nuses i dhanë *cohën* e *sënduqin*, *bilbilin* e *honin*.
Arabët na dhanë *kanakën*, *tafanarin* e *tavutin*⁴
Spanjollët, të nëmurit, na ndëjtin një *taçë*⁵ për këpucë të çara
Gjermanët fjalën *takarjel*⁶.
Sllavët dhuruan *kyçin* e *prakun*
kapicën e *karkalecin* edhe *grushtin*, *kulaçin* me *kravelen*⁷.

Nga Azia e Vogël na lëshuan në dasmë
shëgën, rrushin e verën
 Francezët na kanë prurë *nulë*⁸
 dhe një ëmbëlsirë: *sanxhurrë*⁹ me arra, sheqer e *stafidhe*¹⁰.
 Gjuha Shqipe me zëmërgjerësi
 nga paja e saj më të mirat shpërndau
 Grekëve i dhuroi një *kaciq*¹¹, një *kopile*
vëllazërinë, gjizën e lulen
 Sllavëve i dha *katundin e vatrën*
 Turqëve(t), po jo vetëm atyre,
 Shqipja i zgjati *besën e ujkun*
 Italianëve(t) një vegël bujqësore: shatin si brir *çjapi*
 Por Shqipja hyri në borxh rëndësisht me popullin Armen
 që i ka dhënë hua abetaren e vet
 dhe Shenjat e Rrethit të Kafshëve.
 Te kjo vjeshtë, më përket mua, poet,
 të heq nga trupi gjithë dherat
 e t'i dhuroj një vegim i zëjes¹²
 mbi të cilin Armenia të ecë si në një Tokë të Re
 plot me çadra endacake
 një mbretëri gurësh
 që thërrasin mbi malin Ararat, të kaltër
 trëndafila të fryrë me gjak venoz.

¹ Fshehu, çun se të kapin xhandarët!

² Fjala *dëshmitar* në arbërisht priset *martri-u* që rrjedh nga fjala greke *martyr* e kjo nga gjuha egjiptiane *mtrw*.

³ huazimet greke: *kopsht, trëndofila, dafinë, borzilok, murg, marton*

⁴ gushoren; prapanicën, arkivolin ; ⁵ dhuruan një gozhdë, pineskë.

⁶ dru ; ⁷ çyrek ; ⁸ likëngë e majme ; ⁹ ëmbëlsire nga *sangier* (*sang* = gjak);

¹⁰ kokra rrushi të thatë; ¹¹ kec; ¹² shembëlltyrë e shpirtit.

KONCERT PËR PËRRALLË DHE OBOE

Një rreshtë, dy rreshta, tri rreshta pleqësh
brenda një qishë një orkestër i bie
po fëmijët janë gjetkë.
Zëri rrëf(i)en një përrallë
një violë një violinë një oboe një klarinë
dëgjojnë.
Emisioni i lajmeve(t), parashikimi i motit,
Bursa e vlerave(t), programi televiziv ...
Fëmijët s'janë këtu!
Janë e flën.
Është vonë, sa keq më vjen!
Poka, fëmijë, unë ju taks, se nesër,
dua t'ju rrëf(i)ej një përrallë
me orkestrën time
gjatë zallit guror të Mesdheut.
Fëmijët
një rreshtë, dy rreshta, tri rreshta
lëshojnë
nga gjithë vërat¹ e përrallave(t) kurrë të treguara
e do të thërrasën
“Qëndro, qëndro!
Duam të hyjmë edhe ne në përrallë!”

¹ vrimat

URAT

Kemi shkuar larg
pa arritur
atje ku gjella fsheh(in) jetën
Urat mbi agimet e Mesdhetit
janë të këputura
me kaq, unë ec pezull pranë dy ëngjëjve
mosbesues
që vërejën¹ tu(r)e buzëqeshur
me gojë koralli.
Askush do të shijë udhët
që poetët përshkruajnë, kot.

¹ shikojnë

GJELOGJIA E BRENDSHME

Në gjelogjinë e brendshme
nuk shikoj më katundin tim
hithra u mbiu kudo
e ka përmbysur.
Fëmijëria derdhet nga ëndërrat.
Të vdekurit
lot që piksen
bëhen det guri.

MOI I MAJIT

Sa i bukur ish moi i Majit!
Buronte nga honi i shpirtit të motit
zëri dhe muzika atë natë
poshtë maleve(t) me emëra arabë.
Gjergji - fllad me pentagram diellor -
Pjetri - jerm muzikor i stilizuar -
të dy Zotra të Dionizit
më sillnin dora-dora
ndër shkretëtirat e mallit
ku janë të rralla
trëndafilat pa të djegur.

LETHE

Pokëdhin¹ çë stateja
me pak hare
mat(in) agimin
dy hëna e katër yj
trim trihimisu²
ec drejt jugut
atje vajzat qindisi(j)n
pëlhura me shega të kuqe
e diellin si rrogjë³
derdh(in) ujë argjëndi
kush e pi harron udhën e shtëpisë
i dalin përpara korrabaça e qiparisa⁴ të bardhë.
Ec mbatan trim
jugu është një tufë xigarelash⁵
një kryqevotë zërash.

¹ pastaj, prandaj; ² shkundu, ndezu; ³ qyp; ⁴ fantazma dhe cypresses; ⁵ ordele.

TURE MENDUAR MUZIKËN

E kështu mbi faltoren ëngjëj shkumësi¹
përgëzohen
me violinistë magjikë mesdhetarë.
Pleqtë përshëndetin kapitelet
dritë të vogla e të zbehta
i buzëqeshi(j)n violëzës
Mjeshtri tund(in) në tymin e livanit²
shkopin e llakuar
një përrallë me fëmijë celofani
dhe tonelata pluhuri shekujsh
çfarëdo çë të thotë
zëri recitues i një diakoni të përgjumur.

¹ ngjipsi; ² temjanit

UDHË

Pa fjalë
mbrëmja rrëzbis¹
jirat² e udhëve
hijet e shtëpive.
Muret të mbyllur(a) me gëlqere
ruajnë shekujt
lojërat e vajzave(t)
arkitekturën, pleqtë.

¹ fërkon, puth, nget; ² ijët, këndet

JUG

Era e djegur
fshinte qiellin
retë.
Burimet e shpirtit të jugut
janë të thata.
Bota - një ngjyrë
e para e piksur.
Dherat - një rrahallë¹
Është vështirë për mua
plis deltine
të mos dëshëroj një pikë ujë.

¹ grahmë

BIE SHI

Bie shi.
Një shi argjendi
bie nga qielli i hirtë.
Tani shtëpitë të bardha
të djegura nga dielli i fushave(t)
duken pa banorë.
Malet janë të errët
rrugët pa fëmijë.
Her'e herë
një nënë këndon
në hijen e mbrëmjes.

VJESHTA

Vjeshta

si parmendë e t'holqur¹ prej Ausit²

hapi plisat e qiellit

e mbolli me farë ari

dashuritë tona.

Mbi Botë lindi një parajsë e bjerrë

me ëngjëj e djaj.

Dimri fillon të bë(n)jë baxhanin³

tu(r)e shtrëmbuar⁴ kurrizin e ullinjve(t).

¹ të shqyera; ² Fjalori i arbëreshvet mban *avs-i* humnerë por këtu dmth fuqia magnetike e panjohur që ka një humnerë; ³ trimosh; ⁴ përkulur.

NJË KATUND TË VDEKURISH

Mesditë

me sytë të ngjeshur gjumi

somnambul

dal jashtë e bëj katër hapa

siç i huaj

në lëmshin e kujtimeve(t)

a në shkretëtira të bjerra

në mjegullën e ëndrrave(t).

Peisazhi e dheu u humbën

qëndroi vetëm qielli

me re të çuditshme.

Më shkulën me gjithë rrënjë

nga bota.

SY IKONASH

Edhe një herë
Yjtë po kumbisen
mbi shtret(r)a ëndërrash
Zërat e engjëjve(t)
pa tone të veçanta
thërrasi(j)n
Ikonat më vërejnë¹
me sy mjegulle.

¹ shikojnë

FLLAD-VORE

Le t'ia vë ferçkëzën¹ vetes.
Dera e ndjenjave(t)
është plot me pjastra².
Hëna
e tërheq detin e errët
si honi i s'ardhmes
ditët.
Është xigua³ fladi dhe vorea.

¹ prangë, dorak; ² plasa; ³ zgjedhë;

NATA E DIELLI

Nata rrozbisi¹ sisët e diellit
mbi ujin e dejtit
pëllumbat e bardha në fluturim
pa turpë vanë e u mbodhis(t)in²
brënda manushaqavet të dushqëvet
... kështu zuri jeta.
Psana erdhi pranvera
e ndëndur
me erën mishit të një(j) djali
djepin i ylëzvet
zërin dhe ngjyrat
qeramidhat³ e gjitonisë, e më e më ...
sa zëmra t'e ka ënda.

¹ fërkon, fshien; ² futen, fshehën; ³ tjegullat

FILAQIA¹ E ZOGJVET

Si strushvallë² u rrëzua vorea
e zogjivet i fshijti filaqit³
të thatat fjetë
zgardulloi dyert pa hjiba⁴
pastroi kërthinjtë e engjëjvet
sytë e magjepsur.
Pastaj zu udhë e vate nga flladi.
I gjetën pilikaça⁵ mbi një rrëmb dielli.

¹ burgu; ² leckaman, zhelan; ³ burgjet; ⁴ mentesha ; ⁵ të zveshur

KRAHË VOREJE

Djali qan e qurrat i venë si llavinë¹
e jëma rënkon me zemrën të maxafjartur²
pjaka fjet fjet³ e rrëf(i)|en përralla
pa krye e pa këmbë
gjithësia me krahë voreje
rri pa folur
edhe u' që (do të) doja të fijosja
s'kam më fjalë
i shkreti Aus⁴
m'i nduki⁵ si vezë pëllumbi.

¹ rrëshqasin, venë; ² në grimca; ³ plaka flet; ⁴ humnerë po edhe fuqi magnetike e padukshme; ⁵ thithi

LËNG KORRANXEZI¹

I bëri tryesë(n) e jëma nuses
e shtroi, si duhej, me mësalën e bardhë
atë e qëndisur me zogj e kokanara² rrushi
greqat, lugët, qelqet³, verën e kuqe si gjak kaciqi⁴.
Në vatër vurën një kucër të madhe e zjarrin dhezën.
Nga njeri flet për nusen
ndonjëjtjetër po shikon dhëndrin.
Jashtë mjegulla fjet me Krishtin⁵ mbi ata rehje.
Ne brënda ...
u rripuçuan⁶ si te një krokë⁷ veze!
Nga një rrëfienë⁸ (ndo)gjë, mosnjeri (i) vë kufi⁹.
Pasqyra shikon e qesh me buzën këtu e këtje e lyer
me lëng korraxezi.

¹ Manash të zinj; ² bistak rrush, kalavesh; ³ gotat; ⁴ keci; ⁵ shprehje popullore, mjegullë shumë e trashë; ⁶ mblodhëm; ⁷ lëvozhgë; ⁸ ka për të rrëfyer; ⁹ cak.

KATUNDI PËR GJUNJA¹

Prifti skamollis(in) lisat
numëron lotët
çë rrjedhin si llavinë në përrua²
lotët janë yjeza të losur prej delmerit
(m)brënda kalives kur bie borë
një me rrëndin³ e stinavet
U' ëndërrin⁴ një trupë pa palë
e varreza mungëra.
Djeg vitet e shkuar me limishte të thata.
Më fjandas se prushi
shprishet në avëleqet⁵ e udhëvet
të një(j) katundi për gjunjë
piçëkulaç⁶.

¹ gjunjas; ² hon; ³ ngjitës; ⁴ ëndërroj; ⁵ brazdat; ⁶ dredha dredha

PASQYRA TË SËNDIRTURA

Si e shkoj motin?
Qeveris sytë, këmbët,
shëroj ethet e buzës ç'më zënë
kur trutë djegin ëndrra e kashtë
potis(inj) dherat me shegë
çë rriten kur qesh(inj)
pra prirem në shpi
sa të sëndirin¹ pasqyra.
Fjala ç'i thom Zotit
rrozbis(in)² fuckat³ ngjyrash
çë plas(in) kur djalli zë vallen
me kroje argjëndi për krahë.

¹ të dëmtoi; ² ferkon (jashtë fjalorit); ³ flluska

DRUDHËZAT DHE NATA

Një ditë më tha mëma:
“Ti bir, mos e shkund mësallën në ballkon
kur është natë!
Drudhëzat bëjnë të mblidhen Orët e Liga
e shpia s’vete përpara”.
U(në) e përqesha e ajo me zë t’ult u përgjegjë:
“*Bir! Mos t’it shkelë kurrë Kau i Zi!*”¹
“O mëmë, ç’thua?
Si mund (të) jetë se për dy drudhëza
shtëpinë e merr një manastrofë²
e a siell në Pistë³?”
Si s’fola më
(me krenarinë e atyre që nuk dinë faregjë)
Argalia u vu të endte një pëlhurë të zezë
e sënduku u mbjua⁴ me një palë⁵ helmi.
Mëniya, mëniya⁶!
Her’e herë e sheh ç’të bëjnë dy drudhëza?
Po nani kuj mund t’ia rrëfienjë⁷?
Mëma vdiq e po rritet
te praku i shtëpis kristla⁸.

¹ shprehje popullore arbreshe. Kau, në shqip dhe në arbrisht, është term indo-evropian që lidhet me gjuhën indo e vjetër *gāuh*, veçanërisht ai me mantel të zi, është kafshë që ngjall fatkeqësi. Në kulturat paleo-lindore simbolizon fuqinë meteorologjike dhe shkatërruese që gjeneron ankth për rreziqet e afërt. Në mesin e ilirëve dhe popujve të tjerë të Lindjes së Mesme, në religjion dhe mitologji, kau ishte një kafshë kultike, hyri në grupin e simboleve që nga koha neolitike [A. Stipçeviq, *Simbolet e kultit të Ilirët*, 2002]; ² stuhi; ³ ferr; ⁴ mbush; ⁵ në pajë; ⁶ djall të vejë; ⁷ rrëfyej; ⁸ krisja.

MBIJDHU MË SHPI¹

A nxuar sallaxhin¹ Gjitionia, hapi derën e Motit
somenatë ndihet skanxirre², si thomi ne “i ha bytha”
por atyre pak njerëzve ç’atje qëndruan
s’i shkon fare për krye³ se është vetëm një ëndërr.
Gjitionia me ballin ç’i djeg me ethe
si zjarr, s’ka më gjë për të bërë
ashtu po breddh me dritën, masariar(in)⁴ vitet që shkuan
i cinxulljas(in)⁵ i shtrydh(in), i zdirrnar(in)⁶
i kullon gjer sa shfaqen
kuçurubëlit⁷ gjithë të dërsi(j)tur (t’i vrafshin!)
çë rrinin njëherë tek ajo udhë.
Gjitionia i thërret një për një
e zë e po shtie guizma⁸:
“Ti, bir dose, hap sytë me atë rreth
mos bëj të kërcejë mbi atë nxilikatë⁹.
S’e di se është e fjë ndrikulla Ngjisk, e a zgjon?”
Vajzat rrinë te një jirë¹⁰
‘çu çu çu’ pa bërë dëm, fjasin me nusëzat¹¹
i veshin i zhveshin një qind herë.
U’ pata të shkoja te ana e tyre e m’u tiks gjaku kur i pashë ...
“Pa, shi’ ç’bën malli?”
Le të shpëtoj!
Kur korrobaça¹² e të vdekur
venë ture gjetur erë trëndafilash mbi ballkonet
manushaqe ndër kuturunet¹³
ke të vësh hundët në trastët e të shpëtosh.
Ajo është hera e tyre. Mbijdhu më shpi!
Patjetër, .. Po kush e di cila është shpia ime, nani?
E pra s’di më
në do të qëndroj(e) më me ato kuçuruba¹⁴!

¹ mblidhu në shtëpi; e nxori shulin; ² me nerv; ³ në kokë; ⁴ vë në rrëmujë,
masariar; ⁵ rraskapit; ⁶ shkallmon; ⁷ foshnjët; ⁸ thirrma; ⁹ kalldrëm; ¹⁰
kënd; ¹¹ kukullat; ¹² hijet; ¹³ enë; ¹⁴ fëmijë

BUKURIA E VAJZAVE

Hijet e mbrëmjes shtrohen xarra xarra¹
mbi qeramidhet e shtëpive(t)
dita lë këmishën e gjarpërit të fjalëve(t)
Nani gjithë bota është qetësi.
Pleqtë çëli(j)n zjarrin
zogjtë e dushkut po kumbisen.
Pasqyrat vëlojnë bukurinë e vajzave(t)
me një pëlëhure të bardhë.
Kështu çdo mbrëma.
Nga njeri njeh këtë visëndir²
katamiqoset³ çdogjë te vendi i saj.
Edhe helmi.

¹ dal'e dalë; ² litani; ³ zë vend

VALLJA NË FJAVAR¹

Sonte zëmë virrënezin² në tryesë
si të dejmë³ thërresim pa turpë
për gjitoninë e njerëzit që ikë(ti)n
për miqtë që vdiqë(ti)n për udhët me buhua⁴
për kuturunet⁵ pa lule, për djepat e zbrazëta,
edhe për dallëndyshet, që të nëmurat,
nuk bëjnë më folenë.
Çëkur gjitonia llaftaris(in)⁶
çëkur korrobaçat⁷ zu(rë)n vallen në fjavar
na erdhi nxea e gjitonisë⁸.
Mosnjeri kujton se Moti përmyt përrallat
dhe ferrat me hithrën
vuan ngusht kush mbulon më udhë.

¹ shkurt; ² rënkimet; ³ pirë; ⁴ pluhur; ⁵ enët; ⁶ dergjet; ⁷ fantasmat;
⁸ po na grin meraku i gjitonisë

VJERSHË PËR FJALË TË VDEKURA

Më shkojnë përpara fjalët e vdekura
tue bërë kocëkatrumbulla¹ pa rrëfyer
ariu i mazhartur², kanaka³ e këthistra⁴
tumturi⁵ e kërraba, honi, ausi⁶.
Trutë(t) potisen
te era e bubuqëve(t) të tyre
nata me thelpe (thelpinj) të zi e hënza-kërthizë
bashkë pjellin lakuriqe.
Nga malet vravashkat
dritësojnë llambratat⁷ me pushiniqe⁸.
Zëri i emrave të tyre
brënda veshit më bënë kukule ëndrrash.
Qiparisi, nënaprëmtja, pirivoli⁹,
sirbëlica, podhea, dërmakja, grabuzhi ...¹⁰
do të jenë të gjallë përditë
pa marrë vesh njëri-tjetri.
Popo, mosnjeri do t'je¹¹ thotë
kur dielli im do të perëndojë.

¹ kërcime kokë posht; ² i butë; ³ qafore; ⁴ rashinën, kasistra;

⁵ pëlhurë e madhe e përdorur në mbledhjen e ullinjve;

⁶ gremina, edhe fuqi e fsheht; ⁷ gjëmbaçet ;

⁸ qengj, fjala rrjedh nga *push-i*; ⁹ qiparis, nepërka, lulishtja; ¹⁰ veshje prifti; skaji i arës, palë; dromcë, drudhe; koçani i misrit; ¹¹ t'ua

SHPIA ËSHTË VATRA

Mund thomi se ndër katundet tanë shpia është vatra.
Pleqtë si Priftra, nga mbrëma djegin(jn) kucëra e degë lisi
sparta, gubonja¹ ulliri,
shkoza, lëmishte, çdo dru të thatë i sjellin.
Vatrës sikur të ishte një bijë i jepi(j)n të hajë
e mëko(j)n me bukë në grykë!
Pa thonë, kamnoi² e di si ia bënë muret e shtëpisë?
Si llinijel³ dhe astërku⁴ i ngjallaparet⁵ me hi e kamne.
Po s'kan ku të venë të nëmurit pleq!
Mëmat e Vatrës
të gozhduara atje prej Moti
i thanë: “ Po mbani dhezur zjarrin për sa të rroni
e në kamastër varëni përrallëzat, yjet, rrethin e diellit.
Në qoftë se shuhet shuheni edhe ju!”
Pleqët flasi(j)n me zjarrin
një ditë mallkonin e do të vdesin(jn)
një tjetër venë nëmë se s'kanë më fuqi.
Po kur kanë areks
bredhin me cimbthin e bënin shkëndija.
Toshku toshku⁶
thonë se kur është Nata e tyre ato shkëndija bëhen
dhen, grurë, miell, kaciqe, lopë, pula, ...
thonë se shtëpia mbushet me ç' do të dëshirosh!
U' s' e di kush i nxori këto parastoqe.
Le të jetë si të duash!
Dica thonë vetëmia, dica Ato të Mirat,
ndonjë tjetër ... fuqitë e Dushkut, mund jetë edhe Besa.
Thonie si ta doni po të mos ishin ata Pleq
në mjegullën e kamnoit ta mëkonin e ta nxitin zjarrin
shpia do të mbetej esëll e Qielli pa yje.

¹ gungaçe; ² tymi; ³ ngjyrë e zezë e nxjerr nga bima; ⁴ dysHEME; ⁵ ndyhet;

NGUSHTI¹

Vura një ngusht me Poezinë
do të përpiqem me Zonjën Marrëzi
një mbrëma dimri.
U' do t'i dal me një hjerapan² i lyer në krye
një kopan³ druri te dora e djathtë
si mbreti i katundeve(t) me gjithë pa njerëz.
Jam te ky i shkretë zall dejti, Sybar,
kjo është Nata e taksur.
Atje më pret një monotrofë⁴
guizma⁵ (su)valash të parrëfyeshme
sjellin s'di nga ku
një cohë nuseje e shqyer
një tufë lulësh nerënxe të kalbëta
e çika staçëza ⁶ guri
të shkulura nga mozaiku i perëndive(t) kurm-kafshë.
Mund jetë edhe se këta janë drudhëza
çë qëndruan pas dasmës së Hyjnive(t).
Rri mbi ujët e errët kufoma e Rruzullimit
Nata dhe e bija Eris shqyejnë ikona
dhe po u shtien baltë simetrive(t).
Omer ku është Agimi
me ata gishta ngjyrë trëndafili?
Ti bir, prit! Duhet të pikset dita!
Qëndro këtu!
Ku do të vesh?

¹ basti; ² leckë; ³ shkrifëse; ⁴ stuhi; ⁵ llokoçitje; ⁶ rrasa

UJKU E SHTJERRA

Mbi ujët të zi të lumit
sosi puna e dherave
sheshi ulet më një anë
katundi rri këmbëkryq
gjitonia vete e kumbiset.
Vetëm Përralla e ujkut dhe qengjit
merr frymë e rrëfyon dalëngadalë
- *Një herë ish një lumë, ...* -
por edhe atëherë ishte një kohë të ndryshme
nani me buzë të kuqe korranxezja¹
puth(en) hijet
xheshur rrinë
brënda një shpi
me dritare të sëndirtura².

¹ mani; ² thyera

LUMË QUMËSHTI

Kur unë eci nëpër rrugën e fëmijërisë sime
përposh nxilikatës¹ prej guri
ndiej se rreh një dell me ëndrra
një lumë qumështi
kurse Nata mbi rehjet
çel zjarre me kashtë.
Atëherë vishen me stoli të shkëlqyera
dhomat e Parajsës.

¹ kalldrëm

RRËNJË E HONE

Nga kronje ç'kanë rrënjë në honet
rrjedh një ujë me lule sparte e gjishtlash¹
lumë i bjerr në ngjyrat e shegës.
Ujë pilikaç, ujë të thellë
çë qetëson zogjtë në pranverë
dhe ç'bën t'i qaset nusja dhëndrit
u' edhe sot po e kërkoj.
E dal trush
hollë hollë pyes ëngjëjt
sa të zbulojnë algjebrat lirizmi
çë pështjellin brënda huallit të botës
në etjen e diellit.
Ti je harresa
çë ngë kallëzon faregjë
je kujtimi i Motit.

¹ dorëzonje

RE MBI ARAT

Vete tue ecur mbi udhë hiu¹
të rrethuara me trëndafila gjëmbe- hekuri
atje rrëmbehen
leshi (i) shaban(ra)vet pa delarë
buzët të varfëra dhe retë mbi arat.
Kallinjte shkoqen
si muret e gjitonisë.

¹ prej hiri

SHTRATI

Shtrati im është katundi.
Ku flë unë
ka një plasë e madhe si përrua.
Natën
atje po shkojnë rënkimet e (të) pleqëve(t)
dridhma fëmijësh
kamnoi¹ i drizave dhe të konopicave²
pursëlluara prej bujkut në kallamën³.
Në lëmë Moti hedh ditët
e puka⁴ po më zbardh lesht⁵.

¹ tymi; ² andrave; ³ kllamishtet; ⁴ byku; ⁵ flokët

KASHTA E KUMTRIT

Me këthistrën¹ sonte
po gërvish qiellin
buhoin e errësirës
dhe e shtie poshtë
në buxin'jetin²
të ëndrrave të Gjithësisë.
Ec(inj) te Kashta e Kumtrit
bashkë me dy ëngjëj të shporrur
edhe gojë hapët.
Çfarë rrugë të jashtëzakonshme udhëtoj!
Sihjehet³ moti të ndahet trish!
Mendoni se trëndafili(a) trihëmiset⁴
vetëm me ahjtën⁵ e një(j) shamaku⁶.

MOTI QËNDIS

Një vohë¹ e fshehtë lëshon dritarja
korrilat fluturojnë mbatanë detit
spartat dhe trëndafilat
i pëshpëritin ndogjë te veshi
Dielli ka dera e qiellit i nxier shapkën
në shesh vajzat bredhin me rrethin
kopilet ëndërrojnë
kronje me ujë argjëndi
Vetëm qetësimi derdh(in) gjak mbi xamaqet²
dhe Zanat në mbrëmje
kërkojnë dyer me çofa³.
Moti qëndis(in)
kallinj e plisa me fije merimagash
i Huaji këndon me kungullin⁴
fjalë të zgurdulluar⁵ të (n)xëna nga Hyjni të veta.
Po kush m'u ul te praku e syve(t)⁶
të shikojë të gjitha këto?

¹ grahmë; ² zambakët; ³ shirita; ⁴ shprehje popullore: dikur, në katundet tanë, gjatë natës një grup njerëzish të armatosur, me fytyrë të maskuar, rreth lagjes, denoncoi fakte dhe njerëz, duke përdorur një lloj kunguj të zgjatur, i zbrazur, si megafon; ⁵ nëmë, fjalë të pabesueshme; ⁶ luleja, pragu.

NË PRAK

Kush dolli në prak?
Dolli vajza e rrethuar
me nënd hënëza të zbehta.
Për martëri lisat e zinj të dushkut
atë natë me manastrofë¹.

Zëmra iu drodh në të ftohtët të borës.

¹ shtrëngatë

BUHUA¹ ZËRI

Lalë Xhuani vate tek Pjetri, i vëllai,
ata janë të fëmijes së ‘Koshtallivat’.
Pa ç’e foltin u gjëndëtin² në shesh
Mikuci Kacendrit, Marsi Kopulliqit, Faxhi, ...
Më tryesë sonte vetëm ‘bukë e qepë’... rrëfyejnë
e ndonjë qelq vere si pjuhur³
pse këndohet Pasjuna⁴ e Zotit Krisht.
Dritët në qishë janë si hilnar, sapo shihet,
grat janë të ulura e presin ka herë⁵.
Prifti shfryn, u del përpara burravet: “Tundëni se është hera”.
Sonte është mbrëmja e tyre!
Ata e dinë e venë sipër drejt altarit⁶
pa trikmisur, me gjithë mot, me motin që duhet,
si kur venë për korrje.
Krishti do të shkelë Vdekjen
vetëm në ata e këndojnë me vjershë.
Vëhen në rreth e ruhan si të bjerrë
sikurse ngë shihen prej moti.
Mosnjeri lëviz, si një herë brënda kalives
natën kur dëgjojnë fërshëllimë të lehtë e të ndryshme
mund të ish ajri edhe ndonjeri që kallonte⁷
po ata burra rrinin të tiksur⁸, mbajnë frymën.
Qisha nani është e pështjellë, ka një qetësim të pjotë
Janj vë dorën e djathtë te veshi
Pjetri shtrëmbon xerkun ka nj’anë
Marsi ngreh sytë në qiell, Faxhi ul kryet më truall.
Duken nunra të gërvishtur në shkëmb.
Papritur zëri shkoq pllakën e vdekjes dhe heshtjen.
S’janë më trupa, janë vetëm buhua zëri
ai i gjëmimit në lindjen të Rruzullimit.
Gharruàmes i këndoj buza, e, si u kultùà,
mbë t’i shkùar fàqevet, suvāl trendafilesh i këputi fjâlen.

¹ pluhur; ² pa folur u gjëndën; ³ barut; ⁴ Pasioni; ⁵ prej kohe; vuajtja;
⁶ faltores; ⁷ vjedhte; ⁸ trembur

PILIKAÇRA¹

Katundi i ngridhur² me qetësimin
në natë të dashurvet u bën shtratin në shesh
e ëmbël dhe e sëmurë
rrjedh fryma drejt yjeve.
Jirat³ e vjetra e murëve(t) (prej) guri të gjitonive(t)
bëjnë martërin⁴ bashkë me dushkun
pilikaça⁵
i mbështjell vetëm ari i ikonave.

¹ të zveshura; ² mbrujtur; ³ këndet; ⁴ dëshmi; ⁵ lakuriqe

BUKA ËSHTË DJERSË

E emëronin bukë e në thelb ish djersë
ashtu shpia plotë bij
ishte një vatër me hi të ftohtë.
Qielli i nxivartur¹ suvalash drite e dallëndyshe
mbjatu² në natë
jo pas një shekull
mbushei me korrabaça³ e lakuriqe.
Nani përmes dyerve të zgardallisura⁴
shoh djepa të zbrazëta, televisore pa zë,
ferra gjer mbi qeramidhat⁵
të vdekur e të sëmurë.
Në kështu vete Jeta
pragu i ditës
u bëftë kryqevotë⁵ dhe vohë kraveleje⁶ furri!
U' pres.

¹ derdhës; ² menjëherë; ³ lugata; ⁴ hapëta; ⁵ në çati; ⁶ udhëkryqi;
⁷ aromë prej bukë furri.

DIONIZI

Ahjimazë¹ katundit në ditën e përshtatshme
kur bujku pati nge
ropi një dhi
e me lëkurën bëri rrëshiqin e karramunxavet².
Holloi një copë dru me thikën
e bëri fishkaruallin³
vërat⁴ i shpoi me flakët e Pisës⁵
dyer që sjellin drejt tragjedisë.
Parkalesi⁶ tue parë
malet, arat, një spikë⁷ dejti.
Bluajti e ngjeshi
Parajsën me përrallat e fëmijërisë
ëndrrat e fatin.
Pranë mori frymë
e papritur mburoi një muzikë
mbase prej dhisë a prej shpirtit.
Ullinjte e dhafnat të gëzuar
u skazartën⁸ nga trolli
dhe luajtën valle
me këmbëzën⁹.
Për atë pajë të ndryshme
qeshte Dionizi nën hijen e lisit
në një vapë që startaroste¹⁰ edhe cinxërrat.

¹ nën, poshtë; ² gajdeve; ³ fyellin; ⁴ vrimat ; ⁵ skëterrës; ⁶ lut; ⁷ cep, kind;
⁸ shkulën; ⁹ një hap i veçantë i vallëzimit për të cilin po flitet në tragjedin
Bakanti; ¹⁰ vrit.

QAN DHIA

Qajti dhia me lip
karramunxat¹ me helm
kur delari ia shiti një(j) turisti.
Vajtimi m'i thell qe
ditën çë i vargarisi² në dhomë e pritjes
me një gozhdë ari.
Dhia po ëndërronte kullotat në breg
karramunxat dëshirojnë erën e spartave³
të dy frymën e voresë.
Thirrma e Dionizit atëherë
triqimisi⁴ manekinet nga thëmbra
gratë shkumësi
si të dal trush
u hodhën poshtë nga majat e katedrales.

¹gajdet; ²vari; ³gjineshrave; ⁴tundi

FJALË TË HUAJA

Një kalli gruri i madh si një lis
digjet në natë.
Mendimi dhe zëri pilikaç¹
dashurohen në ujdhesën drite.
Një ditë do të pjellin një fjalë të vetme, të fshehtë.
A ju duket pak?
Do të jetë një turpëri e madhe
dikush do të shtrojë një rit
një tjetër një therje.
Poeti *i dehur t'ikëmjie*², thot De Rada
në kushall³ çdo herë ka një grusht asisoj fjalësh
por për njerëzit janë vetëm fjalë të huaja.

¹ lakuriq ; ² i dehur për ikje; ³ xhep

NË SHESH

Në shesh u mblodhën gjithë hijet e lisave
u grumbulluan guizmat¹ e shtypura
hiri i zjarreve(t)
sqepi me yje këndimi i cinxërrave(t)
vëllezërit dhe motrat
ëngjëj zjarri, ëngjëj të mallkuar.
Pastaj katundi i foli edhe gurëvet:
- Kalluan² kezën argjëndi
cohën e hënës
fytyrat e njerëzvet!
Kush i mori le të ua thotë dallëndyshavet
syvet të të dashurvet
ashtu dyerve të mbyllura me sallaxh³ -.
Vetëm atëherë udhët
zgjdhëtin⁴ nëngjat e kryqavotëvet⁵
patën turp e brënda sënduqit
gjetën kezën dhe cohën.
Po ato fytyra burrash
kush i mori i fshehu prapa rahjit⁶
në netët e errëta pa Kashtën e Kumtrit

¹ thirrmat; ² vodhën; ³ shul; ⁴ zgjodhën; ⁵ nyjat e udhëkryqeve; ⁶ rrëpirë

GJUHË ZGANXIRRE

Sot e nxora jashtë këtë gjuhë zganxirre!¹
Le të vejë pa kapistër, thashë, si mushk e egër,
të nisni shqelba, të rrëzohet ndapër karrara²
me ferra e murriza, gramina e përrenjë.
Lë të hipetë në rehjet me potkonj ari.
Murga, gjuha imë e vjetër, gjuhë me arna!
Të kishin ulur mënjanë si murgazezë³
te një vatër e ngrirë pa urë e zjarr
vluar brënda një sënduk
me cinxulla të ngrëna nga kapica
e tumtura të shqerra⁴ ...
e ti rrije e ruaje e butë e butë!
Të nxora e të ndejta më diell në perivol
të marrësh ajër, frymë,
ti gjuhë pa gjak, pa shkoka të kuqe.
Ishe e startarostë⁵
mbi një tryesë akulli te një Laborator
me jatronj⁶ rrotulla edhe një Prift:
“Bëj kollë, të thoshnin!! Bëj gromësira.
Bija e tatës, thuaj *zho-zhu-llë*, ... *zhgël-ba-zë*!
Uhhh s’është fare mirë, ti je sëmur ... ke llupjelin⁷!”
Ty fëmijë e egër përveç si të shkoi ethja
u vure të bëje shurrë pa turpë
mallkove me fjalë të zgurdhulluar
e xathur brodhe me nusëza.
Një ditë të stolis(t)ën me xigarele e të veshë(të)n
një cohë llambadhör⁸
të zunë pickandora⁹ e ti ece te udha e madhe
në vallet e Pashkëvet.

¹ e paepur; ² nëpër shtigje; ³ e shkretë; ⁴ me lecka të brejtur dhe rrjeta si çarçafë për të mbledhur ullinjit në tokë; ⁵ e dërrmuar; ⁶ mjekët; ⁷ kancer;

Gjuhë pafanë
me tij shumë kanë bërë tregti, e u begatën.
Të morën për një dosë, të hëngëtin¹⁰ e të pin!
Të sollën këtu e këtje
sa të të ndërzejnë¹¹ edhe jashtë Shtetit.
Po ti je e pastër si brumi
çë mburon prej magjsë e shtripon
vëhe piçkulaçë¹²
je karvele shpie.
Ku do vete shtie rrënjë te dheu
në zemrat, te malli,
në erën e fjalëvet, në luftën kundër harresës.
Ti shuan etjen, krua me ujë ëndrrash,
potis kopshtet e truvet
vë ngushta me mendimin
kush bën kocëkatrumbulla¹³ më të llavura¹⁴.
Zëri me bukuri këndon me tij
po ti gjuhë ngatërrohe
kur për veshi e me shqelba te bytha
të qellën në skollë
sa të të vënë zigoin¹⁵ mbi xerk, si një çofez¹⁶.
Ty ka pesë shekuj
çë e bënë frëng e s'i vajte fare:
një shekull t'a rru barku
një tjetër t'a rru kurrizi!
Ashtu nani drej drej
të dërguan në Universitet!
Ti linde jashtë, ndër malet,
në mest argom'vat, me dhentë,
kur piksej qumshti
dhe frynte voreja, në mërgim.
Ti mbath kepuçë të trasha me taça¹⁷
ecën ndër balta në dimër
po me cariha¹⁸ lëkure i qase djepavet

e lehtë si dallëndyshe.

Zotrote, Gjuhë Kocëgajdhur¹⁹,
i jep mësimë atyre murgjve ç'kanë skollë!
I mjeri Jeronim De Rada të skallionte²⁰
të njihte llapirdhaqet²¹ e tua.
“Xa, më the, mirr te trasta këto fjalë,
shi' se gjen edhe dica shegë”
e a zbrinjarte²² ashtu si erdhe
u ngallose në kriqavotet e gjitonivet pa njerëz.
Këtu si Ora zezë
dica pëshpëritën se vdiqe ... po është e rreme
ti fshihe e tund(in) flamurin e kuq
më bën sythin nga një jirë.
Ec me shëndet, gjuha ime e hollë, gjuhë zganxirre.

¹⁰ hëngrën; ¹¹ bashkim seksual midis kafsha; ¹² i perdredhur; ¹³ kollotumbë;
¹⁴ si të çmendura; ¹⁵ zgjedhë; ¹⁶ fjongo; ¹⁷ gozhda (për çizme a këpucë të
trasha) të shkurta e me kokën të gjerë; ¹⁸ sandale prej lëkurë, caruqe;
¹⁹ kocëgomar; ²⁰ huluntonte; ²¹ gjëra pa mend, budallallëk; ²² ika shpejt
dhe fshehur.

KRISTLA NË PRAG

Atje ku ish gjitonia
nani puthen Hijet me buzët të kuqe
të lyer me lëng korranxezi.
Ëndrrat pilikaçe
flenë (m)brenda shpi(ve)
me kristëlen në prag
dhe qelqet e dritareve(t) të sëndirtur.

HJEA E LISIT

Lis e humba hijen edhe ti shpi
nani je e huaj në gjitoninë tënde
zëri u nda nga fjala, zëmra nga dashuria.
I egër një helm me këpucë të trasha
troket dyer(ve) të stisura me gëlqere
tue pyetur për Jurendinën dhe për t'jëmën.
Më vonë me një kalë të zi strushëlaret¹ ndë dushkut!
Mën'ja, mën'ja! ky qetësim bore
është më i rënd se shkëmbi, më i thellë se honi.
S'i kam fare besë trëndafilut as ëngjëjvet
se mund hapin dritare në agim.
Jemi të vetëm, yj çë gramisen në llakë.

¹ ikën shpejt

ME URTH¹ E PA GRURË

Çfarë donte? S'gjen lule në këto shtëpi, sepse s'ka më njerëz!
Sheh të shprishura mbi truall vetëm livere² të shq(y)err
kufa me urth e pa grurë
ndihet një erë e rreshkët ndër dhomat të mbyllur.
Hyjnë dica të dejmë
brënda shtëpive të zbrazëta, pilikaçë,
me një qind pasyqira që i sihjehen dritës
të mbështjella me tumtura³ të lyera me vaj
shtretëra pa zbringa⁴ ku nata pa ëndërra gramiset.
Dita s'do më të pikset
pse nuk dëgjon petkonjtë e pelës
mbi nxilikatin⁵ e gjitonisë.
Katundi im i rrethuar nga qetësimi
të lut pëshpërit fjalët e moçme
të shkurtura si jeta e të thella si errësira.

¹ egjër; ² të veshura me cule; ³ pëlhura pilkuraqe; ⁴ susta metalike e krevatit; ⁵ kalldrëmin

ZËRI NË GJUHËN SHQIPE

Zë i lart, i ulët, i dobët, i qartë, i hollë, i trashë,
burrëror, femëror, i ngjirur, i ëmbël, i dashur,
përkëdhelës, lutës, i ashpër, urdhërues,
me zë të shuar, të mbytur, të dredhur,
të shtruar, të butë, të ftohtë,
të ngrohtë, të këputur, të mekur, i mire, i pjekur,
zë kumbues, zëri i parë, i dytë,
zë gryke, koke, me një fill zëri,
përgjigjet me zë, qan me (pa) zë,
humbi zërin, e ka zërin bilbil,
zëri i erës, zëri i pushkëve (i topave),
zëri i ziles, zëri i këmborës, zëri i bririt,
përhapja e zërit, jehona e zërit,
zëri i radios, zë i brendshëm,
zëri i Atdheut, zëri i detyrës,
zëri i ndërgjegjes, zëri i zemrës, zëri i gjakut,
zëri i kushtimit, zëri i protestës,
zëri i popullit, zë nga burime të sigurta,
me një zë, njeri në zë, është në zë,
ka zë, bëj zë, fliste nën zë, është pa zë,
i mban zërin, zë në shkretëtirë,
ngre zërin në qiell, zë i bardhë,

Preji sīt e vësht fanīt

po e ndīnt shkōnjn te zēa

pā ngār ato, mē se ndjē dier te faneme.

(Jeronim De Rada)

HIJA

Hija i jep madhëri Fjalës
atje fshehi(j)n poetët
qyçin e kuptimeve
nderin e njerëzve(t).
Burri çë varrosi Diellin në dushk
gjurma lëshon gjatë shtigjevet të Motit
fjë në një katunde qelqi
brënda gjumit mungë të gurëve(t).
Shkurt trëndafila më hije shërton
s'gjen më fjalë të reja
sa të rrëfejë yshtjen dhe mahnitjen e agimit.

PA LIPISÌ¹

Pse fjutorojnë korrilat² e dallëndyshet
tek qielli i këtij katundi
ndonëse udhët e sheshet janë pa fëmijë?
Kush i pret? Mosnjeri!
S'e shohin se njerëzit u larguan?
Se gjitonitë u stafidhjos(t)ën³
se historia u bë rrëfatë⁴?
Mund jetë se i kanë besë magnetizmit të kujtimevet
rrathëvet piçkulaç të pastër
çë zbulohen prej buhoit⁵ i qetësimit të botës
si martëri⁶ atij moti
kur mbytej në sqithrat e pasqyrës
në syrin e nuses dhe në manushaqën.
Të pafajshëm dhe të egër
fluturimet e zogjvet migrues
t'ehjura⁷ si thika, pa lipisi⁸ si malli.

¹ pa mëshirë; ² lejlek; ³ u thajtën; ⁴ fre, kërcell; ⁵ pluhurit; ⁶ dëshmi; ⁷ të mprehur; ⁸ mëshirë.

DHIMITRI I RERËS DHE KALI

Përralla të dhimbëshme
bota rrëf(i)en nga ditë me fjalë
të mësuara përmendsh që s'ndërron kot
edhe kur harresa fshin veprat o(se) i largon.
Historianët me ndërgjegje të qetë
e me pak fjalë bëjnë
të pamundurën të gjejnë
dokumente në pluhurin e arkiveve(t)
data simetrike dhe shënime në fund të faqes
sa të lajmërojnë të pranishmëve(t)
zbulimet e çastit
udhëheqës të paqenë dhe prova të rreme.
Me ndërgjegje të shqetësuar gjer në shekullin i XV
bij kush e di të cileve nipa shqiptarë të arratisur
të shpëtuar nga kërditë turke të përhershme
fjalë për fjalë tregojnë të rrëmbyer
urdhëresat e fundit që Skanderbeu i pafan
i sëmurë dhe i zbetë
i dha stërgjyshërve(t) e tanë.

*”... ndë zallit detit,
atje është një qiparis
i hjeshtëm e lipëmadh;
atje lidh ti kalin tim ...
Mbi kalin, erëvet detit,
ghapëni¹ fjamurin tim;
e ndë mest fjamurit lidh e lé mahjeren² time.
Kur t'frinj vorea e keqe
murxhari më ghingllisën³
fjamuri përghapjet
e mahjerja trindëllisën⁴ ka i vrërti qiparis.
Turku i gjegjën e, i trëmbur,
tue kultuar vëdekjen që fjë te mahjerja ime*

as ju pasën ngagha vət⁵ ”.

Edhe gurët dinë se
veprat nuk qëndrojnë
pse mërgimi dhe vdekja pluhur i bëjnë
Omnia fert aetas, animum quoque ⁶, shkruan Virgilio,
po fjalët e atyre tregimeve
janë të stisura përjetë
në vjershat e rapsodëve(t) e në ankthet e të ikurve(t).
Këtyre i përket të gërshetojnë ëndrra
të tjerëvet i nget Apologjia e Historisë.

¹ hapeni; ² shpatën; ³ kali hingëllon ; ⁴ shpata tingëllon; ⁵ nga kjo ai pohon se duhet të ikë; ⁶ *Koha merr gjithçka, madje edhe kujtesën.*

MALL

Zëri u rrëfiks e lindi heshtja
u piksën ëndrrat e u bënë gjumë
drita brënda zemrës së pasqyrës
u ngjesh me hije.
Nani xura se malli i stis(in) vendet
djeg trëndafilat dhe mbështjell kohën
me pëlhurin e harresës
si era e ngrohtë, si uji.
Me anë të fjerrit¹ të këtij katundi pilikaç
pata si të zbuloja matafrin² e Mallit e të rrënjvet!
Kush t’ë thotë, po më duket se kristla³ në prak
është mar’tria⁴ e t’ikurit
sënduku çë vlon kezën dhe xhipunin i kaltër⁵
varri i atij qielli dhe i atij dielli.

¹ portreti, fjala s’është në fjalor, përdoret edhe në Horë (Piana degli Albanesi); ² lëmshin; ³ gram ; ⁴ dëshmitar; ⁵ fanellë, jelek me mëngë i rrimtë, femëror, prej mëndafsh dhe i artë.

VOREJA

Poetët s'kanë dokumente
s'mbajnë arkive
flasi(j)n një gjuhë që nuk kuptohet mbjatu¹
shumë herë s'dinë ato që shkruajnë!
Për këto është një gabim të ligjërojnë
rreth kalit të Skanderbeut (gjok o karat?)
mbi mahjerën e tij (e rëndë a e lehtë?)
për ditën që mundën shqiptarët (e ënjte a e prëmtë?)
për natyrën e Turqëve (ishin ujq?)
e për atë t'Arbëreshëve(t) (ishin lepuj?)
Të lumtë
sot dimë si ish moti në Shqipëri
në vitin 1468, 1469, 1470 e sa zëmra më ka ënda
e Poeti mund të rrëmbenj vorenë
(vërtetë frynte në ato vite)
e të shkruanj abonsina²
mbi murxharin³ e Skënderbeut që *ghingllisi*
mbi flamurin ç'u përhap
qiparisin ç'u shkund
mbi mahjeren⁴ që *tringëllisi*
edhe se turqit e arbëreshët
nuk qenë as luanë as frikacake
dhe se përrëz⁵ e tyre ish: Dhon Kishoti, Sanço Panca,
Dulçinea, Xhiuljeta e Romeo,
Kostantini e Jurendina, Ballabani,
Karavaxhi me një ikonë nënsjetull
Romanos Melodi, një prift anarkist edhe malli imi ...
Popo çë fat i lig
të humben meqënëse nuk frynei⁶ voreja!

¹ gjithnjë, me lehtësi; ² pa të rreme; ³ kalin; ⁴ cakorren; ⁵ përrëth; ⁶ frynte

GJELI E KOLLA

Nata me tërkuzën
errësirën e lidhi te vukulla¹ guri.
Po ngjyrat dhe zhurmat
shpëtuan nga anemi i heshtjes
e nani eci(j)n mbi vaulla shurale².
Helmi fjalët emrat mendimet
gjumi pjanepsor i losi³.
Shpitë, sy të ulët,
fshijnë lotët qeramidhëvet
e mbylli(j)n buzën dyervet druri
Nuset vlojnë
xhipunin e galtanin⁴ në sënduk
pasqyrat e lodhura prej përfytyrimeve
u vënë kallashinin⁵ hijevet
vatra shturi prushin në policët⁶
argalia s'yen⁷ më
sollasteni masurët cungrana⁸
prëhen mënjanë butë butë.
Popo! sa djersiti Nata
të nderonte gjërat e të pastronte Gjithësinë!
Si sosi kolla e atij pjaku e këndimi i gjelit
herët ajo pëlhurë u shqep.
... Ndërkaq, si thuhet,
shprish një dorë krunde
e psaj⁹ ec ti e mblidhe!

¹ unaza; ² rripa rëre; ³ mashtrues, i rremë i treti; ⁴ fjongo me vlerë që i vendoset nusave në kezë e që zgjatet deri në thembër; ⁵ shulin; ⁶ anrrat e barkut; ⁷ s'end; ⁸ liq, kallam, krehër i rezgjahut; ⁹ pastaj

TEKST PËR DYPLOFONI

Sheshi shoshi shi ture sharë shartimet
reja ra n'arë kur ariu e ruajti
rro rro ari rrezatonte rrathë
hije hiri hanin hjidhi e hjiba¹
zëmra zuri zjarr
pse binte borë e besa bën bukë
fingjilli fryn mbi farën njera çë firas(ën) fryma
pra guri gërvishti grurin
gjëmonte në gji një gjumë i gjatë.
Anangasu² At një ani me agë
afrohet ausit³ ç'avullon amlu

¹ themela; ² nxitohu;

PËRPAJNA¹

Gjithësia te gropat e errësisë
vlon përpajna drite
E pëfytyroj tu(r)e mbushur me vaj
hëlnarin i ditëvet
i dehur me verën e kësaj vreshte
me hardhi pjot kokanara² yjesh.

¹ menteshë, rëkallata në Molizë, shermend; ² rrembe, bishtakë

DASHURUESIT

Nga zgavra hyjnore
të dehur e të papërmbajtshëm
qumësht dallëndysheje pinë dashuruesit
pastaj të Erosit trupa më rrëqethe
ndryshimi të përbashkëta
shastisje e qiell i bëri.

KUSH T'E THOTË

Kush t'e thotë mund t'jetë
se ëndrrat ishin lumenj
çë tu(r)e rrjedhur gjatë fushavet të natës
shprishë(j)n gurë shurë baltë garoçe¹
bashkë me dëshirat mallrat ankthet
me të cilët stis(t)ën katundet tanë të jugut
i rua(n)j tashmë dhe janë të xheshur
duken pëllumba të bardha majë një druri
ose kopile çë bëhen gra
e pasqyrohen në qiell
gjinj qeramidhesh të ndera në puhi
dhe me buzët të kuqe
në vrundullin e monostrofës.
Le të prëhen ... le të stolisen dal'e dalë!
Gjeografia do të ketë shekuj me kufë²
sa të qëndisë(ñj) pëlhurat e shkretëtiravet
me kronje të reja
këmbë ulliri, shegë, konopica³
perivole⁴ me vasilikuan e trëndafilin
edhe të bukurat gjitoni mes-holla!
Historia herët do të marrë hua gjinde
ku do të ndodhen
për të grumbulluar helmëzen⁵ e botës
kur të ketë ngé
kur të ketë mot.
Nani, ju lutem,
le të prëhen ... le të stolisen dal'e dalë!

¹ strung i kalbur; ² sasi; ³ landra; ⁴ kopshte; ⁵ lemzat

NDRI', KU VAJTE?

S'ish e varfër ajo shpi
ish një shpi si gjithë të tjerat
në verë dera e katoqit¹ po rrij zgardallist²
e nganjeri mund t'i shih(te) brënda
tryesën, vatrën,
një kalendar të kamnisur varur në mur.
Nga ana tjetër ç'kish të fshihte?
Shpia s'mund të ketë turp
dhe sytë s'mund të priren prapa
as të trokullisin(jn) në derë.
Si është zakonë tek ne, në Jug,
gratë e bushtra
pasdreke rrinë (të) ulur(a) në gjitoni
me anemin më truall e boshtin n(d)ë duar
ture tundur krahët n'ajër, të lehtë.
Mbi qiell fjeturimi i dallëndyshëve(t)
ngatërrehet rreth diellit çë trakulon³
tjerrë(t) mblidhet te lëmshi i hënës.
Po gratë s'i vënë fare kufi
e çuçulisijnë⁴ me këdo shkon:
“Ndri'⁵, ku vajte?”
– “Njo, vajte te Ngjiska”
“Rri mirë?”
– “Oh oh, rri si pjaka ç'është!” -
“Poka⁶ ec me shëndet!”
Zoti Krishti im!
Si bëjnë ato gra të jenë të lumtura
pasi vunë jetën picmbëkocë⁷?

¹ kat përdhes; ² e hapt tërësisht, zgardhëlluar; ³ perendon; ⁴ bënë muhabet;
⁵ ndrikull; ⁶ prandaj; ⁷ së prapthi, kokëposht.

ELEGJI PËR GJERGJ SKIROIN

Vëlla, me shtirje tue luar mendues
figurë e skalitur në shkëmb
si plis vulkani i ngurtë
dhe i njomë prej dashnori të tokës
bukur kërcëje një herë ndër *Shesh e Mal të Pelave*
me ilirikë laradashë të hershëm.
Zë i tërbuar i mesditësve të botës dhe pa i shpërthyer
të etërve tanë krenarë
për një thele bukë të përlurur
ti, bir kryengritës ç'at në jetë s'u bëre
pa u pjerrë prapa nani prëhu!
I egër është përgjërimi i majit
kur nga fushat me lule erëzat të zënë hundën
por ti mos u kthe më prapa, të lutem.
Për të tjerët do të fryjë ndër flamuj të kuq
era e *Kumetës* jehonash
kryengritjesh e vajtimesh plotë.
Dhe ti s'e ndien më
i shtëmangët ahjtin e spartave në gropë
por maji, vëlla, erdhi prapë!

(E prori në shqip poeti Zef Skirò di Modika)

PJETRIT

Re puplore mbi Kumetën e shpuar nga erërat jugore, afrikane
je burim i padukshëm dhembshurie
hije e pastër për shpirtin tim.
Mbi tela mjalti e muzikore rrëmbehem
e i lehtë nga maja me ty ëndërroj Aliun dhe trëndafilat.
Sytë - filigranë e pavetëdijes mbyten.
Mërgimtar i përjetshëm dhe i qet
që s'gjen më rrugët e botës!
Sa e gjatë është dalldia jonë në shkretëtirën time?

Cili është perimetri i çmendurisë dhe i shpirtit tënd?

FJALËT

Priren fjalët te jaxhinat¹ e tyre
kështu ... pse u dallëndirtën ... e u vares(t)ën
o prapë mosnjeri më i pëshpërin.
Priren në palatet, në katoqet,
s'ka rëndësi në vendet ku u lindën
në udhët, anë vatrës, te bota e ngjitur e parmendës
në plasat, në grikat e maleve(t).
Të fshehta, si kusarë, hyjnë nga ballkonet e Jugut
plot me rruka e vasilikua
brenda arit të kezave, ndër lutjet e priftit
në dredhat e refrenave(t) dhe në lëmshet e përrallave(t)
në lezmën e fatthënasve e në mallkimet e etërve(t)
priren të vetme, të marra si një i huaj,
o në procesion të mbështjella me livan.
Ndoherë kumbisin(jn) veshin mbi nënkryen²
të shkrifura me heshtjen e gjitonive(t)
të zdërrnartur³ nga Historia e dhelpëritë e Arsyës
e më vonë sosin(jn) brenda sënduqet
si flamuj të zbërdhulëta.
Abonsina⁴ gjindjat s'e dinë pse lehen fjalët
pse gjërat s'e pipëtojnë emrin e tyre e pas s'e llarisin(jn) më.
Akëcili thotë se vrundulla⁵ vdekjeje
i trazojnë si fletë matanë praktik të kuptimit
dikush tjetër se Fillimi
i dorrokops⁶ te theka e honeve(t)
përkundraz edhe Moti tue vallëzuar
i sjell brenda dhomat e Harresës.
Fjala dhe Bukuria, si do të jetë, pa hije,
priren dashnorë pa trup, dukuri të kthjellët
ndër eterotopitë e përjetshme të jehonës e të pasqyrës
sa të çuçulisi(j)n⁷ në shfaqjen e dritës
çë hapet e pastër kur zëri loset⁸.

¹ strehët; ² nënkresën; ³ shkallmuar; ⁴ me të vërtetë; ⁵ vorbulla; ⁶ i rrokullis;

⁷bëjën muhabet; ⁸shkrin, fiket

NË THURII

Në Thurii filozofë-bujq
nën vapën zgjidhi(j)n yjsi byku e kallinjsh
jo pa trazim vjershe petëzash eleusine¹ të lashta
po flasin për qengje
[ose për njerëz?] që ranë te qumështi
i përtesës së jugut dhe të krojeve (m)brenda kurvërive
ku takohen korrobaçat² e trimave(t) të vrarë në amahj.
Përtej Kohës çdogjë përthyeret
nga pasqyra e detit
dhe priret e dehur nga vera e mjalti të thartë
në plasat e dheut
në vorbullat e erës së spartave
Mëma shtufi na shikojnë
.... [por të jini martëri].

¹ nga Eleusi, qytet i lashtë tek mbaheshin rite fetare orfike; ² hjet

ME THIKËN E POEZISË

Ëndrrat i vesha fillandin'je¹
sa të ruhesh nga akulli i dimrit
e fillandinën m'e hëngri kopica.
U vura kundrela² diellit
sa të mblidhja rrezet
e pasqyrat u mbluan me hije.
Me thikën e poezisë
grapsova³ natën të mos shkrepnin yjtë
po Gjithësia e tërë u derdh
e me atë një lumë prej markadeshe⁴.
S'ke çë të thuash!
Ndoherë poetët janë
martri të padijshëm të grackës së ngjarjeve(t).

¹ fanellë leshi dysh, e trash; ² ballë; ³ gdhend, çaj; ⁴ xixa

SI RRINË SHPITË E GJITONISË?

- Si rrinë shpitë e gjitonisë? –
- Të gjitha pa folur, në mëngjes -.
Njera shpi me krahë ngryq
- e tiksur¹
jetra me krahë hapur e duar në qiell
- në lutje
ajo afër me krahë të ngrëjtur drejt qaramidheve(t)
- e pafanë
të sprasmet në gjunjë me dritaret e çara.
Jashtë zdredh² bora
e grumbullohet rreth një(j) fjale.
I tiksur, në lutje, i pafan,
si shpitë e mia
me kyçe kopile të mijërave fjalë
shpërthej derën e gjërave(t) të heshtura
ndjenjën e lëpushës mbi zdramët e mureve(t).

¹ të shtangëta; ² bie fortë

BARUT¹

Prapa pëlhurve(t) baruti plot buhua²
avullojnë katundet e jugut
si erëz gjishtle³
në varganët e majit.
Gjironitë - eshtra të bardhë fluturash -
shpërngulen ndaj gjeografive(t) të tjera.
Unë e di pse i pagjumë
dëgjova lehmite e qenve(t)
dhe zërin vajtues e qyqeve(t)
më të thekët në thellësinë e Motit.
Fajtorë atë zë statujat prej gjipsi
me mbulesa të përlyera me *pathos* e korranxeza⁴
ik(t)ën nga qoshet
e në rresht keza, vatra, valle,
finja e ylberit e vidha e saj
gjestet e përditshme të kalimtarit, besa,
urimi *rrofshit sa buka e vera*
tejkaluuan zgjedhën e hapësirës
të vëzhguar prej syve(t) të Nemezis.
Në arkeologjitë e zbrazjes, tani,
të paktën ndihemi të trazuar ...
çdogjë na duket e pasigurt
harresa e dalldia e përmbajtjeve(t)
me të pazgjidhura enigma plot.
S'dimë më nëse gëzhollja
është një zog ende një fletë misri
dhe guguçja një vajzë ose një pëllumbeshë, a ndryshe.
[Në shkatërrimin e zhdukjes
s'dihet cilën te të dyja humbëm].

¹ lëndë plasëse, por këtu shirok; ² pleh; ³ dorëzonje, llumere; ⁴ mana të kuq

Heshtja s'ia lë ngëmshtin⁵ vetmisë
tu(r)e nxjerrë pa ndërprerje me pasqyra dhe jehona
bredje përfytyrimesh
fjalë në rreshtin e tingujve(t).
Pòpo, Jugu im,
i kthjellët dhe me ngjeshje epshore
na thua nëse *vitorja*
ende është një gjarpër me bri(rë) ari
një lopë,... një pulë,
një bletë a një ndër *Tretat e Natës!*
Dëshmoje se njerëzit
i shporr jashtë tokës së lashtë
vetëm për t'i pasqyruar në dhilpet⁶ e jetës
ku dalldi dhe trallisje po japin jerm.

⁵ rri pas pas si hija; ⁶ klindet, niet te Hora e Arbëreshvet

JUGU DHE FYTYRAT E NGJARJEVE

Gjithëçka sfaret
por si hardhël
Jugu theket në diell
mbi shtyllat të Tempujve(t) prej guri
të shtrira për tokë.
Jugu rri.
Përgjon dhe rrudh¹ supet për kufijtë
ç' duan të vendosin(jn) në Mesdhe.
Ndërkohë po hipen ca njerëz e zdripen
si grerëza lëvizin
stafidhjosen² katundet ...
Jugu si fëmijë buzëqesh i porsalindur
qan me sytë e të varfërit
furishëm nëm si nënat.
Jugu tundet vetëm
ndose ka nxe³ e nge!
Nga ana tjetër, Tragjedia i rrjedh në dejtë,
dhe Filozofia e rëndë i këput(in) kurrizin
kur ec(in) në arkeologjinë e përgjumur
të fushave(t) sot me dredhëza, sparta e gorrica⁴!
Në diellin e xhullandave(t)⁵
mendimet, ëndrrat, asgjësimet në luftë,
lumenjtë me lot
Jugu për çudi i than
si fiqë ndër rujanjet⁶.
Për të lëvizur, për heqjen e samarit
Jugu i moçëm pret vetëm një shenjë.

¹ ngre, shkund; ² veniten, fishken; ³ kur i dheksset, i ka ënda; ⁴ dardhishta, dardhishke, dardhishkja; ⁵ brezareve; ⁶ kanistra.

Do të jetë hëna ç'erret ose dielli çë nxihet⁷
a është vallë ai baruti çë përcëllon trëndafilat?
Mbase ... anijet e mirënjohura në rrethin e qiellit?
Këtu çdogjë është e ngatërruar.
Si thoshte Euripide

*Po ndryshojnë fytyrat e ngjarjeve,
baras zgjidhjet e Hyjnive kujt më s'u kishim besë;
ç'ti pret nuk kalon
ndërsa perëndia gjen shtegun për të bënë detin kos.*

Të tjerët s'e dinë se shikimi i Jugut
ka mundësi të djegë pëlhurë e Argali⁸.
Tërbimi plot zbrazëti e zagush
njësh me thumbin e zesikut⁹
bënë lëkundje në gjeografi
hutime midis popujve(t).
Këtë thonë¹⁰ Rrasat e Armonisë.

⁷ i vrenjtur; ⁸ avlëmend; ⁹ zekthit; ¹⁰ tregojnë, dëshmojnë.

NGJASHMËRI TË MOÇME

Virgëndja¹ çë tagjis sirkun me fletë mëni
pret një shenjë nga klindet e mëndafshta të puhisë
picihudhra² më tryesë
tërheq shikime nga padukshmëria
pragut (prej) guri të mbytur në diell
i përgjigjet jehona e hapave(t) të errësirës.

Ngjashmëri të moçme
u shembën në vrundujt e fjalëve(t)
gërmadha të kalimit e tyre
ç'më gjuha s'i gjen
buzë ëndrrave(t) e gjellës.

Gjetiu ngjeshet brumi në magjen e Rruzullimit
rritet një qiparis me degëza argjendi
ndërsa në zagushin e zjarrtë të dherave(t)
shprishen zbrazëti e markadesha

Rrënjë fsheh(in) magjia në zemrën e të huajt
dhe bukuria e egër e tokave(t) të largëta
shpërthen manushaqen e humbur.

¹ Gruaja përgjegjësja e ushqimit; ² lëmoshë që i jepet të varfëve të shtunën e të vdekurve për kujtimin i tyre, zakonisht misër i zier, bukëza në trajtë e zgjatur, në arbrisht “picetul” edhe grurë.

HIRI, HIJA E HESHTJA

Hiri e hija
të shtrënguar nga heshtja
ecin në udhët e humbjes
tu(r)e rrëfyer me erën e fjalëvet
rreth sheshit dhe kamastrës¹
hovit të voresë
shkurt, rreth rrahjeve(t) të gjata të Motit.
Nga qielli të errit me hunj të zjarrtë engjëjsh
bie mbi drizat²
tu(r)e bënë dërmakë³ pergamenën e Historisë
arkivet nxivaren⁴ me fëjerra.
Në dyer lisi të kujtesës
me grushtet e Jurendinës, mjerëzezë,
trokasin sqythra⁵ tregimesh
të martirijnë⁶ besën, dhromin e ëndërrën.
Sonte hënëza ka një kezë drite
ndërsa jehonat e Rruzullimit
përplasen mbi argjendin e detit.

¹ zinzhir hekuri i varur brenda kuben e oxhakut; ² pyjet; ³ tue thërrmuar;
⁴ mbushen; ⁵ copa; ⁶ të dëshmojnë

JUG-KALYPSIS

Ra i ri! - tha Rea.

Mbi shtratin e qiellit Dielli te një lëmë gjaku
rrezet shkoqi sikurë të ishin koqe prej shege.

Dëshmor si përherë
vdiq katërqind dërhëmë
edhe sonte në të gysur.

Dielli s'ka të vejë më andej se sa i përket(ë), thot Erakliti.

Në Thuri, më 379 para erës sonë

rreth tryezës së gjelbër

Hyjni të mbledhura në kuvend

bisedojnë rreth caranit

nëse është kujtimi i tundjes ose amull

dhe rreth dilemës së thekët të Voresë

«Qytetari nderi ka më rëndësi se Perëndia?»

Ende në Fushën e Sybarit, më 2008 pas erës sonë

ndërmjet lumit të vjetër e detit grek

të mbështjella me të zeza

nënat vajtojnë bijtë që ranë të ri

çë sot Lugetër fluturojnë

të nxirrjartur¹ mbi argomat

si farë karkoresheve².

S'ka dyshim

Ligjet e caktuara për Diellin në kupën e qiellit

janë të barasvlershme edhe për njerëzit mbi Tokë.

Me luejt kufinin midis Demokracisë e mizorisë

është një si me luejt me eshtent e të dekunve, thotë Kanuni.

¹ të tërbuar; ² lulëkuqesh

BUHOI

Në këmbë, Zotërinj.
Unë jam Historia!
Në këta vende kam shkuar dikur
...do të më njihnit tashmë.
Paçi poni për mua, ju lutem, për hir.
Mosnjeri s'ka parë gjë në buhoin¹ e Motit?
Si prirni sytë djathtas
gjëni njëzetë hapa
janë ata të çizmeve(t)...të Njëzetvjeçarit.
Gjashtë të tjerët mbi rërë?... të luftës të së Gjashtë Ditëve(t).
...Thundrat te lucet e udhëve(t) të Jugut
i la kali të heroit Skanderbeg.
Nga larg, mbi borën,
po duken (ende!) gjurmët e elefantëve(t) të Hanibalit.
Pas aq ngjarjeve
vetëm vrugët mbeten- mbi buhoin
rruvijat² e përcipta- në kujtesën.
Atyre u lyp strehim Historia
pë të vënë rrënjë të pazgjidhshme
e hije dredharake.
Për ne të vdekshëm
shpëtimtar është të haraksurit të ditës
fshiesat (prej) sqini³ që pastrojnë
gjurmët të ngjeshura me gjak e lot
zinxhirët e tankeve(t) në kopshtet e Tian'anmen-it,
të Shën Vençeslaut ... të Drenicës.
Jo vetëm poetëve(t)
edhe trëndafilave(t) u bëjnë efshe ata hapa.

¹ Pluhur i holl; ² gjurmët; ³ dushkull i rëndomtë, shqind, xinë.

VILIVILI

Në Orën çë më ra
llomotis(inj) një gjuhë ç'po sëndiret¹
me mall të vjetër
atë vetë ç'njerëzit pështuan² brenda dushkut
pas gjëmimit në qiellin prej myku.
Po rrjedhin
si ujë të fshehtë gurrash
në zallet e përrenjve(t) të firastë³
fjalë
të gërmuara nga shtjellat e jetës.
Një vilivil markadeshash⁴ në natë
shndrit kamnenë⁵ e tregimeve(t).

¹plaset, kriset, davaritet; ²shpëtuan; ³humbja nga tharja, fira;
⁴vezullim, përshkënditje edhe 'viriviri' i xixëllonjash; ⁵blozën, tymin

DORËZIM I PAHIJSHËM

Duart unë e di, si dhendurë,
duan gjëra të ngasin, të shtrëngojnë,
ndoshta për këtë arsye u kanë lindur
anasjellas sendet në një njohje të paanshme
si nuse rrin pezull
atje ku gjenden në pritje ...
dale, ëndërra
shpeshherë rrjedh vetëm
drejt një dorëzim i pahijshëm
brenda njetër ëndërr.
Kjo vallë është natyra e gjërave
për të takuar duar të vendosura
sepse këtu në Botë s'dinë më të vegojnë.

•

S'ka rëndësi
nëse pika është e para ose ajo e fundit
ajo që hap(in) a mbyll(in) shprehjen e tregimit
disa herë edhe gjellën.
Ajo mendon
të na ndalojë si tank
të vendosur përpara një fush me (dë)borë
një heshtje që tremb(in) fëmijët
një pushim të gjatë.
... Megjithatë
ne e bëjmë zemrën gur(i)
shko(j)më nepër radhët
ne vemi përpara.
Mos harro se s'ka përplasje
që në të njëjtën kohë s'është krijm
dhe qëndresë që s'është
drejtpërdrejt hapje e botëve.
Këtu meazallah¹
s'kemi një çështje e ditës gramatikore
por një çështje jete a vdekje.

¹ kurrë

THONJËZAT

Përpara atyre “ ”, thonjzave, si në skenë,
her’e herë ngjan t’i japësh
një(j) letrari fjalën ose njëj bujku
s’është një problemë klase(je)
rëndësi s’ka nëse ai është (i) gjallë o prej mijëvjeçarësh vdekur.
Fjalët e tij (ndoherë të ashtquajtura *citime*)
vendosen, pas rastit, brënda një kthine o në vargje
në mënyrë që pastaj mund t’i varen
dy kaçurrela “ atyre syve të huaj

[Thonjzatat janë dredhi të mbizotërimit të shkrimit
i cili, pas Trubeckojt, kërkon lidhje gjuhësh
dhe poezinë e gramatikës
një përzierje fjalësh dhe gjuhësh
të brezit të aftësive, thotë Jakobson]
në pritje turbullirash të tjera
është bukur të përfytyrojmë
ata zëra në librat të KUNDËRVËHEN, këtu dhe tani,
dhe të mbrojnë një parim DEMOKRACIE gramatikore
ose përndryshe VETËVENDOSJEJE

(me pak fjalë nëse,
ku, dhe *kur* të marrim fjalën për:
1) të psherëtirë; 2) të qarë;
3) të uluritur; 4) të lutur ose të nëmur;
5) të kujtuar; 6) të soditur;...
të hapur ose të mbyllur thonjzatat të tjera...)

Ato fjalë me pranga dhe në mërgim
po i shoh çë rrëzohen
ku s’ka më as tokë as ajër as qiell
në kontekste pa ‘merak’

dhe jashtë territ të pakufish
përtej lumenjve të ngathët të natës së errët
të themelojnë, si kolonë greke, *polys* të reja,
ku duken kronje dhe shtretëra
kallinj gruri të korrur në heshtje

.....

çdogjë në ‘të pritje të stërgjatë ku
*“edhe të folmet tona duken të dyshimta
aq sa dhe rreth secilës së këtyre lëndave
është e pamundshme të mendohet me ngulm
nëse jeton nëse jo
po të jetë e të mos jetë
po të mos jetë e të jetë”*. (Platoni, *Repubblica* 479^{b-c})

HYJNITË U LODHËN

Alla skultata¹ rrëmbeva Hyjninë në një lodhësi e rënde
dreq e sfartur, pa turp, e shtyer te një hjirë².
Përjetësia lodh(in), këtë e dimë!
Ç' do se të rrëfij!
Me shoshin s' mund fshehet dielli!
Shenjterit, në shkurt, ishën me mjekrën të bardh
të gjat njera ndër këmbë
e bardhë si Kashta e Kumtrit
gjirin të sëmurë për zemrën
një tubet me pilula i vendosur mbi një re
dashnorët flisi(j)n me fjalët e televizionit
petalet e trëndafilave(t) të përmystë
ashtu lulat e spartave(t) gjat udhat të mbrazta të katundeve(t)
ishën të shtypura nga tanke.
Pa tjetër Hyjnitë u lodhë(ti)n!
Nuk kemi më si t'i pataksëmi³!
Të dymbëdhjetë yjësitë e zodiakut
si anema sillen rreth e rrotull gjitonive(t)
tu(r)e i përqaftuar edhe kuturunat⁴ me vasilikuan
një kezë pak e sfitilostë
një pasqyrë e sëndirtur
këshetët të Jurendinës e më e më ...
Fatkeqësisht s'kam martri
sa të puthin(j) benë për ato që pashë
me sy të zgurdhulluar!
Po në grusht më qindruan dy lule spartash⁵
era e këndshme të vasilikoit⁶ ndër nunëzat.
Ng'mjafton?
Çdo herë gjetkë dhe i ndryshëm
plaku Dyoniz, i huaj, trokullis(in) dyert e një(j) vendi pa njerëz
kurse kumborët bien më harë
korraçaçat dredhin valle me karramunxat⁷ që fryjnë.

SHKRONJA H

Shkronjën H e kanë piksur Feniksët
për ta ish *heth*, një frymë që thithej
dhe gjurma i gjit¹ një(j) vathi
po kush t'e thot nani!
Veç italianët për atë gërmë kanë pasur llijena²
aq se e hodhën nga folja '*kam*'
e vuan një theks mbi zanorët *a*-ja, *o*-ja.
E ultin te tryesa e abetarit
por mbi gjunjët e të tjerve(t) tinguj.
Fashizmi pra e nxori drejt nga shkolla fillore!
Unë nuk di pse popujt dhe gjuhët
kanë zakona aq të ndryshme
me këtë Shkronje.
(Di)ca shamarikujë i taraksin³
me H-jan e madhe
bashkëtingëllore e heshtur dhe e shurdhër
përpara zanorët të pafajshme
bëhet e thatë me diftongat italiane
Gh-iro (ketër), **Ch**-iesa (qish).
Gjetk, nënat mbruanjné zërin e bukën
e thënë: *Ha, biri im!*
ndërsa më gra ndër gjitonit
zënë fill e flasi(j)n me një *hë*
që përmbledh heshtjet dhe së bashku
shpresat e popujve(t) të shtypur.
Te Dheu im H-ja është shumë e rënde
ja dica fjalë: HYJ, HI, HYRË, HIÇ, HALL,
HARË, HELM, HARRES, HON, HIJE...
Të gjitha janë puhjiza
sqythra të izotopive semantike
gati të lirohen nga praku i gjuhës
deri të derdhen në grykajën e heshtjes.

¹ i ngjante; ² problema; ³ dica fëmijë i trembin

KUSHDÒ MUAR GJË NGA KATUNDI

Nganjeri muar gjë nga katundi
kush hjën e dushkut, verën, valët, bukën e shpisë,
kush një fotografi nga taraturi¹
skamandilin² me ngjyra i mëmës
qetësimin i gjitonisë e të falat
kush një përfaqim nga gjirit
një shikim nga të vdekurët ndër varrezat
kush muar ndër rugat erën e malàtit³ në lëng
një qelq pjukur⁴ me shokët
ngjyrat e qiellit, retë të larta e vapën e verës
profilin e maleve
mindullat⁵ me lule në brinjë
tingujt e hapave në nxilikatë⁶
dhe këndimin i cinxrravet të çmendura
kanë qënë dica çë morën
ngrohtësinë e shtrëngimeve duarsh
kujtesën e dashurisë së parë e njëj fjale të moçme
një lutje në gjuhën tonë
palacat⁷ të yejtur nd'argali⁸
ata të ndëjtur ndër ballkonat kur shkon Shën Mëria
e psa(na) pamjet dhe kupolat e kuqe të lindjes
karramunxat⁹ çë fryjnë, uratën e plakave
arin e ikonavet, dica morën farën e karafilavet,
të tjerë njerëz ato të nënshtimit
ata të turbuar në gjoks ngallostin mallkimin
dica në trastë farën e krenarisë e të kryengritjes.
(...) Kushdò mori gjë ka katundi
e katundi i rrëmbej të gjitha
dhe i pështolli në heshtjen e lashtë
të atij çë di dhe kurrën e kurrës mund të flas.

¹ sirtar; ² shami; ³ tredhak; ⁴ gotë me verë të fortë; ⁵ bajame; ⁶ kalldrëm;

MANEKIN ARBËRESH

Bujarët e të gjashtëve gjitoni e ndiejnë
se një ditë të huajë dhe armiq
do të sillnin dhunë e dhimbje në katund!
Ashtu shlluan *bondin*
e te shesh' i katundit bënë e u mbjodhën
gjithë Dyert, edhe Bilashata, Bregu, ...
të gjithë përpara sheshit e Qishës.
Ish hënza e mirë atë mbrëma
Bujarët me zërin pjetë zunë fill e kështu fol(t)ën:
“*Ruani argalitë, ruani ngjyrat të përgatitur me bar, rrënjë,
spartat të sfitilosur, ... njetër aq ruani edhe kukulet,
magj'jat me brumë, gaçat, toprat, ...
Kurrë mos harroni si pagëzohet,
mos bëni të biren racjunat¹ dhe uratat, ...
Vëloni si sytë e kujtoni përmón këto fjalë:
“Besë, Gjiri, Gjitori, Ynzot, Fjalë, ...”.*”
Psana², bujarët fol(t)ën si mund t' i bëjnë ballë armikut.
Qëndruan se ndër katër anët e katundit
të vëhëshin kukarronra³ të mbushur me kashtë
të veshur me kamizolla⁴ grash
sa të ruajnë shpitë pa gjindë
e ata të mbuluar nga ferra e fiq të zeza të egërsuar.
Këtú e këtjè ndiheshin rënkime argalia
çë tingëllonin si do (të) frynte era.

Bujarët ishin të bindura se Armiku
do të kish(te) pasur trëmbësi
kur ndër atà katoqe të errëta gjegjëshi(j)n
kushedi sa argalesha çë yejnin trëmba pëlhurje
dhe kujtim i zonjës Pen-e-lyp
dhelperia Udhisit dhe Burnesheve(t)

do t'ja kishin bënë xhobën⁵.
Si mbaruan atà matafra⁶
Bujarët u rrëzuar e vanë drej udhës që qellën te Honi
U gramisin atje e vdiqën?
Kush t'e thotë ... ç'ahirna u humbën, i piu bota!

(...) Sot si sot, qëndroj vetëm një kukarron
domethënë një *mannequin* që e kumbis(t)ën tek një muze
i veshur me petka ngjyrë xhapiu
duart te mesi
drej si bëjnë grat tona
kur duan të hanë jetën!
dhe ruajnë shtrëmbur akëcilin.

.....
Si do të jetë, kopicija grisi argalin
drunjezit, shulet⁷, follostenin⁸,
shtilazit⁹, ergjezit¹⁰, krahët e anemit, ...
psan shkoj te ikonostasi
mbi kartën e Kapitujvet të Peshkopëve
ka druri i dyervet, i sënduqevet me grurë, ...
Ferrat e fiqt t'egra mbuluan shpitë
qetësimi shuajti fjalët
Besa, Gjiri, Gjitori, Fjala, Ynzot.

.....
Një ditë m'erdhi nxea të shihja atë ngjyrë
u prora në muze e ruajta *mannequin*-in.
Ajo bushtra e dini që bëri?
më luajti syrin drej sikur të ishte e gjallë!
- "Morë, guxim, nani jemi dy që luftojmë!" -
më pëshpëriti te veshi.

¹ lutjet të shkurta; ² pastaj; ³ dordoleca; ⁴ veshje grash e poshtëm;
⁵ shprehje popullore: do t'ja kishin vrar; ⁶ mashtrime; ⁷ shul i vegjës;
⁸ batan; ⁹ purtekë; ¹⁰ çengela të vogla ka ana pëlhurës në avlëmend.

KËNGË ORFIKE PËR JUGUN

E bija ruante të ëmën në shtrat, e vdekur,
e me sytë i fliste sikundra ish e gjall
bisedonte si përditë
vetëm se ajo shpi tani është plot gjitone¹
çë i rrethojnë të dy në mest dhomës
si vajtores të moçme pa hjiidhi
qetësi duhet, pezull Gjërat.
Nën (m)burime së Gjellës e njohin mirë Vdekjen
e me to vënë ngushte², bëjnë treg.
Për këtë arsye Tragjedia ndoshta hjetullohet me ëmbëlsi.
Kur shpitë qindrojnë pa njerëz e pa zëra
pse grat ikën përherë
një thirrme si gjëmim
shqip Gjithësinë dhe muret të turpshëm të *gjitonisë*.
Te Hora³, sot e mot, kurrë do të jenë Mëmat,
të Mirat të ruajnë zjarrin i Vatres
dhe fshehtësitë e Fjalëvet
në trajta lulesh dhe kokonara rrushi⁴
mbi palacat të yejtur në argali⁵.
... Një tjetër shpi e zbrazët, një tjetër derë e mbyllur!
Ki është Jugu im.
Burrat rrinë jashtë shpisë më lip
presin mbë udhë të dal i vdekuri
ture folur me lehtësi për stinat, fushat,
verën, vajt, drutë për dimrin, ...
por edhe për ziguan⁶
çë pat vëjnë nën shtratën pse s'i dilte
shpirti i njëj burri ...
Kjo është Vdekja në Jug.
Darakopsem⁷ te rehjet me ullinj
drejt Detin Jonë, pranë Kroton,

guizmatë⁸ e shpivet të zbrazëta
 më vijnë pas, ngë më lënë këmbën.
 Këtu, një herë, breg detit,
 nëxënësit të Orfeut me lirën e vjershat
 ndalojnë lumenj dhe erëra
 mishërojnë gurët
 lisat rrinin me veshët të hapura
 kafshët butësohshën
 bashkë me njerzët.
 Por ndër fshatrat malësorë
 ngë qëndroj as një mizë
 pështuan edhe Hyjnitë e Pyjve!
 Vetëm një filozof, te sheshi, shkon motin
 me një grusht pleq
 e rrëfyon rrëfyon me ëmbëlsi se
*shpirti e kurmi janë të ngjitura për gjithëmonë
 ashtu si harmonia me telat e lahutës
 edhe se fryma do të vdes kur shqitet nga kurmi*
 ai filozof plak quhet Filolao
 e ka qenë mjeshtri i Arkitës ...
 Por grat ka mot e jetë dinë më se aq
 ... kur të ndodhet se kurmet⁹ ndahen nga shpitë
 dhe shpitë të qëndrojnë esull,
 dyert të mbyllura me sallaçin¹⁰ prapa
 do të thot se Bashkia, ... Gjiria vdiq
 katundet si lahuta u shuajtën.
 Ahirna grat vajtojnë me zë çë plasin Qiellin
 shqyer pëlhurën e Natës.
 Kushdo le të trihjimiset për ata shpi të mbrazëta!
 Ndënjeri të zgardhëlloftë¹¹ ato dyer!

¹ fqinjë; ² bast; ³ fshata; ⁴ bistak rrush; ⁵ mbulesë në avlëmend;
⁶ zgjedhë; ⁷ zbres; ⁸ ulërima; ⁹ trupat; ¹⁰ shul; ¹¹ hap

XIXËLLONJA DHE VETMIA

Do të ketë qenë ikja e vetmja
a thjesht errësira dhe frika
çë shtyjin të mërguarit shqiptarë
ata të shekullit XV çë zunë detin drejt Italisë
të gjejnë aq emra
për të nëmuren dhe romantike

*panikuçe, bukurezë, bukadjathëz, çikëlore,
cilivile, kakëdhonë, çikëverë, papadhine,
karmaneshe, bubaleshë, shkëndijëz,
bubareshe, bukure, mashkunxare,
nusaz, bukureshë, buburiskë, çik,
vezullonjë, xixëllimë, xixëllonjë, kakëdhozë,
pirokë, gjelbaba, gacullinë,
gaculli, gacemgjigjë, markadeshë ... !*

Historianë dhe gjuhëtarë thonë se
ka qenë kujtimi i kalbët të shqiptarëve
çë shtoi gjithë ata emra madhështore
për atë thërmijëz ... por patjetër edhe
i ashtuquajhuri *Moti i madh* pati një pjesë e rëndësishme.

Me kaq, sot kush mund puth bé si vanë gjërat!
Të errëta janë rrënjët e asaj fjale.
Përkundrazi u humbë(të)n markadeshat ndër fushat
e janë tue humbur edhe fushat
njerëzit duan shpi
po shpitë të grumbulluara nuk bëjnë më gjitoni

Po me një shpi e një shtrat ngë ëndërrohet!
Sheshi ngë është më kërthiza e kryengritjevet.
Ka do shkon bihen shkretëtira
mitologjitë janë të skotisura
kali i Skanderbeut vrapon brenda një rrotullame
Qishë dhe Minare përkrahin Kulla/Hotel
të shuar fara e Besës, ëndërravet e vegimevet.

Mund jetë se i Ligu na mallkoj e na zu nëma:
- “*Ju dalt hithra në Vatër!*” –
e Vatra u bë shterpë, nuk polli më fjalë,
ngjyrat janë po dy ...
Xixa është vetëm xixë
Vetmia mbiu kudo
e u shprish si egjër në drithët.

Akademia thotë me një zë
se ky është Kurban për një Jetë e re
e se me to Hyjnia
Motit kështu vendosej në Historinë.

Por Hyjnia ngë të shet e të blen!
Kanë hedhur gëlqere mbi emrat e xixavet.
Humbjes dhe Vetmisë
nani i thënë Zhvillim.
Aq e kaq.

ARGALIT E PENLYPSES

Mbi fytyrën e sytë e tu
njeri mbi jetrën shtrohen staciona dhe binarët ...
ndërsa treni me vrap
na sjell larg nga gjeografitë të pavetëdijes ..
Andej dritarës rrënime arkeologjikë
shtylla dorike, gjyre hyjnorë dhe pjellorë
përrenje me shi ndoshta lotët e Herës Laçinia

Pa kufi po me ëmbëlsi shkojmë përkrah detit
e prapaz neve shikime
çë mbjidhen si qilima të mëndafshtë
strosën me fuqi
plot me erë spartash, shkumë deti,
uji të bekuar nga prifti
po edhe ujit i krojeve të harresë të katundevet
me gurgujt të ëndërrave(t) të burravet e motit
par të mërgoheshin drejt Amerikën së Humbjesë¹
e psa ishuj, fusha, vreshta trimosh, shega, ...
shpi të mbrazta e të grumbulluar mbi kodrat,
udhë me nxilikata², ...

E pas neve vjen si Fati një ani me pëlhurën
e fryrë nga Puhia e vegimet e të marravet
çë asnjëri mund reshtënj
... sikuna t'ishim fëmijë të magjepsur
nga këndim i cinxrrave(t) në mest aravet
a nga vargjet e barkavet në të ngrysur
në erën e kriposur të detit
çë shprishet ku do janë kulla
dhe tingëllimi i kambanavet bizantine në murrilan.

Ti e shtrirë mbi shurën më fal lëkurën
sa të ngjyros me lëngë korranxesi
hieroglifë të kuqë
ndoshta gjitonì të vjetra e harta të fshehta
... llavina³ prej purpurë dhe mjalti me mijëra araz ari
çë rrëzohen nga gjiu e nga zëmra
si vara të bjerr ndër pyjt ...
Kurmi pa mbrojtje
hapet vërshimevet të beduinavet dhe të asketavet
në bregun i bardhë një grusht margarita
gjeometri pitagorike të mbuluar.
Zëmrën e ke tokë e uji
kurm⁴ i madh e i bjerr ndër rrugat
të ngaterryer të ndërrimevet të dritës.
Ty shtyj në një qiell i banuar nga Hyjni të lashta
të ulur në rreth në vapën e plogët të Jugut
grushta shekujsh
një shi yjesh me bisht bie drej mbi rreshtat e vreshtavet
midis horizontin dhe hënën
si fishekzjarrë ndër netët e verës.
Kupa e qiellit dhe Zodiaku vallëzojnë
me muzikën e karramunxavet të katundeve të zbrazëta
Gjithësia fryn mbi rehjat⁵ me vorën
tue shqyer mbulesat e argalivet
në një vrundull me lule trëndafilje e gjishtlash⁶.

Pasqyrat të mbuluar në natë me pëlhura të bardha
më prirëjnë Hyjën çë shikimi brumon
sa të stis Toka dhe Gjella të shumta
Jugu im!, me fusha plot me kroje e badhra
jehona jote dhuron ëndrra
të thurur me luftë, mall dhe dashuri
dhjà si *vasha çë u bii dhrii e baardh e u cumbis te kipariszi*.

¹ Amerika jugore; ² kalldrëm; ³ rrjedhë uji pas shiut; ⁴ trup; ⁵ kodrat;

NGA DRITARET E HIDHURA TË HISTORISË

Rrëzohen këmba këmba ka shurat e shkretëtires
kërcejnë telat gjembore të filaqive(t)
fshehuraz pështojnë nga ushtri dhe tregëtare
sa të bëjnë udhën e çafkave(t) e të kurrilave(t) mbi Mesdhetin

[...] Shumë ndër këta të nëmura mbitan në mest valevet
deti i ndukin si ve pëllumbi
Keraaman e Khatebeen dy engjëjit
çë Kurani kumbis
mbi shpatullën e djathtë dhe e majtë
kryesisht të këtyrve të shkreta
sa të marrën vesh çdo ditë
vepravet të mira ose të liga
mund prëhan ... s'ka më punë për ta.
Nëng shikoni se vdiqë(ti)n?
Trupat vanë posht në thellësinë e ujërave(t) të kaltër
pranë anive të darrakopsura, statuja prej bronzi, ena, ...
krerat duhet të jenë të pjerra drejt Mekas
topologjia dhe feja ashtu dëshirojnë
për fat të mirë trupat u pastruan një tek herë edhe më ...
Të gjallët me Zanat vetjake për krah / *hafaazah*
arrijnë dalë-dalë midis fusha si shtoja- *sajājīd*
dherat e *Megale Hellas* të motit
marrin vend brenda kaliveve(t) me llamarina hekuri
midis binarët të stacionit në Kroton
ndër shpiza prej guri me ndaka e pa qeramidha¹
të vluara ndër fushat e Metapontit
a kumbisen në Sybar ndër katoqe² të errëta, përdhese,
të gjitonive(t) të mbrazta mbi kodrat
Ng' janë më njerëz po drejt krahë për punë
ndër dhera me narënxa, dredhëza, domate, ...
të shprishur në gërmime arkeologjike të nxehta
ku dielli s'ka lipisi³

[...] në këtë vrathaq dhé⁴
pizull magj'jas⁵ të Jugut
praku i Gjithësisë të filozofëvet Ipasso dhe Arkita
njeriu për herën e parë
hetoj harmoninë e tingëlve
sasit të pamatshme

Të qenit qytetarë të atyre *polys*
për Perënditë ish(te) krenari

[...] Këtu, të mallkuarit e Jetës, pa tokë,
Shumica nani⁶ në lutje nani në luftë
e varfër lypën një shpi, strehim njerzorë,
dreq si ndodhi për Danaidët në tragjedinë e Eskilit
ki është Faj që mban popujt të poshtëruar nga uria
ndërsa mallrat qarkullojnë në liri!
Këta të varfër hedhin baltë
në fytyrat e priftërinjve fodull
ndër Kishat e Tregut.
Kujtohet se trupa dhe fryma i gërvishti
“një kufi i pakalueshëm në pronësinë e jetës”

[...] dallandysha të lodhura
në hartografi të shqerra nga heshtja
i japën shkopin këtyre migranteve
ndërsa popuj që erdhën mbi anije të moçme
me abetare ilire, zotra dhe ikona, keza për mbretëresha,
edhe ata të përzënë nga turqit në shekullin XV
nani ju lëshojnë palën⁷
vatrat, rrathët piçkulaç⁸ të gjitonive
melurgjitë dhe panajin⁹ për të vdekurët
'*asha 'al-mayyit'* juaj
edhe më ... burrat ju trashëgojnë grevat
për pushtimin e tokave nga argatë
brumin¹⁰ të bekuar të katundevet

[...] le të vazhdojë
qarkullimi dhe prodhimi i miteve
bashkoni edhe ju në varg
hyjnitë e Qiellit dhe të Tokës
me karramunxa¹¹ e daulle
le të vallëzohet Mëma e Madhe
për dashurinë e nxehtë
nderoni Ishtar-Astarte-Afërditën
për pjellorinë e gravet zonjën Ekate
në fund Dhemetrën-Persefone
sa të mburojnë dherat.

[...] kur do të vijë moti
për të mbjellë trëndafila të lashtë
ne do të jemi atje me ju
për t'i potisur¹²
me ujëra e panjohura të lumenjve karstikë

erat e atyre luleve të çuditshme
me rrënjë në kujtimet e popujve dhe në humnerat
morën shpirtin e shkretëtirës dhe [të] zajeve të përrenjve(t)

nuhatja e asaj ere shumë njerëz
janë të bindur se vjen nga dritaret e hidhura të Historisë.

¹ me plasa e pa tjegulla; ² kat përdhes; ³ mëshirë; ⁴ një rrip tokë; ⁵ buzë
magjes; ⁶ herë; ⁷ pajën; ⁸ bashkë qendror; ⁹ tharmin; ¹⁰ darkë totemike;
¹¹ gajde; ¹² ujis.

FROM THE RICKETY WINDOWS OF HISTORY

People go through the desert
jump the barbed-wire fence of the concentration camps
dodge the guards and the traffickers
follow in the Mediterranean Sea
the route of herons and cranes.

[...] many are swallowed by the sea
sucked as doves' eggs
So it is no more necessary
the presence of *Keraaman* and *Khatebeen*
Angels that the Coran lies
on the right and left shoulders of everybody
above all about these unlucky people
to write good and bad daily actions...
Don't you see that they are dead?
The bodies went below in the sea by dark-blue seabeds
confusing them with wrecks, amphoras and bronze statues
We need to see that the heads are pointed towards La Mecca
this is what impose topology and religion
it is certain that the limbs are washed odd times and more

The survivors with the *Dàimon* / *hafaazah*
arrive in the plains similar to carpets¹ / *sajājīd*
in the fertile *Magna Grecia*²
and they camp in sheds among the tracks of Krotone
in ruined houses in the countryside of Metapontum
in the *katoi*³ of the villages on the hills of Sybaris
are exploited workers /new slaves for citrus groves,
strawberry fields and first fruits
placed among sunny archaeologies.

[...] in this strip of land
edge of a dough tray in the South

threshold of the universe
of the philosophers Ippaso and Archita⁴
For the first time
the man examined the sounds' harmony
the immeasurable greatness
being Citizens of those *polys*⁵
was a great honour also for the gods

[...] here, the wretched of the earth, without land,
Multitudes sometimes praying sometimes rising up against
due to extreme poverty and wars
ask for a house, the right to asylum
as the Danaïdi in the Eschilo tragedy
This is the *hybris*⁶ that keeps
the people enchained for the hunger and the goods freely
the existence of migrants is a shame
that throws mud on the arrogance of the ministers
in the Temple of the Global Market
always bodies and souls are marked by
“an irreducible limit in the property of life”

[...] exhausted swallows
in cartographies torn by silence
pass the baton to migrants
while peoples arrived by old galleys
with Illyrian alphabet, *papades*⁷ and icons, *keze*⁸ gifts,
also they on the run during the XV century
now they leave a dowry
the fireplaces, concentric circles of the *gjitonie*⁹
the Eastern liturgical chants and “the funeral banquet”
among the graves
that you call ‘*asha'al mayyit*
Other men give you struggles for the occupation of the lands
the blessed yeast of the villages.

[...] It must go on the circulation and the production of myths
accompanied in procession
the gods of heaven and earth
with bagpipes and drums
Everybody must dance for the Great Mother
for the sensual love
Ishtar-Astarte-Aphrodite-Venus
Ecate for the fertility of women
and Demeter and Persephone
for the fecundity of the fields.

[...] When the season to plant
ancient roses comes
we will be there with you
to water them with mysterious karstic rivers

The essences of those peculiar flowers
with roots in the memories of peoples and in the depths
savour of desert and shores of streams

Many people swear to smell those essences coming out
from the rickety windows of History

(translator Gino Bellizzi)

¹ Carpets to pray;

² Ancient *Greater Greece* the geographical area of the southern Italian peninsula which was formerly colonized by the Greeks from the 8th century BC;

³ Dark rooms on the ground floor;

⁴ Ippaso an ancient Greek philosopher and mathematician who discovered the immeasurable quantities, irrational numbers, he was killed for revealing the today-defined theorem of Pythagoras, the golden ratio. Archita ancient Greek philosopher, mathematician and politician. He became interested in science, music and astronomy and studied mathematics with Eudoxus of Cnidus; he was the first to propose the grouping of canonical disciplines (arithmetic, geometry, astronomy and music in the *quadrivium*, the ordering of Boethius in the Middle Ages);

⁵ City-state in ancient Greece;

⁶ The public assisi of Thuri, the new Sybari of Magna Grecia, in 379 BC., through a decree gave to the god Borea the honorary citizenship, a house and a plot of land, because he blew so hard to block off the crotonate ships that wanted to invade and loot. It was the first time in the history of human civilization that being part of a citizenship, being accepted by a community, was considered a privilege also for the Deities;

⁷ A *topos* (recurring theme) of Greek tragedy and Greek literature, also present in the Poetics of Aristotle. It literally means "arrogance", "excess", "pride" or "prevarication". It refers in general to an unjust or impious action in the past, which produces negative consequences on people and events of the present. It is an antecedent that counts as an upstream cause that will lead to the catastrophe of the traged;

⁸ priests of Christian religion, with a Byzantine rite officiated in the Greek language;

⁹ Wedding headgear;

¹⁰ Coming from Albania and the many Albanian communities of Morea and Ciamuria, today in today's Greece, they settled in Italy between the fifteenth and the eighteenth centuries, following the death of the Albanian national hero Giorgio Castriota Scanderbeg and progressive conquest of Albania and, in general, of all the territories of the Byzantine Empire by the Turks-Ottomans. They settled in southern Italy and in Sicily, in various waves, even today they speak the old language, transmitted orally.

¹¹ Neighbourhood;

¹² In Southern Italy, the protagonists were the laborers and landless peasants, millions and millions of people, men and women, descended on the field of the lands, peacefully, "armed" only of their own poverty and despair, against the great landowners. The feudal lords of ancient and historical "lineage" exploiters who lorded in many regions of Italy, largely

settled in the South. It was a long, troubled and heroic "epic" that sought to erase the centuries-old medieval service that still characterized many areas. There are reports of periodic forms of protest and claim by the peasants, from 1700 and 1800 when, especially after national unification, hundreds of peasant families went to the landed estates demanding distribution. In Calabria the climax of the struggles occurred in the years 1943-1950. Tens were the peasants killed by the army of the Italian State: real massacres of innocent, hungry.

إنهم يتعثرون في الصحراء
يقفزون أسلاك المعسكرات الشائكة
و هم مختفون يسلمون من الجيوش و من التجار
حتى يسيروا سيرة النوارس فوق البحر الأبيض المتوسط

[...] كثير من هؤلاء الملعونين تبتلعهم البحر مثل بيض الحمامة
الملكان المسميان "كراما كاتين" كما يصفهما القران
واللذان هما في الكتف الأيمن و الأيسر لكل إنسان
لتسجيل الأعمال اليومية الجيدة والسيئة منها ، فليسترحا، لا عمل لهما،
ألا ترون أنهم ماتوا!؟

أبدانهم وقعت
في عمق المياه الزرقاء
جنب السفن المحطمة، جنب التماثيل البرونزية ،
رؤوسهم يجب أن تتجه
نحو مكة
الطوبولوجيا والدين يقولان كذلك
لحسن حظهم صارت أجسادهم في المياه أكثر نظافة

... والناجون و هم ما زالوا يصحبهم الملائكة الحفظة
يصلون إلى سهول شبيهة بسجادات
في خصبة اليونان القديمة الكبيرة
إنهم يخيمون في أكواخ بين مسارات "كروتوني"
هم ليسوا بأناس، هم مجرد أذرع العمل في بساتين الحمضيات ،
في حقول الفراولة
مُتعبين من العمل في الحفريات الأثرية
تحت الشمس القاسية
[...] في هذا القطاع من الأرض
حافة من بوفيه الجنوب
في عتبة الكون من الفليسوفين "Ippaso" و "Archita"
تحقق للمرة الأولى أن في انسجام الأصوات
كميات فائقة

أن تكون مواطناً لتلك البلاد كان شرفاً حتي للآلهة

[...] هنا ، ملعونوا الحياة ، بدون أرض، في الصلاة و في الحرب
يطلبون منزلاً ، يطلبون حق اللجوء ،
مثل ما حدث لناديين في مأساة اسخيلوس ،
هذا ذنب تحمله الشعوب الذليلة من الجوع
أما الأسلحة فلها كامل الحرية

هؤلاء المساكين
يرمون الطين
علي وجوه الكهنة في معابد السوق.
يا ترا قد مسهم
"حد لا يتعدونه ليملكوا الحياة"

طيور الخرشنة
التي مزقتها الصمت
تمرر العصي للمهاجرين
بينما الشعوب التي كانت قد وصلت بالسفن القديمة
مع الأبجديات الإلييرية والأبرشية والأيقونات والهدايا
و الشعوب التي طردت من الأتراك في القرن الخامس عشر
يهدون لهم المواعد والدوائر متحدة المركز و "مأدبة الجنازة"
تسمونها: عشاء الميت- 'asha 'al-mayyit'
و الآخرون يعطونكم النضال لاحتلال
خميرة الأراضي المباركة من القري

[...] فليتواصل تداول الأساطيرو إنتاجها
صاحبوهم أنتم في الموكب
آلهة السماء والأرض
مع مزمار القربة والطبول
للرقص للآم العظيمة

[...] عندما يحين الوقت

لزراعة الورود القديمة
سنكون معكم هناك
لريها بمياه غامضة من الأنهار الكارستية

إن رائحة تلك الزهور العجيبة
والتي لها جذور في ذكريات الشعوب
قد أخذت روح الصحراء و شواطئ الأنهار

بعد شم تلك الرائحة كثير يفتنون
أنها قادمة من نوافذ التاريخ المريرة.

ترجم إلي اللغة العربية: علمي محمد رجبى (Ilmi Rexhepi)

DISA SHËNIME

Hyjnitë e mbuluara

Vargjet me shkronja korsive i përkasin Jeronim-it De Rada (1814-1903) dhe të nxjerra nga *Skënderbeu i pafan* (Libri V, Historia II, vargjet 58-62) në edicionin kritik të V. Belmonte, pjesë e *Opera Omnia deradiana* vol. VI, 2005.

Gjuha rizomë

Huazimetë gjuhësore në italice u morën nga E. Çabej "*Studime Gjuhësore*", v. III, 1976 dhe nga G. Rohlfs "*Fjalori i ri dialektik i Kalabrisë*", 1977. Ndërsa në arabisht, kanë hyrë fjalë të tjera arabe, të cilat janë: *hannaka, tafar, tabut*; ata greke *vasiliko, pirivol, kallogjer* përkthyer në shqip respektivisht *borzilok, kopsht dhe murg*; nga gjuha franceze *sangier* 'i bënë me gjak', nga gjuha spanjolle *tacha* që është *bulletta*, nga gjuha gjermanike *tak* u formua *takarjel* 'copë druri'. Në italisht termi 'zappa' rrjedh nga *çjapi* Illyric për dy dhëmbët që kujtojnë brirët e kafshës. Për zhargonet doganore të kaldatorëve shëtitës shqiptarë, shih Q. Haxhihasani "*Të folmet shoqnore*" në *Studime Filologjike* n. 1, 1964 "*Dogançja dhe folmja shoqnore dhe zejtarve shëtitës rrethit të Përmetit dhe të Leskovikut*" në *Studime Filologjike* 2, 1964; në italisht çështja u ngrit dhe u studiua nga gjuhëtari J. Trumper *Vindex verborum: aspekte të rëndësishme të elementit në zhargonet shqiptare artizanale italiane në mbledhjen e tretë dialektologjike e eseve në një zonë Italo-Romance*, (redaktuar nga G. B. Pellegrini) 1996. Fjala 'dëshmitar' në arbrisht *martri-u* shfaqet në Bernal, M. "*Athena e Zezë*", 1997 (faqe 58) si rrjedhojë e *martirit* grek nga *mtrw* egjipt. Nga *buza e bukës* latine e *panikut*, rrjedh buka = bukë. Për kontributin e Shqipërisë në alfabetin armen, ndër të tjera, shih F. Tajani *Shqiptarë në Itali*, 1886 dhe ditarin e udhëtimit të E. Borë *Correspondance et Mémoires d'un Voyageur en Orient*. Dorëshkrimi përmban alfabetin e hartuar nga gjuhëtari armen Nesrop Masdoty, me 26 shkronja Zodiac plus 12 shenjat e alfabetit armen, i cili u gjet nga Borë në manastirin të Etchemiatzen. Ekziston një legjendë që thotë se drita dhe uji u burgosën në një kullë të vjetër (kulluar)-kështjellë në Armeni dhe pastaj dielli u çlirua nga shenjat e zodiakut. Linjat e fundit "një mbretëri ulëritës gurë", siç u quajt Armenia, dhe "trëndafila fryrë gjakut venoz në

vjeshtë" janë marrë nga poezitë e poetit rus Osip E. Mandelstam (1891-1938) përfshirë në "Udhëtim në Armeni".

Muaji i Majit dhe Pjetrit

Miqtë Gjergji Sqirò (ofiqe *Lopa*) dhe Pietro Salerno (ofiqe *Derri*) ishin nga Hora e t'arbëreshëve (Palermo). Gjergji: zëri dhe delikat sonoriteti i shpirtit, i njohur në vitet tetëdhjetë, vazhdoi të dëshmonte, deri në 8 Prill 2008, me ekzistencën e tij pastërtinë dhe poezinë e zemëruar të Jugut. Pjetri, muzikant, përdorte për të shkruar në varreza të Horës dhe të sjellë një trëndafil në një islam të panjohur.

Mbijdhur më shpi

Lajtmotivi i kësaj dhe poezive të tjera është *gjitonia*, "neighborhood" e papërshtatshme, një konstelacion kompleks antropologjik dhe urban i komuniteteve arbëreshë, të rrethuar nga hapësira rrethore, pa kënde të gjalla, dhe nga era e ushqimit dhe zërit të nënave. Duke filluar që nga vitet 1960, ai filloi të paraqiste tipare me 'alphabet Morse', segmentime shkatërruese të kuptimit të komunitetit primitiv.

Shtëpia është vatrë

Dhoma ku ndodhet vatra, është nyja rreth së cilës ndodhin ngjarjet dhe dinamika e familjes. Është *lokusi* i pleqve që drejtojnë zjarrin, si *Vestals* të lashtë. Rreth vatrës ekzistojnë prezencat mitologjike të Ballkanit, siç Nënati e Vatrës, Fairies, etj. Në disa netë të veçanta, për shembull më 31 Dhjetor ose 1 Janar, mendohet se shkëndijat e prodhuara nga stoku përfaqësojnë kafshët që do të lindin, ushqimin, ushqimin dhe bollëkun.

Bastja (Ngushti)

Në mitologjinë greke *Nyx* ishte Nata, vajza e Chaosit, e cila krijoi Ditën, Mundësinë, Gjymën, Ëndrrat, Sarkazmëm, Varfërinë, Moire, Nemesis, Butësinë, Mashtrimin, Dashmirësinë, Pleqërinë, Mosmarrëveshjen, Vajzat e mbrëmjes.

Lethe (Lumi i harresës)

Ujërat mitologjike të atij lumi erdhën nga Liqeni i Mnemosynës, i cili lexohet në një laminatë Orphic, që daton në gjysmën e parë të shekullit të 4 pas C., gjetur në Kalabri, në Petelia, ku përmendet edhe Selvia e Bardhë.

Pluhur zëri (Buhua zëri)

Skena i referohet 'Pasionit të Krishtit' kënduar në Javën e Pashkëve, të Enjten në Kishën e fshatit Shën Vasili (CS). Kënga është pjesë e *Planctus Mariae* inauguruar nga *Kontakioni* i Romanos il Melodos (490-?), Në *Pasionin e Krishtit* të shekullit të njëmbëdhjetë dhe në ato arbëreshe të shekullit XIX nga G. Varibobba (1724 / 5-1788). Personazhet-këngëtarë janë të vërteta, sikurse në skenat e përshkruara. Ajeti përfundimtar në italice është nga Girolamo De Rada, marrë nga *Skënderbeu i pafan* (Libri V, Historia II, vargjet 358-362).

Dionizi dhe Thirrja e dhisë (Qan dhia)

Të dyja poezitë u frymëzuan nga biografia e arbëreshit Andrea Pisilli nga Farneta (CS), të regjistruar në DVD "*Andrea Pisilli: Prodhuesi i gajdeve*" (Rrugët kulturore të Jonit të Lartë) nga P. Silvestri. Xha Andrea, një forcë e fuqishme krijuese popullore, ndërtoi dhe luajti gajde, e frymëzuar vetëm nga natyra dhe harmonia e saj e brendshme. Situata paradoksale e 'dhisë në dhomën e ndenjes' në Milano është krejtësisht e vërtetë. Për manikinet që kryejnë vetëvrasje duke hedhur veten nga Duomo, i referohem përsëri *Bakantave* dhe Dionysus, perëndisë që kërcen larg, në gjuhën greke '*ekpedan*'. Kërcimi 'tarantella' që hedh këmbën e djathtë përpara dmth *me këmbëzin* gjendet në librin *Bakanti* (shih 166-167).

Hija e lisit

Referenca për Jurentina (ose Garentina) dhe për nënën kanë të bëjnë me legjendën e baladës së vëllait dhe motrës, pikërisht Konstandini dhe Jurentina, të përbashkët edhe në variacione të ndryshme në një zonë të gjerë gjeografike të Ballkanit. Ajo është përqendruar në '*ffalën e dhënë*', në besën shqiptare, dhe në dashurinë vëllazërore. Në baladë besa do të mbahet nga Konstandini, i cili do të tejkalojë edhe vdekjen duke sjellë motrën e tij Jurentina përsëri në nënën e tij. Të dy do të vdesin për shkak të emocioneve të forta gjatë takimit.

Dragoi dhe Kuçedra

Ato janë kafshë teriomorfe të botës ëndërrore të Ballkanit, protagonistë të luftës së përjetshme të së mirës kundër së keqes; dragoi përfaqëson forcat pozitive të

natyrës, mbron farën dhe prodhimin, është i armatosur me një shtizë me majën dhe me djepën, që i përdor si një mburojë, ndërsa kuçedra, Hidra me shtatë krerë, është forca negative, banon burimet, duke shkatërruar të lashtat, produktet e fushave dhe të kullotave, është e armatosur me të tjerat pajisje të plugut. Sa për pagëzimin dhe 'ngjitja e emnit' fëmijes ekziston një strategji të përpunimit për të shmangur forcat negative, të tilla si Orët, të cilat mund të bëjnë fëmijëve plagë dhe gjymtime. Në Shqipëri dhe Kosovë, Ora e Shtëpisë ose *Vitorja*, është një gjarpër i zi, me një tufë e flokëve në kokë, brirët arta, jeton nëpër vrimat e shtëpisë ose të dhomës së vatrës dhe është i ushqyer nga jo më shumë se dy gratë, mbron shtëpinë dhe garanton mirëqenie; absolutisht nuk mund të vritet. Tre Zanat, të *Mirat* apo *Ata të Natës*, bëjnë fatin e foshnjave të porsalindura, dhe shfaqen para djepës, ditën e tretë pas pagëzimit të tyre.

9 Tableaux

Skenat e përshkruara në një kohë ishin reale në Ballkan. Kafsha që quhet *pula e farës* është zhytur te demonët e fushës dhe të farave që fermeri kërkoi me lutje për të lënë për t'i dhënë rrugë grurit; era me të cilën u la drithi quhej "*Dhëndërrri i Bardhë*".

Gjuhë rebele (Gjuhë zganxirre)

Teksti i shkruar më së shumti me fjalë dhe shprehje të gjuhës arbëreshe, dëshmon për oralitetin e saj shtatzënë dhe vështirësitë endogjene dhe ekzogjene të shkrimleximit, megjithatë, kryesisht të mohuara nga Shteti italian. Aktualisht, jeton paradoksi i mësimin të tij vullnetar në Shkollat Filllore dhe në shkollën e Lartë të Shkollës së Parë, por me aktivitete jashtëshkollore, dhe pastaj drejtpërdrejt në universitet (Bari, Lecce, Kosenjë, Napoli, Romë, Palermo). Samari në qafë është *standardizimi* i pamundshëm që artificialisht laboratorët dhe Akademitë universitare shpresojnë t'i vëjnë mbi qafën e kësaj gjuhë të egër.

Dhimitri Reres dhe kali

Pas studimeve të gjera mbi burimet historike të së kaluarës, kohët e fundit u zbulua se udhëheqësi shqiptar Demetrio Reres duket se nuk ka ekzistuar dhe për këtë arsye nuk mund të menaxhonte asnjë grup refugjatësh në themelimin e kolonive në Italinë Jugore në shekullin e XV! Megjithatë, historia kthehet e verdhë, sepse mbiemri *I Rerë* do të thotë *I Rreme*, gënjeshtar dhe folje *reronj* për të mashtruar, për të gënjyer; prandaj ky "detaj", jo me natyrë historike, mund të rihapte rastin e Reres në hetime të reja. Strategjia e ikjes së refugjatëve të nxitur nga turqit dhe e

përpunuar nga heroi kombëtar, Gjergji Kastrioti Skënderbeu, me të vërtetë ka ekzistuar (sic!), është marrë nga *Skënderbeu keq 'i zbet pjesë e Rapsodive të një poeme shqiptare* (1886) përkthyer nga Jeronim De Rada. Vargu latin është nxjerr nga Virgjili (Eclogae, 9.51).

Zëri në gjuhën italiane (Zëri në gjuhën shqipe)

Dy versionet e poezisë janë qëllimisht mospërputhëse, të lira nga kufizimi i përkthimit, por në thelb ekuivalente. Vargjet përfundimtare në italice janë nga J. De Rada, të nxjerr nga *Skanderbegu i pafan* (Libri V, Historia II, v. 167-198), përkthimi im në italisht.

Elegji për Gjergj Skiroin

Toponimet e përmendura janë nga Piana degli Albanesi (Hora e t'Arbëreshëve); ajeti mbi "shtatzëninë me era dhe rebelët, lotët dhe flamuj të kuq" i referohet vrasjes mafioze të 1 Majit 1947 që ndodhi në Portella delle Ginestre, në territorin e Horës.

Në Thurii

Thurii është qyteti i ndërtuar mbi hirin e Sybarit, në 444-443 p.e.s; "*Keca që ranë në qumësht*" është një formulë orphike, një metaforë e shkruar në një copëz të vogël të gjetur në territorin e saj, pranë "*Shkëmbin të vogël*", dhe përshkruan një gjendje të begatshme të marrë nga *mystes*-it, nën shenjën e Dionisit. Gjithashtu mjaltë dhe pije zhgënjyese që rrjedhin nga mjalti, në greqisht **medhu*, është një term që i referohet Mefitit, perëndeshë e daljeve sulfuroze që çojnë në pushtimin dhe, nga këtu, në praktikën orakular. Nën at janë Athena e skalitur dhe mbyllja është një formulë klasike e përdorur si thirrje për korrigjimin, si një dëshmi për atë që dëgjoi.

Barut

Baruti është situatë shpërthyese, nxitëse, era e kryengritjes, shiroku që në shqip quhet *zagush*. Shprehja '*të jetosh sa buka dhe vera*' është një formulë augurore. Fletë misri dhe një specie e zogut, në shqip, janë treguar me sinonim *gëzholl / e-ja*, në të njëjtën mënyrë vajza dhe pëllumbi me *guguç / s, -ja*. Shprehja *s'ia lë ngëmshtin* është tipike për arbrishtjen dhe do të thotë '*mos e lër pas këmbës*', ndjekje, mos u dorëzoni. Me *Vitor / e, ja* përcaktohet në Ballkan një kafshë totemike, një gjarpër me brirë të artë që pjellë ari dhe solli fat të mirë dhe

mirëqenie kudo që shkonte; një grua pjellore, veçanërisht e mirë në punët e shtëpisë; një pulë, një bletë dhe një lopë shumë produktive. Në fund, *Vitorja* ishte emri shqiptar i një Zane, një nga të *Treta e Natës* (para se Moirat greke). Ata kryesonin mbi fatin e njerëzve dhe u shfaqën përpara djepit të të porsalindurit në natën e tretë të jetës.

Jugu dhe format e ngjarjeve

Nga *Bakantet* të Euripides citohet vargu e fundit i Korit. Në gjuhën shqipe, arritja e pamundësisë bëhet: '*kur deti të bëhet kos*'; dhe folje intransitive *rrri* ka si nënkuptim: mbush hapësirën e jetës me një përmbajtje të vërtetë ontologjike, një meditim madhështor pa lëvizje, mërzi, depresion ose melankoli. Emri *nge-a*, tregon kohën e çliruar nga të jetuarit në shturje, ndërsa *nxe-a* (nuk është raportuar në fjalorin shqip as arbëresh) do të thotë '*dëshirë, kënaqësi e papritur*'. *Zesku* është grykësi që Hera ose Selene dërguan të vrisnin demin e hipur nga Ampelo, një dashnor i Dionisit. Në tabelat e Harmonisë, ngjarjet e botës regjistrohen në rend.

Jug-kalypsis

Titulli luan me *apokalypsis* që vjen nga ἀποκάλυψις grek (apokálypsis), i përbërë nga ἀπό APO ("nga", e përdorur si një derivativ) dhe καλύπτω kalýptō ("hide"), dmth të hedhur velin që mbulon, ose zbulimi. Kuvendi publik i Thurit, *Sybari i ri* i Magna Grecia-s, në vitin 379 a. C., përmes një dekreti i dha shtetësinë nderit Hyjnisë *Borea*, një shtëpi dhe një ngastër të tokës, pse shpërtheu në mënyrë të vështirë për të bllokuar anijet e Krotoniateve që donin të pushtonin dhe plaçkitje. Kjo ishte hera e parë në historinë e qytetërimit njerëzor që i përkasin një kombësie, është konsideruar gjithashtu një privilegj për hyjnitë. Me *burrë katërqind dërhémë*: do të thotë një njeri trim dhe i fortë që e mban fjalën e tij. *Dërhémë* ishte një njësi shqiptar e vjetër (midis 1.25 kg dhe 1.50 kg). Erinyes, ministre e Dike, ndëshkuar diellin nëse "shkelni masa e saj shkon përtej detyrën e caktuar për të" (Heraclitus, DK, fr B94.); Ananke "udhëzon qiellin, duke e detyruar atë të mbajë kufijtë e yjeve" (Parmenidi, DK, fr.B, 10). Për grekët, *álogoi* dmth raportet e pafund, pa gjurmë të harmonisë dhe proporcionit, ishin një absurditet dhe një skandal. Koncepti i *limes-it* u përkthye në shqip si *cara/n, -ni* që mund të thotë: a) një nga dy gurë të vendosur në vatër dhe në të cilën mbështeten dru zjarri; b) vendi rreth vates; c) gurin e varrit; d) guri i kufirit agrar; e) një gur i madh. Ajo përmbledh një problem i psikologjisë historike mbi Hestia-Hermes, palë hyjni, e zgjidhur shkëlqyeshëm nga J. P. Vernant.

Pluhuri

Njëzet hapat në të djathtë i referohen njëzet viteve të diktaturës fashiste në Itali (1925-1945), kur të gjitha partitë (përveç Partisë Fashiste Kombëtare) u shpallën të paligjshme. Lufta "gjashtëditore" filloi më 6 Qershor 1967, dhe pa Izraelin kundër Egjiptit, Sirisë dhe Jordanisë. Në fund, Izraeli pushtoi territoret palestineze. Heroi i Dy Botëve është Giuseppe Garibaldi. Dy sheshrat e revoltave ishin: Tian'anmen (Pekin) ku pati një sërë demonstrimesh të studentëve, intelektualëve, punëtorëve (15 Prill dhe 4 Qershor 1989). Simboli i protestës ishte *Zoti Tank*, i cili në tërësinë solemne dhe të çarmatosur u përball me një kolonë të tankeve, duke u bërë për të gjithë botën një simbol i luftës kundër tiranisë. Sipas disa dëshmitarëve të huaj ka pasur 7,000-12,000 vdekje. *Amnesty International* ka shtuar tjerët ekzekutuara për "rebelim", "zjarri i automjeteve ushtarake", plagosur ose vrarë ushtarë dhe krimeve të ngjashme, duke vlerësuar një numër më i madh se 1000. Ndërsa *Sheshi Shën Wenceslas*, në Pragë, është i njohur në mbarë botën për shkak se, më 19 Janar 1969, Jan Palach, një student universiteti i filozofisë, u vra në zjarr në protestë kundër shtypjes së kryer nga Bashkimi Sovjetik.

PËRMBAJTJA

Parathënie

Hijet-lugat- pasqyrë (M. Bellici)

Me shuaj prej ere (R. Ismajli)

Mbijetesa e qenies (A. Selmani)

LAST EXIT TO BUKURA MOREA

Yshtja dhe ndijimi

Tek hapet trëndafili

Hije

Tre trëndafili

A e sheh si punon gjithësia?

Buzë statujash

Këtu historia është trans

Pikëpyetje-pikëçuditëse

Vallja e rrethanave

Hieroglif për antropologë

Lirija

Të kuqtë e Onufrit

Red shift

Rapsodia n° 28, ushtrim stili mësues J. De Rada

Betim në gur

Nëse dallëndyshet vijnë ta ndërtojnë follenë

në Kosovë atëherë barbari Arkan s'ka fituar

Me fytyrë kthyer kah Meka

Dita e Ballkanit

Dimri i mërgimit

Babilonia, provincë e Prishtinës

Trance

Paqë në Ballkan

Fushë Kosovë

Fyelli e dasma

PASQYRA DHE HYJA

Tre trëndafila
Skotisa natën
Të mbuluarat
Dimri i mërgimit
Sirisëndi
Dragoi dhe kuçedra
Këmbë e duar
Çamba ëngjiujsh
9 Tableaux
Gjuha rizomë
Koncert për përrallë dhe oboe
Urat
Gjeologja e brendshme
Moi i majit
Lethe
Duke menduar muzikën
Udhë
Jug
Bie shi
Vjeshta
Një katund të vdekurish
Sy ikonash
Fillad-vore
Nata e dielli
Filaqia e zogjëvat
Krahë voreje
Lëngë korraxezi
Katundi pir gjunja
Pasqyra të sëndirtura
Drudhëzat dhe nata
Mbijdhu më shpi
Bukuria e vajzave
Vallja në fjavar
Vjershë për fjalë të vdekura
Shpia është vatra
Ngushti
Ulku e shtjerra
Lumë qumështi
Rrënjë e hone
Re mbi arat
Shtrati
Kashta e kumtrit

Moti qëndis
Në prak
Buhua zëri
Pilikaçra
Buka është djersë
Dionizi
Qan dhia
Fjalë të huaja
Në shesh
Gjuhë zganxirre
Kristla në prag
Hjea e lisit
Me urth e pa grurë
Zëri në gjuhën shqipe
Hjea
Pa lipisi
Dhimitri i Rerës dhe kali
Mall
Voreja
Gjeli e kolla
Tekst për dyplofoni
Përpajna
Dashuruesit
Kush t'ë thotë
Ndri', ku vajte?
Elegji për Gjergj Skiroin
Pjetrit
Fjalët
Në Thurii
Me thikën e poezisë
Si rrinë shpitë e gjithë?
Barut
Jugu dhe fytyrat e ngjarjeve
Ngjashmëri të moçme
Hiu, hjea e heshtja
Jug-kalypsis
Buhoi
Vilivili
Dorëzim i pahijshëm
Pika
Thonjëzat
Hyjnitë u lodhëti
Shkronja H
Kushdò muar gjë ka katundi

Manekin arbëresh
Këngë orfike për Jugun
Xixëllonja dhe Vetmia
Argalit e Penlypses
Nga dritaret e hidhura të Historisë
From the rickety windows of History
Disa shënime

Mario Bellizzi është matematikan i interesuar në poezi, histori dhe etnologji në lidhje me minoritetin etnik arbresh. Ndër botimet e tij duhet të mbahet mend: *Shën Vasili i Madh*, 1995; *Who are we now?*, 1997; *Vallja e Zaravet*, 2000; *Last exit to Bukura Morea*, 2005; *Jan di lula monosaqa*, 2004; *Anemoni i kuq dhe zogjtë e De Radas*, 2006; *Me Dionisin drejt Konstandinopojës*, 2006; *Good bye Shin Vasil*, 2008; *Kisha e refugjatëve*, 2014; *Gjeometrat e mbretit*, 2018. Poezitë e tij janë të përfshira në antologji të ndryshme në Itali dhe jashtë saj. Në Tetovë fitoi çmimin “Qiriu i Naimit”.

Mario Bellizzi poeta arberesh di Calabria,
storico ed etnologo delle comunità albanofone.

Tra le sue pubblicazioni ricordiamo:
San Basilio Craterete (1995).
Who are we now? (1997).
Vallja e Zaravet (La danza delle fate) 2000.
Last exit to Bukura Morea (2005).
Jan di lula monosaqa (Gli occhi e le viole) 2004.
L'anemone rosso e gli uccelli di De Rada (2006).
Con Dioniso verso Costantinopoli (2006).
Good bye Shin Vasil (2008).
La chiesa dei profughi (2014).
Gli agrimensori del re (2018).

Diverse antologie e riviste in Italia e all'estero,
siti web e blog, hanno ospitato le sue poesie.

*La magia nasconde radici nel cuore dello straniero
e l'incanto violento delle terre lontane
irrompe nella perdita viola.*

*Brënje fsheh(in) magjia në zemrën e të huajt
dhe bukuria e egër e tokave(t) të largëta
shpërthen manushaqen e humbur.*

